

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

РИБАЧОК Світлана Михайлівна

УДК 821.111:81'42:001.4:33:808.51

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА

ЯК ЗАСІБ КОГЕЗІЇ АНГЛОМОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТЕКСТУ

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Д и с е р т а ц і я
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Кусько Катерина Яківна
доктор філологічних наук, професор

Львів – 2004

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУПІ	5
Розділ 1. ПРОБЛЕМИ КОГЕЗІЇ ТЕКСТУ ТА ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ	12
1.1. Роль і місце когезії в дискурсивному просторі тексту	12
1.1.1. Когезія як текстово-дискурсивна категорія	12
1.1.2. Когезія та когерентність	21
1.2. Лінгвокогнітивні механізми когезії тексту	26
1.2.1. Когнітивно-семантичні особливості когезійних засобів	27
1.2.2. Когнітивно-комунікативні особливості когезійних засобів	31
1.3. Засоби когезії в контексті термінологічної проблематики	36
1.3.1. Лексичні засоби когезії	36
1.3.2. Термінологія в сучасних лінгвістичних студіях	39
Висновки до першого розділу	44
Розділ 2. КОГЕЗІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ТЕКСТІ	46
2.1. Когезійний потенціал економічної термінології	46
2.1.1. Термінологічні словосполучення та їх роль в когезії фахового тексту	46
2.1.2. Термінологічна значущість загальнонаукової лексики	54
2.1.3. Концептосфера економічної галузі знання	59
2.2. Когезійні властивості термінологічної лексики на семантичному рівні	64
2.2.1. Референційна співвіднесеність когезійних засобів	64
2.2.2. Логіко-семантична співвіднесеність когезійних засобів	78
2.3. Когезійні властивості термінологічної лексики на синтаксичному рівні	93
2.3.1. Структурно-граматичні способи використання когезійних засобів	93
2.3.2. Логіко-композиційні способи використання когезійних засобів	100
2.4. Когезійні властивості термінологічної лексики у функціональному аспекті	106
Висновки до другого розділу	116

Розділ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ У РІЗНОЖАНРОВИХ

ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ..... 120

3.1. Функціонування термінів у науковій економічній літературі 122

3.1.1. Використання термінів у наукових економічних текстах 122

3.1.2. Використання термінів у науково-популярних економічних текстах 133

3.2. Функціонування термінів у дидактизованій економічній літературі 138

3.2.1. Використання термінів у навчальних економічних текстах 138

3.2.2. Використання термінів у довідкових економічних текстах 148

3.3. Соціодискурсивні та ідіостильові аспекти терміновикористання 153

3.3.1. Соціокультурні засади терміновикористання 153

3.3.2. Когезія тексту та авторська індивідуальність 156

Висновки до третього розділу 163

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 166

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 173

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО ТА ІЛЮСТРАТИВНОГО

МАТЕРІАЛУ 194

ДОДАТОК А..... 196

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЗНЛ – загальнонаукова лексика
ДЕТ – довідковий економічний текст
НЕТ – навчальний економічний текст
НПЕТ – науково-популярний економічний текст
ТКЗ – термінологічний когезійний засіб
ТЛ – термінологічна лексика
ТП – термінологічне поле
ТС – термінологічне словосполучення
ТО – термінологічна одиниця

ВСТУП

Загальна спрямованість сучасного мовознавства на дослідження комунікативних і когнітивних засад мовленнєвої діяльності, на вивчення функціональної сторони семіотичних одиниць, на дослідження фактів мови та їх реалізації в мовленні передбачає розгляд термінологічної лексики під кутом зору науково-практичної та професійної діяльності людини, однієї із форм реалізації якої є текст.

Стійка тенденція до вивчення тексту в когнітивно-комунікативному аспекті зумовила його розгляд невіддільно від дискурсу – комунікативної ситуації, тоді, що інтегрує його з такими складовими, як адресант і адресат, мотив, момент і місце мовлення, а також культура мовлення (Н. Арутюнова, Т. ван Дейк, Ю. Караулов, К. Кусько, І. Шевченко, К. Серажим, Ф. Корніш, Д.Шифрін, Д. Таннен [4; 38; 41; 63; 88; 146; 149; 181; 203; 246; 251]).

Сучасні наукові розвідки, будучи зорієтованими на розгляд тексту як цілісного (холістичного) мовленнєвого утворення та характеризуючись спробами визначити залежність його внутрішньомовної організації від когнітивно-комунікативних чинників (соціальних, психологічних, прагматичних, етнокультурних) його конституювання, суттєво змінюють підхід до вивчення категоріальних ознак тексту в ракурсі його дискурсивної природи (К. Кусько, О.Селіванова, М. Філіпс, Б. Джонстоун [90; 150; 167; 225] та ін.). Особливою вагою набуває в цьому відношенні вивчення закономірностей функціонування термінологічної лексики, а саме: реалізації її структурно-семантичного потенціалу в різножанрових наукових текстах (Т. Скоп'юк, Б.Шуневич, В.Флуд, К. Гатакеяма [153; 156; 185; 213; 222]), комунікативних засад термінологічної номінації (Т. Журавльова, Дж. Браун, Р. Клоуз, Г. Фелбер [48; 194; 199; 212]) і термінологічної репрезентації комунікативних стратегій звукових текстів (Е. Скороходько, Н. Литвиненко [99, 157]), а також вивчення цієї лексики у зв'язку з певним дискурсом як етносоціокультурним середови-

спілкування (І. Колегаєва, О. Лотка, Т. Радзієвська, В. Чернявська та ін. [98; 130; 175; 252]).

Оскільки довгий час вивчення категоріальних ознак тексту здійснювалося в ізоляції у відриві від дискурсу (І. Гальперін, В. Кухаренко [27; 91]), в дисертації робиться спроба виявлення ролі термінологічної лексики у процесі когезії та когерентності на матеріалі англійських фахових текстів з економіки, що прямо корелюється з когнітивно-комунікативною парадигмою сучасного мовознавства.

Необхідність проведення такого дослідження зумовлена також активізацією інтересу науковців до основних лінгвістично релевантних параметрів економіки фахової дисципліни у зв'язку з інтегративними інформаційними процесами в суспільстві. Об'єктом вивчення вже були окремі сфери економічної науки: страхова справа, кредитно-банківська справа (О. Дуда [44]), ринкові взаємини (З. Кухаренко [82]), фінанси (О. Лотка [98]), бізнес (Л. Науменко [111]), маркетинг (І. Гутиряк [34]), проте з огляду на певну складність вербального представлення економічних знань питання щодо їхнього змісту, системної (само)організації, форм вираження тощо потребують подальших наукових розвідок.

Актуальність роботи визначається, таким чином, проблемним характером теми і полягає в потребі здійснення комплексного аналізу термінологічної лексики сфери економіки сучасної англійської мови як такої, що є "дефіцитним" економічних термінів для багатьох природних мов. У зв'язку з цим виникає низка питань, з'ясування яких має здійснюватися з урахуванням сучасного стану лінгвістичної думки. По-перше, вивчення термінологічної системи сфери економіки зумовлюється загальною спрямованістю сучасного мовознавства на дослідження комунікативних і когнітивних аспектів функціонування мовних одиниць. По-друге, хоча терміносистема економіки неодноразово ставала об'єктом уваги науковців на матеріалі різних мов, проте когезійні властивості відповідних термінів ще не були предметом спеціального аналізу. По-третє, незважаючи на певні успіхи лінгвістики в роботі прагмасемантичної проблематики економічних термінів, спеціальних

раць, присвячених їх комунікативно-функціональним властивостям, на сьогоднішній день усе ще недостатньо. Питання про те, яким чином інтегративні процеси в сучасному інформаційному суспільстві впливають на лінгвальну репрезентацію фахового знання, як воно адаптується в різних дискурсивних режимах і в текстах різної цільової спрямованості, які інтра- та екстралінгвальні чинники зумовлюють вибір засобів їх аранжування тощо, все ще залишаються відкритими.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах таких наукових тем: “Дискурс іноземних мов на гуманітарних факультетах університетів: вербальна та екстравербальна реалізація” (затверджено МОН України, протокол № 1/9-139 від 20.03.2003, держреєстрація № ІГ-127Б, код 2201020); держбюджетної теми ІГ-21Б “Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов на гуманітарних факультетах вузів” (код 0100V001459).

Метою дослідження є встановлення особливостей термінологічної лексики та засобу когезії англomовних економічних текстів шляхом визначення її формальних, когнітивно-семантичних і комунікативно-функціональних властивостей.

Окреслена мета передбачає виконання таких основних завдань:

- теоретично узагальнити лінгвістичну сутність когезії та когерентності під кутом зору когнітивно-комунікативної парадигми знання;
- розкрити лінгвокогнітивний механізм реалізації когезії в текстово-дискурсивному просторі;
- визначити когезійний потенціал термінологічної лексики в англomовному економічному дискурсі;
- з'ясувати когезійні властивості термінологічної лексики сфери економіки в синтаксичному, семантичному та функціональному аспектах;
- встановити прагматично зумовлені особливості функціонування термінів у різноманітних економічних текстах;
- розглянути шляхи і способи впливу соціодискурсивних чинників та глобалізаційних тенденцій на процеси трансферу інформації в економічному дискурсі.

Об'єктом дослідження є термінологічна лексика сучасних англomовних економічних текстів.

Предметом дослідження є когезійні властивості термінологічної лексики економіки, зумовлені лінгвокогнітивними та лінгвопрагматичними факторами її функціонування в різножанрових текстах.

Матеріалом дослідження є авторська вибірка із текстів сучасної англomовної наукової (монографії, статті – приблизно 4 тис. сторінок), науково-популярної (приблизно 2 тис. сторінок) і навчальної (приблизно 3 тис. сторінок) економічної літератури загальним обсягом 750.000 слововживань, а також такі лексикографічні джерела (одно-, дво- й багатомовні термінологічні словники, лексикони й довідники).

Методи дослідження. Робота базується на комплексному підході до інтерпретації мовних і мовленнєвих явищ, що передбачає використання усталених і нових методів дослідження тексту й дискурсу – описово-аналітичного, семантико-функціонального, соціолінгвістичного, концептуального й дискурс-аналізу. Описово-аналітичний метод дає можливість проаналізувати когезійні властивості мовних засобів, семантичний і функціональний – когезійних властивостей термінологічної лексики, а контекстуально-інтерпретаційний та зіставний – виявити шляхи і способи функціонування термінів у різножанрових економічних текстах. Соціолінгвістичний метод дозволяє виявити вплив глобалізаційних тенденцій у процесах трансферу інформації в економічному дискурсі. Концептуальний аналіз допомагає унаочнити структуру й будову концептосфери економіки та сприяє поглибленому вивченню ролі й місця когнітивно-семантичних елементів у когезійній організації дискурсу. Дискурсивний аналіз є необхідним для опису комунікативно-прагматичних передумов творення й використання економічного тексту. В роботі також частково використані прийоми лінгвістичного експерименту та кількісних підрахунків для встановлення продуктивності певних когезійних явищ у тексті.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на матеріалі англomовних текстів з економічної тематики був здійснений аналіз реалізації

зійно-когерентного потенціалу термінологічної лексики в аспекті її структурних, семантичних, прагматичних та дискурсивних особливостей. Одним з напрямків є застосування комунікативно-когнітивного підходу до виявлення дискурсивної природи механізмів когезії. Вперше здійснено спробу застосування галузі економічних знань на когнітивних засадах. Наукову новизну одержаних результатів узагальнено в таких **положеннях, які винесено до списку:**

1. Когезія є текстово-дискурсивною категорією, яка забезпечує передачу інформації в дискурсі за допомогою системи взаємопов'язаних і -зумовлених елементів у комплексі їх формальних, когнітивно-семантичних і комунікативно-функціональних параметрів. Дискурсивна специфіка когезії детермінується сукупністю уявлень і знань (індивідуальних, колективних, енциклопедичних, культурних) комунікантів, ієрархічністю семіосфери мовного простору й організації цього тексту в системно організованій комунікативній ситуації.

2. Терміни як ключові засоби когезії англійського фахового дискурсу є певними когерентними конструктами, когезійні властивості яких реалізуються в сукупності семантичних, синтаксичних, функціональних і комунікативних аспектів, когнітивно-семантичною структурою маніфестації яких є когезійний фрейм.

3. Економічний дискурс становить собою форму лінгвосоціокультурної комунікації, що реалізується в мовленнєвій діяльності суб'єктів економічної сфери спілкування. У своєму конституюванні він спирається на цілісну структуру в сукупності інтра- та екстралінгвальних чинників його організації та динаміки функціонування, що зумовлює необхідний референційний, інформаційний та інтерпретаційний базис локальної та глобальної когезії дискурсу.

4. Концептосфера економіки як система знань про галузь економіки репрезентується сукупністю трьох концептуальних субсистем – мікроекономіка, макроекономіка і бізнес, кожна з яких містить комплекс структурованих елементів знань про суттєві економічні явища, процеси, події та стани.

6. Актуалізація когезійного потенціалу термінологічної лексики в різномовних економічних текстах зумовлена їх прагмацільовою спрямованістю, дискурсивною компетенцією комунікантів, функціональним призначенням термінів і способами трансферу нової інформації.

7. Когезійні стратегії реалізуються за допомогою прагматичних актуалізацій когнітивно-семантичного потенціалу термінів у різномовних економічних текстах з метою реалізації комунікативних цілей та інтенціональних намірів мовленнєвої особистості.

8. Вибір засобів реалізації когезійної тактики фахового тексту зумовлений дискурсивною прагматикою, дискурсивною та фаховою компетенцією комунікантів. Демонструючи діалектику стереотипного і креативного, він зумовлений на логіко-сміслову впорядкування дискретних фрагментів мовленнєвого процесу та їх синкретичне поєднання в одне цілісно-когнітивно-комунікативне ціле.

Теоретична значущість дисертації полягає в тому, що результати проведеного аналізу когезійних властивостей термінологічної лексики у сфері економіки може і має сприяти поглибленню й розширенню епістемічних надбань лінгвістики, когнітивної та соціолінгвістики, дискурсознавства, лінгвокультурології, лексикографії тощо. Для германського мовознавства певного значення набуває етико-методологічний аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців на поняття терміна, а також на когнітивно-дискурсивні засади терміносистеми сучасної англійської мови в цілому та на її економічну підсистему зокрема, що має певну релевантність для лінгвопоетики, лексикології, теоретичної граматики. З іншого боку, отримані в роботі результати можуть послужити основою для когнітивно-дискурсивних розвідок аналогічних чи споріднених явищ в інших германських мовах.

Практичне значення роботи зумовлюється можливістю використання її теоретичних положень, висновків і результатів у нормативних курсах лексикології (розділи "Семасіологія", "Розвиток лексичної системи", "Лексикографія", "Термінознавство"), теоретичної граматики ("Лінгвістика тексту"), стилістики ("Семантика тексту", "Стилістика тексту") сучасної англійської мови, при підготовці спецкурсів "Основи теорії мовної комунікації",

преація тексту”, написанні курсових і дипломних робіт філологічного ування, а також у практиці викладання англійської мови на економічних етах вищих навчальних закладів України.

особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження є наслідком ійної роботи здобувача.

пробація основних положень і результатів дослідження проводилася на родних наукових конференціях “Іноземні мови сьогодні і завтра” (Тернопіль, 1999), “Сучасні проблеми термінології та термінографії” (Київ, “Мова і культура” (Київ, 2002; 2003), “Лінгвістика та лінгводидактика на століть: питання теорії та практики” (Львів, 2004); на національних ренціях 5th TESOL UKRAINE “Language Teaching: Classroom, Lab and d” (Львів, 2000), 7th TESOL UKRAINE “Exploring EFL Challenges with L Community” (Хмельницьк, 2002); на регіональній конференції “Лінгво-тичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих льних закладах” (Тернопіль, 1999) і наукових семінарах з дискурсо-ва у Львівському національному університеті ім. Івана Франка.

Публікації. Основні положення дисертації відбито у розділах двох тивних монографій, чотирьох статтях, виданих у фахових збірниках вих праць, а також у п’яти публікаціях тез наукових конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загаль-исновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи сторінок, обсяг основного тексту – 172 сторінок, список літератури вклю-10 позицій. У додатку подано англо-український економічний словник.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМИ КОГЕЗІЇ ТЕКСТУ ТА ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ

1. Роль і місце когезії в дискурсивному просторі тексту

1.1. Когезія як текстова-дискурсивна категорія. Сучасний етап лінгвістики характеризується синтезом комунікативного, функціонального, когнітивного та антропоцентричного підходів у тісному зв'язку з науками гуманітарної та суспільної сфер.

Дослідження в галузі комунікативної лінгвістики спрямовані на всебічне вивчення мовленнєвих явищ з урахуванням їх соціальних, психологічних, фізіологічних аспектів, пов'язаних з використанням мови в процесі комунікативної діяльності [4; 8; 11; 37; 84; 124; 130; 150; 181; 201; 210; 225; 246

та ін.]. Функціональний підхід до опису лінгвальних явищ передбачає розгляд мови як засобу, механізму для реалізації певних функцій не тільки в сфері пізнання дійсності, так і в актах комунікації [40; 94; 121; 207].

Вирішення різноманітних проблем лінгвістичної науки в останні десятиріччя пов'язується з когнітивними процесами, що відбуваються у свідомості людини, а також із вивченням механізмів відображення мовою дійсності та особливостей репрезентування нею знань різного роду [16; 39; 46; 104; 113; 169; 228; 242;]. Антропоцентричний підхід передбачає дослідження мови в діяльнісному аспекті, центральною фігурою якого є людина та її роль у процесі комунікації [20; 73; 77; 161; 256].

Такі тенденції у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників призвели до зміни в методологічній орієнтації сучасної лінгвістики, підхід до аналізу тексту як комунікативної системи (дискурсу), детермінованої такими факторами, як особистість автора, адресата в сукупності психологічних, соціальних, соціокультурних, етнічних та інших позамовних чинників.

аналіз філологічних праць підтверджує, що теорії тексту й дискурсу є більш складними та суперечливими, адже саме в них сходяться і відіють різні рівні мовної системи, мобілізуються й актуалізуються основні її мови – насамперед, пізнавальна й комунікативна. Висвітлення проблем й дискурсу передбачає, передусім, усвідомлення й диференціацію понять “текст” і “дискурс”.

Практика текстолінгвістичних досліджень свідчить, що попри значну різноманітність визначень *тексту* вони загалом не є суперечливими. Наприклад, текст

1) об'єднана смисловим зв'язком послідовність мовних одиниць, з певними властивостями якої є зв'язність і цілісність – у Т. Ніколаєвої [114, с. 10];
 2) модель результатів мовленнєвої діяльності – у Л. Щерби [186, с. 26];
 3) повідомлення, інформації чи виклад матеріалу різножанрової тематики, в якій має місце змістова, тематична і репрезентативна кореляція структурних елементів, між якими наявний зв'язок на мовному й позамовному рівнях – у І. Русько [85, с. 6], маркована макроструктура мовної системи, засіб комунікації – у Т. Радзівської [130, с. 192].

Комунікативно-функціональний напрям лінгвістики тексту визначив два підходи щодо співвіднесеності тексту й комунікативного процесу. З одного боку, текст розглядають як відокремлений компонент комунікації, серединний елемент комунікативного акту, а з другого, – як невіддільний від комунікативного процесу предметно-знаковий стан, за допомогою якого комунікаційними елементами конструюється дискурс комунікативної події [150, с. 121; 181, с. 34-35; 2003, с. 3]. Обидва підходи не позбавлені рації, адже текст є матеріальним феноменом мовного утворення, що освоюється емпірично, проте тільки в комунікації він функціонує як єдиний механізм, що фіксує авторський задум, сприймається та інтерпретується адресатом на основі спільності комунікативних навичок, знань, цінностей, знань соціальної системи, культури тощо.

Для нашого дослідження важливо те, що “текст виступає основною одиницею аналізу мовленнєвої комунікації й розуміється як комунікативний феномен реалізації цілісності змістової сторони когнітивної структури” [178, с. 56].

Крім того, об'єктом дослідження тексту стають комунікативна модель (зовнішня організація тексту) та екстралінгвальні фактори, прагматичні властивості, комунікативні функції.

Стійка тенденція до впровадження тексту в комунікативний процес, що значно посилилася на межі ХХ – ХХІ ст., зумовила необхідність здійснення аналізу тексту невіддільно від *дискурсу* – комунікативної ситуації, події, що інтегрує текст із такими складовими, як особистість автора, адресата, момент і місце висловлення. Розвиток комунікативної, когнітивної, функціональної парадигм призвів до гуманізації (антропоцентризму) основних підходів до аналізу тексту як дискурсивної структури. Не випадковим є ототожнення в лінгвістиці тексту 70-х років термінів „текст” і „дискурс” з таким розмежуванням аспектів, які вони репрезентують: текст – мовний, дискурс – соціальний.

Із позицій сучасних наукових парадигм дискурс є “зв’язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками; текст у мовленнєвому аспекті, що розглядає скеровану соціальну дію; мовлення, ”занурене в життя”; компонент, що бере участь у взаємодії людей, у механізмах їхньої свідомості, когнітивних процесах” [4; 12]. Дискурс, як визначає К. Кусько, є переважно текст, мовленнєві акти, об’єднані послідовною логічною будовою, мовними зв’язками, локального чи глобального змісту з метою реалізації певної авторської, інформативної – людинознавчої, чи суспільствознавчої проблематики [41, с. 29].

Як складне комунікативне явище, що включає в себе соціальний контекст і має уявлення як про учасників комунікації (та їхні характеристики), так і про процеси творення і сприйняття повідомлення, визначає дискурс Т. ван Дейк [37, с. 113]. “Кожне комунікативне явище є комунікативною подією, що складається із трьох вимірів – тексту (письмо, візуальне зображення тощо), дискурсивної практики, що включає творення, продукування та сприйняття текстів і соціальної практики”, – вважають М. Філліпс та М. Йоргенсен [167, с. 110]. Ф.Корніш вказує на дискурс як на ієрархічно структуровану ментальну репрезентацію послідовності висловлювань з метою реалізації комунікативних

ей [203, с. 3]. Фактично такі визначення відображають різні аспекти поняття дискурсу: з одного боку, дискурс є діяльність, процес, а з другого, – текст, продукт. Ці аспекти репрезентують протилежності “дискурс – текст”, “динаміка – статика”, “функція – структура”, “актуальне – віртуальне (пор. text-as-product, course-as-process [175, с. 24; 218, с. 10]. Такі протилежності мають характер взаємовиключаючий, а взаємодоповнюючий.

Евристично важливо поділяти аналіз дискурсу на макроаналіз, спрямований на його моделювання як “мови в мові” (тобто на типологію дискурсу), та мікроаналіз, спрямований на моделювання комунікативної події, тобто на аналіз конкретного тексту чи його фрагмента [161, с. 44]. Такий поділ збігається з двома основними підходами до визначення дискурсу, що, відповідно, визначають його як (1) “конкретну комунікативну подію, що фіксується у письмових текстах чи усному мовленні, і здійснюється в певному когнітивно й соціологічно зумовленому комунікативному просторі” [175, с. 14]; (2) “згуртованість тематично співвіднесених текстів” [181, с. 35].

У цій праці ми розуміємо *текст* як вербалізовану сутність, що передає інформацію, реалізується в єдиній ієрархічній системі мовних форм, важливими характеристиками якої є когезія та когерентність, а *дискурс* розглядаємо як соціосоціокультурну взаємодію, що здійснюється суб’єктами мовленнєвої діяльності з метою досягнення комунікативних цілей та реалізується в основній формі організації та продукті цієї взаємодії – тексті.

Такі підходи зумовлюють потребу вивчення текстової реальності з точки зору як суб’єктів комунікації, так і соціокультурних аспектів комунікативної ситуації, в якій відбувається спілкування, Тому аналіз тексту без урахування його дискурсивної природи навряд чи може бути продуктивним, якщо взагалі продуктивним [55; 56], адже “метою тексту в комунікативній ситуації є не тільки створення самого дискурсу, але й обмін інформацією, взаємодія, виховання, інтеграція семіосфери, в кінцевому рахунку метою дискурсивної діяльності є підтримка існування, розвиток і збереження етносу, людства” [149, с. 198].

Комунікативний процес у дискурсі “занурює” текст у певне середовище, і середовище у взаємодії з текстом виявляє нові можливості в дослідженні певних характеристик останнього [149, с. 191; 203, с. 3-4]. Розгляд тексту як предметно-знакової основи розгортання комунікації потребує обґрунтування його категоріальної структури. О. Воробйова називає текстові категорії дептуальними ознаками, що відображають “найбільш суттєві властивості, топічні характеристики тексту, взаємодія яких забезпечує його специфіку і функції як якісно визначеного лінгвосеміотичного, комунікативного і пізнавально-пізнавального утворення” [23, с. 24].

У лінгвістиці тексту довгий час залишалася актуальною проблема тематизації та опису текстових категорій у відриві від дискурсу. Деякі з описаних вченими категорій тексту відображають його дискурсивну природу, як за основу їх аналізу береться знову ж таки текст як матеріальний субстрат [23, с. 40-41; 91, с. 71]. О. Воробйова пише про два підходи до виявлення текстових категорій: один передбачає, що текст, формуючись, набуває певних властивостей – категорій, другий базується на тому, що саме категорії формують і утворюють текст. Абсолютизація останнього приводить до того, що категорії тексту починають вивчатися як окремі сутності, а їх опис у відриві від дискурсу стає самоціллю [23, с. 22-23].

Виходячи із сучасного стану розвитку мовознавства, основними лінгвістичними механізмами формування тексту в ракурсі його категорій Воробйовці називають когнітивний, комунікативний і категоріально-текстовий, взаємодія яких і організовує текст [24, с. 54-85; 218, с. 53-158].

За такого підходу текст як одна з матеріальних форм дискурсу втілює й реалізує певні властивості комунікативної ситуації, спрямовані на здійснення комунікативної взаємодії. Ми приєднуємося до думки тих дослідників, які вважають, що категоріальний апарат комунікативної ситуації повинен описуватися виходячи з найбільш загальних її властивостей, відображати інтеракцію між текстом і дискурсом [149, с. 192-193; 203, с. 6]. Оскільки комунікація є діяльніс-процесом зв'язку реальності та людського пізнання, то й текстово-

курсивні категорії є інваріантними закономірними властивостями цього процесу у всій різноманітності форм організації та знакових посередників – стилів.

При аналізі співвідношення категорій тексту і дискурсу спостерігається неозворотна орієнтація: з одного боку, породження тексту здійснюється з оглядом на інваріант текстового рівня мови – текстему, мовленнєвий жанр, а з іншого, і на загальні властивості типу дискурсу, з другого, – автоматичне припущення схеми веде за собою включеність породжуваного тексту в систему дискурсу, що має певну категоріальну структуру” [149, с. 192]. Таким чином, вчення дискурсивної природи категорій можна розглядати як моделювання більш загального інваріанта відносно – як інваріантів мовленнєвих жанрів, і варіантів актуалізованих текстів у різних комунікативних ситуаціях. Тому дискурсивно-дискурсивні категорії встановлюються на основі не різнорівневих рівнів мови та імпліцитних смислів, а на основі цілеспрямованої взаємодії всіх елементів комунікативної ситуації, що, як відомо, базується на феномені відповідності / когезії єдиного надфразового цілого.

Саме когезію дослідники вважають чи не найважливішою категорією текстості [23; 28; 165; 193; 201; 219], що не заважає їм давати неоднозначні трактування цього явища. Окремі аспекти текстості когезії досліджували О. Войтович, Т. ван Дейк, О. Каменська, В. Карабан, М. Котюрова, Л. Кручиніна, С. Маркелова, В. Рекало [23; 38; 61; 64; 74; 78; 91; 105; 132].

Ю. Жлуктенко і А. Леонтьєв розглядають когезію як сигнали об'єднання окремих речень в одне ціле [127, с. 9]. М. Хеллідей визнає когезію основним фактором текстості, що відображає відношення між семантикою слів, які входять у межах тексту. Теорія когезії, вважає він, як складова теорії тексту є способом вияву відповідності між системою об'єднання мовних форм в єдине ціле. Когезія з'являється тоді, коли інтерпретація однієї мовної одиниці (частини тексту) є сигналом для розуміння іншої мовної одиниці у тому ж реченні (частині тексту), що зумовлює зв'язок між реченнями, а отже, і організацію категорій текстості та когерентності [219, с. 4].

М. Черемісіна розуміє когезію як здатність тексту утримувати предмет обговорення впродовж ряду висловлювань, коли змістові уявлення про якість тексту, про відношення між змістом, думками співвідносяться з уявленнями про зв'язки між словами, що позначають цей зміст [174, с. 142]. З. Тураєва зазначає, що ця категорія, з одного боку, є невід'ємною властивістю тексту, а з другого, – передає глибинні зв'язки і характер моделювання в тексті об'єктивної дійсності [165, с. 109]. Як плідний засіб текстового єднання вербальних і невербальних структур, мовних одиниць різного рівня та інших компонентів змісту, поверхневих і глибинних структур інтерпретує когезію К. Кусько [85, с. 7].

Для кращого розуміння основних аспектів теорії когезії коротко зупинимося на деяких термінах. М. Хеллідей вводить поняття *когезійного зв'язку* (cohesive tie) для однієї пари когезійно співвіднесених засобів [219, с. 3]. Феномен зв'язку дає можливість аналізувати мовні засоби з точки зору їх *когезійних властивостей* як сукупності можливостей, що надає мовна система. *Когезійний процес* слід розуміти як послідовне розгортання чи зміну когезійних зв'язків, що переслідує досягнення певної мети, а сукупність когезійних процесів, які передають динаміку руху внутрішньотекстових зв'язків – як *когезійний механізм*. Розгортання когезійних зв'язків у тексті є одним із дієвих способів конструювання смислів.

У спрощеному вигляді когезія здійснюється між послідовними реченнями. Так, послідовність пропозицій *I went to the supermarket last week. I did a lot of purchases* стосовно ситуації “відвідання магазину” поєднана за допомогою виділених когезійних засобів. У секвенції *I went to the supermarket last week. The rate of dollar dropped by 10% last week* немає експліцитних когезійних засобів, однак текст є цілком зрозумілим завдяки знанням про співвідношення цін на товари і вплив на них коливанням курсу грошей. Адекватне розуміння пропозитивної інформації в тексті залежить від пресупозиції, фонових знань і спільного епістемічного фонду комунікантів [37, с. 127], а міжреченнева когезія виявляється важливим засобом структурування думки і репрезентації знання.

Це означає, що механізми когезії не завжди є очевидними. Якщо в тексті особливої ваги набувають різнорівневі мовні зв'язки й мовні структури у взаємодії з такими категоріями, як тема, ідея, сюжет, стиль, то в дискурсі акценти в репрезентації різних категорій зміщуються в напрямі актуалізації саме дискурсивних ознак когнітивного й антропоцентричного порядку.

Аналіз когезійних зв'язків свідчить, що семантика дискурсу не є автономною в тому сенсі, що достатньо розуміти лише значення слів та їх сполучень. Із традиційної точки зору когезійні зв'язки встановлюються тільки в тексті, для дискурсу ж релевантними стає інтеракція між ним і текстом, а тому певної чинності набуває врахування когезійних засобів під кутом зору тих ментальних репрезентацій, які вони втілюють. Когезійний зв'язок – це не тільки зв'язок між двома мовними засобами в тексті, але й інтеграція знань, маніфестованих когезійним засобом у тексті, модифікація вже наявної пропозитивної інформації, її подальший розвиток.

Отже, для адекватного уявлення про когезійні процеси необхідний когнітивний підхід, що враховує фактор “знання” [37, с. 128] і те, як це знання використовується в дискурсивній діяльності взагалі та в маркуванні когезійних зв'язків зокрема. Усвідомлення цієї істини сприяло тому, що когнітивна лінгвістика посіла належне місце у вивченні процесів інтерпретації дискурсу.

О. Селіванова вважає, що когезію треба розглядати з урахуванням системної впорядкованості модулів дискурсу – структури свідомості комунікантів, гносеологічної впорядкованості буття, ієрархічної зв'язності семіотичного універсуму і самого тексту, а тому є тією категорією, що забезпечує “інформаційний обмін на основі взаємодії всіх модулів суперсистеми дискурсу” [149, с. 216-217]. Посилаючись на вже існуючі розробки щодо ролі когезії у процесах передачі знання, звернемо увагу на феномен *трансфер інформації*, що втілює ідею обміну, поширення та зберігання знань [234], а тому має певну чинність для усвідомлення когезії в теорії тексту й дискурсу.

Основу когезійних процесів становить, на нашу думку, лінгвокогнітивна база дискурсу, до якої В. Красних [77, с. 164] відносить щонайменше три

складові: 1) індивідуальний когнітивний простір – певним чином структурована сукупність знань і уявлень, якими володіє мовленнєва особистість, 2) колективний когнітивний простір – певним чином структурована сукупність знань і уявлень, якими володіють усі представники тої чи іншої мовної спільноти, 3) когнітивна база – певним чином структурована сукупність необхідно обов'язкових знань, національно-детермінованих уявлень того чи іншого етно-лінгво-культурного суспільства, якими володіють усі носії того чи іншого національно-культурного менталітету. В умовах пізнавального контакту з дійсністю такі форми ментального досвіду забезпечують можливість надходження інформації та її переробку. Спільність певного фонду знань забезпечує когезію дискурсу та можливість адекватного декодування тексту.

Когезія існує в інформаційному просторі дискурсу, забезпечуючи його інформаційний баланс і взаєморозуміння між комунікантами: адресат розуміє текст не тільки внаслідок його внутрішньої когезії (семантичної, граматичної, структурної), але й завдяки тому фонду знань, що є спільним з адресатом, оскільки обоє вони належать до одного семіотичного універсуму.

Таким чином, доцільним є розгляд когезії як текстово-дискурсивної категорії крізь призму “когнітивно-комунікативної парадигми лінгвістики” [125], що інтегрує когнітивно-семантичні, комунікативно-прагматичні та структурно-функціональні фактори мовленнєвої діяльності. З когнітивної точки зору використання когезійних засобів у дискурсі/тексті пов'язане з механізмами рефлексії позамовного довкілля, а отже і з процесами пізнання – набуттям, зберіганням і трансфером інформації. Прагматичний підхід допомагає з'ясувати детермінованість когезійних засобів при конституюванні дискурсу такими чинниками, як мовленнєва ситуація, статусні ролі комунікантів, інтенціональність і мотивація спілкування тощо. Функціональна парадигма передбачає аналіз функцій когезійних засобів з точки зору їхнього призначення, реалізації певної мети в ході висловлювання, зміни їх співвіднесеності зі світом понять і речей, соціальними та культурними реаліями дійсності.

На основі теоретичних думок, викладених вище, когезію слід розуміти як *кстово-дискурсивну категорію*, що забезпечує інформаційну цілісність тексту/дискурсу шляхом взаємодії системи взаємопов'язаних і -зумовлених елементів у комплексі їх семантичних, когнітивних, структурних і функціонально-комунікативних параметрів.

Адекватне розуміння когезії як лінгвістичного явища потребує й врахування таких екстралінгвальних чинників, як антропоцентричність, ексцентричність (пояснення мовних явищ) та, особливо, міждисциплінарність із залученням даних психології, логіки, філософії, соціології, культурології тощо.

Згідно з сучасними пріоритетами лінгвістики, теорія когезії передбачає розгляд таких дослідницьких завдань: 1) з'ясування концептуальних засад когезійних зв'язків у тексті чи дискурсі; 2) систематизація когезійних засобів відповідно до прагматичних завдань, когнітивно-семантичних і жанрово-стилістичних ознак дискурсу; 3) виявлення функціональних механізмів когезійного зв'язку; 4) аналіз концептуальних характеристик окремих когезійних засобів; 5) дослідження когезійної мережі як форми утримання цілісності тексту; 7) вивчення когезійних структур як індикаторів соціальних, культурологічних, естетичних, наукових, прагматичних поглядів автора; дослідження когезії як моделі впливу на свідомість, інтелект і емоції адресата.

1.1.2. Когезія та когерентність. Основна функція когезійних засобів полягає в тому, щоб орієнтувати читача в системі когерентності (цілісності) тексту, а наслідком їх дії є когерентний текст, суть якого полягає “в динамічному і не завжди повністю усвідомленому віднесенні даного тексту до одного об'єкта – простого чи складного” [127, с. 27]. Отож, когерентність розглядається багатьма дослідниками як конститутивна ознака тексту [23; 37; 85; 127; 202; 218; 241]. Проте поняття когезії та когерентності близькі, але не тотожні.

Простежимо деякі відмінності в підходах до визначення цих категорій, що мають можливість виокремити їхні суттєві риси. Ю. Жлуктенко та А. Леонтьєв звертають увагу на те, що когезія є категорією лінгвістичною, а когерентність –

колінгвістичною [127, с. 8-13]. Р. Богранд і В. Дреслер розглядають когезію принцип єднання елементів тексту в одне ціле, а когерентність – як принцип, що об'єднує концепції й відношення організованого цілого [192, с. 31]. Рейнхарт вважає когерентність тим, що відрізняє текст від не-тексту і ґрунтується за допомогою когезійних маркерів [241]. М. Хеллідей констатує, що когезійні засоби – це фундамент, на якому будується когерентність тексту [219, с. 4], якщо всі речення поєднані, а всі пропозиції організовані на макроструктурному рівні [37, с. 50-52]. К. Кусько визначає когерентність як диференційну властивість тексту, як результат концептуальної єдності тексту [85, с. 7].

Не менше розбіжностей в термінологічному інструментарії дихотомії “когезія – когерентність”. Так, це когезія – інтеграція у І. Гальперіна [28, с. 75], макро-макророзв'язність у Т. ван Дейка [37, с. 52], локальна зв'язність – глобальна зв'язність у В. Карабана [64, с. 80], зв'язність – цілісність у Ю. Жлуктенка [127, с. 17]. Для кращого розуміння кореляції понять “когезія” і “когерентність” розглянемо деякі стадії розвитку текстолінгвістики, для якої ці поняття є центральними.

На першому етапі становлення й розвитку текстолінгвістики (50-70 рр. ст.) провідним був підхід, ініційований структурною парадигмою, у межах якої текст розглядався як статичний об'єкт, а когерентність – як його властивість, заснована на використанні семантично подібних одиниць у зв'язанні на змістовно поєднані пропозиції, а також на появі на поверхні тексту тематичних ланцюжків, конекторів та інших когезійно-ініційованих засобів. Цей підхід передбачав вивчення тексту шляхом аналізу його мовнокогезійних компонентів – абзаців, міжфразових зв'язків, тема-рематичних секвенцій, синтаксичних мереж, явищ семантичного повтору [117; 128, 192; 180].

Пізніше під впливом ідей генеративної лінгвістики створювалися формальні моделі тексту (напр., [110]), а також семантико-інформаційні моделі тексту з метою цілей машинного перекладу [148; 154; 222]. Поняття когезії та когерентності, в основному орієнтовані на граматичний текст, відійшли та трансформувалися в семантико-тематичне поняття когерентності. Когерентність

ядалася як властивість тексту, яку можна описати й пояснити у зв'язку з
ом, ланцюгом пропозицій, лексико-тематичною сіткою, тематичною
ю, семантичними макроструктурами і, зрештою, фреймами [3; 38; 168].

Вгодом, під впливом ідей функціональної та соціолінгвістики намітилася
орієнтація на вивчення тексту в ракурсі мовленнєвої діяльності. Послідов-
прагматичного підходу відштовхуються від ідеї кооперативності спілку-
і говорять про максими кількості, якості та способу, що дозволяють дося-
взаєморозуміння в реалізації інтенцій [215]. Соціолінгвісти вважають кон-
тивними елементами когерентності певні інтерпретаційні схеми взаємодії
льних і невербальних засобів, а когезійні зв'язки – зумовленими дією
урсивних маркерів [246, с. 417]. У такий спосіб когерентність загалом
ко розуміється як когерентність функціонально-прагматична [165; 201;
209; 241].

Розвиток когнітивної лінгвістики, психо- й етнолінгвістики, підсилений
поцентричною методологією, демонструє нові підходи до розуміння й
умачення когезії та когерентності. Когнітивна лінгвістика поставила перед
ознавством проблему когнітивних моделей, концептів, фреймів, які
ють холістику текстової інформації [76; 81; 171; 169; 178; 229; 242; 255].

Фахівці в галузі психолінгвістики пояснюють феномен цілності /
ентності ієрархічною організацією інформаційних прошарків мовленнєвих
овлювань: когерентним є текст, який при переході від одного рівня
ресії до другого, більш глибокого, зберігає змістову ідентичність у своїх
ральних, змістових віхах, “опускаючи” лише маргінальні, необов'язкові чи
и важливі кластери інформації [77; 96; 227; 246].

Незважаючи на певні відмінності у підходах до розуміння й витлумачення
ьних принципів досягнення цілності тексту, всі вони сходяться в тому,
снову когерентності становить механізм поєднання позамовного з мовним
наченням мовних форм і одиниць.

Сучасні наукові уявлення щодо дискурсу ґрунтуються на різних поглядах
овно феномена когерентності та механізмів її реалізації. Дискурсивна

„будованість” тексту дозволяє розглядати когерентність як текстово-дискурсивну категорію, що забезпечується його полісистемною макрознаковістю в замкнутій суперсистемі дискурсу, вважає О. Селіванова [149, с. 202]. Погляд на текст як на макрознак або складний знак знайшов своє втілення в роботах О. Воробйової, Г. Колшанського, Я. Петофі, В. Дреслера [23; 73; 222; 192] та ін. Макрознаковість тексту в тканині дискурсу відбиває ідею синтезованого мовного конденсату, що кодується автором та декодується адресатом.

Внутрішній аспект когерентності забезпечує основне призначення тексту – передачу, збереження і творення знань. Він забезпечує полісистемність самого тексту, яка складається із шарів, рівнів, кодів, структур [24, с. 174]. Когезійні властивості мають різні текстові конструкти – наприклад, синтаксичні (для зв'язку словосполучень, речень і абзаців), семантичні (зв'язок між лексичними одиницями), топікальні (поєднання тем і підтем), топохронні (взаємодія часових і просторових маркерів) тощо. Функціональний зв'язок зумовлює адекватну співвіднесеність системи текстових структур і системи тих відношень у мовній дійсності, що їх фіксує мовленнєва особистість.

Процеси когерентності, що виникають із когезійних зв'язків, динамічно розвиваються в результаті взаємодії горизонтальних і вертикальних контекстів. Кожен тип відношень у тексті реалізується через селекцію мовних одиниць, специфічних для певного типу чи жанру тексту, а реалізація когезійних зв'язків на будь-якому рівні тексту зумовлює вибір лексичних одиниць, які властиві його подальшим рівням [238, с. 118-125]. У такий спосіб зв'язок сегментів веде до глобальної зв'язності тексту, а варіативність когезійних засобів – до варіативності когерентності. Остання є функцією варіативності когезійного механізму тексту, що становить собою гармонійний ансамбль, в якому органічно звучать інтонаційні, ритмічні, фонетичні, лексичні, синтаксичні інструменти. Всі вони підпорядковуються семантичній єдності, яка скеровується прагматикою тексту. Таким чином, категорія когерентності визначається синергетичною взаємодією найрізноманітніших конститuentів дискурсу [149, с. 202].

Окремі текстологічні дослідження кваліфікують когерентність як здатність людини розуміти текст незалежно від мовних засобів [222]. Цілком очевидно, що жоден текст не може функціонувати без адресата й адресанта, проте неприпустимо будувати поняття когерентності на основі зміщення його фокусу в напрямі індивідуальних особливостей носіїв мови (світогляду, картини світу, мовних знань, когнітивного потенціалу, прагматичної настанови).

Деякі лінгвісти пропонують статистичний параметр дослідження когезії та когерентності. Наприклад, М. Хеллідей визначає рівень когерентності як рівень зв'язків між компонентами текстових структур, що функціонально поєднуються між собою. Когерентність тексту досягається, вважає він, якщо система мовних засобів у процесі декодування набуває такого стану, за якого текстова тканина містить відносно малу кількість непоєднаних або периферійних компонентів. Статистичні методи аналізу дають можливість допускати такі варіації у співвідношенні когезійних структур, що найбільш імовірно здатні привести до когерентності: 1) вищий відсоток когезійно поєднаних домінуючих/тематичних одиниць у тексті; 2) менший відсоток периферійних/факультативних лексичних одиниць, які не співвідносяться з іншими елементами в тексті. Проте дослідник зазначає далі, що вищий відсоток лексичних одиниць, що вступають у когезійні зв'язки, не обов'язково веде до когерентності тексту [218, с. 85-90]. Розуміючи, що природа мовного спілкування не будується на статистичних даних, можна

вважати, що в одного адресата ці відсотки будуть приблизно однакові, у іншого – різні.

Зрозуміло, що статистичні дані в лінгвістиці тексту навряд чи можна оплотизувати й оцінювати їх треба до певної міри обережності. За словами Хеллідея [218, с. 94], когезія є фундаментом для творення когерентності, і, як і фундаменти, вона є необхідним, проте недостатнім елементом.

Таким чином, поняття когезії та когерентності, що виформувалися із надр текстолінгвістики й дискурсознавства, є багатоаспектними, а тому й неоднозначними. Лінгвістика тексту пройшла складний шлях щодо визначення та тлумачення статусу тексту, його категорій, у т.ч. й когезії / когерентності. Це спричи-

нило певні якісні зміни в парадигмі сучасного мовознавства у бік конструктивного синтезу когніції та комунікації. Вектор парадигми, на думку О.Воробйової, змістився від синтактикоцентризму до лексикоцентризму в спробах відстежити аналогії в організації тексту та речення /висловлення, від відносного до абсолютного антропоцентризму з його моделлю мовної особистості, від аналізаторського підходу до інтерпретативного опису тексту [23, с. 46].

Розмаїття підходів до аналізу й інтерпретації феномена “текст” засвідчили, що єдиною концептуальною основою різних теорій і моделей текстолінгвістики є визнання факту холістичної єдності тексту, яка забезпечується принципом когерентності. Один із таких підходів знаходить свій подальший розвиток у когнітивній парадигмі лінгвістики.

1.2. Лінгвокогнітивні механізми когезії тексту

Процеси розуміння й породження мовлення виявляються в центрі уваги когнітивної лінгвістики [16; 37; 46; 76; 81; 86; 121; 125; 169; 229; 242; 255; 256]. Мова за такого підходу виступає як знаряддя в пізнанні та концептуалізації людиною навколишнього середовища та самої себе.

Центральним поняттям існуючих когнітивних теорій є *концептуалізація* – “один із важливих процесів пізнавальної діяльності людини, за допомогою якого здійснюється осмислення інформації, творення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи у свідомості (психіці) людини” [79, с. 93]. Зазначимо, що концепт у дослідженні розуміється як термін, що пояснює одиниці ментальних чи психічних ресурсів свідомості людини, як ментальна репрезентація, що відображає знання, досвід, предмети реального чи ідеального світу й зберігається в пам’яті носіїв мови у вигляді вербально позначеного субстрату [79, с. 90-91].

Такий підхід передбачає аналіз існуючих способів репрезентування знань. Структури репрезентування знань базуються на структурі значення слів, яка передбачає закріплення за будь-якою лексичною одиницею суттєвого пласту

знань про концепти, події чи ситуації. Значення в когнітивній лінгвістиці розуміється як феномен когнітивно-комунікативного порядку, а не як жорстка структура семантичних компонентів або диференційних ознак і прирівнюється до концептуалізації [121, с. 121-129].

Вагомий внесок у розробку когнітивних концепцій розуміння дискурсу належить ван Дейку, який виокремлює два основних аспекти в когнітивному аналізі дискурсу: 1) структури репрезентування знань (моделі, фрейми, сцени), 2) способи їхньої концептуальної організації [37, с. 12-14]. Розуміння дискурсу в такій концептуальній парадигмі означає конструювання когерентної репрезентації знань, а також визнання когезійних зв'язків у ньому. Згідно з викладеними когнітивними концепціями, когнітивну зумовленість когезійних засобів розглянемо як 1) концептуальне значення мовної форми когезійного засобу, що співвідноситься з відповідними структурами репрезентування знань; 2) способи концептуальної організації знань, репрезентовані когезійними зв'язками.

1.2.1. Когнітивно-семантичні особливості когезійних засобів. В основу перших спроб виявити й описати когезійний зв'язок у тексті покладено феномен повторюваності семантичних одиниць [117]. Вживання повторів не є механічним відтворення значення слова, не є випадковим мовним явищем, що підтвердили у своїх дослідженнях цього питання О. Бекетова, Н. Змієвська, Л.Пишна, Т. Скуратовська, І. Соколова [10; 52; 120; 158; 159] та ін. Основу повтору як лінгвістичного явища становить психологічний феномен репродукування знань, що виступає засобом встановлення нових відношень у предметі, важливим механізмом когезійного зв'язку в тексті, а також мобілізує увагу, сприйняття та пам'ять реципієнта на адекватне розуміння повідомлення [159, с. 8]. З точки зору когнітивного підходу, повтори є засобами ідентифікації концептів на певному етапі мовленнєвої діяльності, що становить собою підготовку адресата до сприйняття, якому на когнітивному рівні відповідає формування чи видозміна ментальної репрезентації. Повтори виступають основними актуалізаторами *корелативних* відношень. Останні встановлю-

ються між мовними засобами, що позначають той самий позамовний об'єкт, ознаку, ситуацію, фрагмент, як згадка будь-якого даного об'єкта (стану, іншої позамовної реальності) кілька разів [3, с. 182; 32, с. 91; 219, с. 308].

Кореферентна тотожність є першим підтвердженням значущості цих категорій для тексту, дискурсу [37, с. 64]. Повторюваність мовних одиниць у тексті, їхні варіації додають деякі нюанси значенню слова, служать для побудови наростаючого когнітивного навантаження чи складності контексту, збирають у себе зумовлені текстом асоціації, аргументують, пояснюють, протиставляють, оцінюють. У процесі інтерпретації мовленнєві повтори наповнюються асоціаціями та набувають особливої ідейної, психологічної та символічної глибини, що створює міцну основу для когерентності тексту, сприяє повному та поглибленому поясненню авторської думки чи концепції, прагматичної настанови [158].

Значним когезійним потенціалом володіє *дейктичний простір* тексту. Дейктичні слова орієнтовані на внутрішню організацію тексту, виділяють, виокремлюють, диференціюють, співвідносять елементи тексту, пов'язані з конкретною мовленнєвою ситуацією, і забезпечують когезію дискурсу [5, с. 128]. Носіями дейктичної функції можуть бути лексичні та граматичні категорії [19, с. 16-17]. Розглянемо когнітивні аспекти деяких дейктичних когезійних засобів.

Використання когезійного потенціалу різних *частин мови*, що зумовлює їхню семантичну специфіку, вказує на спосіб репрезентування знань у нашій свідомості. У плані відношення, що існує між мовою як знаковою системою і реальністю, що знаходить вираження в цій системі (засобами механізмів категоризації, абстракції, репрезентації), іменна й займенникова системи як частини лексикону мови є таксономічними системами, в яких представлена класифікація предметно-буттєвих сутностей. Категоріальною ознакою *іменників* є предметність як поняття абстрактного рівня, що зберігає властивість буття сутностей [16, с. 120-121]. Іменники як мовні одиниці моделюють концептуальну цілісність абсолютно, у відриві від різних зв'язків і відношень, *прикметники* – актуалізують ознаку концептуальної сутності. Категоріальною ознакою для

числівників є квантитативність як корелят поля кількості концептуальної сутності. Числівники, для яких обов'язковим є експліцитний чи імпліцитний зв'язок зі словом, що вони визначають, реалізують зв'язок детермінації. Детермінація, за визначенням С. Швачко, актуалізується кількісними числівниками в нумеральних словосполученнях [179, с. 294-296].

Значний когезійний потенціал має категорія займенника. Відмінною ознакою займенників, за якими вони об'єднуються у клас займенникових слів, є функція заміщення іменника. “Позиція, яку займає в реченні займенник, є позиція, яку мова резервує для імені,” – зазначає Н. Болдирєв [16, с. 123]. Основна ідея використання займенників як когезійних засобів полягає в тому, що певний концепт, сукупність концептів можуть ідентифікувати концептуальну цілісність іншою еквівалентною мовною формою. Це означає, що за певним словом у свідомості людини резервується, “бронюється” мовна форма для репрезентації наявної у слові сутності. Звідси основною функцією займенників у тексті є репрезентативна.

Крім цього, займенники відіграють важливу роль у домінуванні живих / ^{когезійних} неживих істот, вираженні роду, числа. Так, вживання займенника *she* можливе при посиланні на особу жіночої статі, відому з попереднього контексту, як у прикладі *Erica Trenton was still in bed. She had been awake, but was drifting back* [217, с. 21]. Автор вживає когезійний засіб *she* замість *Erica Trenton*, тому що *she* є іншою мовною формою, яка має значення особи жіночої статі, вираженої антропонімом *Erica Trenton*. Крім того, ця прономінальна форма вказує й на особу, про яку йшлося в попередньому реченні. Тому появу певних когезійних засобів читач може очікувати.

Значний інтерес становить інший когезійний засіб – артикль. Означений і неозначений артиклі, що вказують на роль імені в тексті, ідентифікують, класифікують, генералізують, “інструктують”, як будувати ментальні площини у просторі та часі, розуміти референційні та концептуальні зв'язки, що існують у дискурсі [3, с. 145-147; 104, с. 18]. Основним функціональним фактором, покладеним в основу дистрибуції означених і неозначених форм у дискурсі, є

інформаційний статус. Перша презентація концепту в дискурсі, що існує в певних топохронних параметрах, виділяє його з числа подібних. Для адресата ця презентація несе нову інформацію, тому вона вводиться неозначеним артиклем. Повторна ідентифікація концепту є для адресата вже відомою інформацією, тому мовець репрезентує її, вживаючи означений артикль. Останній, беручи участь в ідентифікації концепту, служить орієнтиром для адресата, вказує на те, що йдеться саме про відомий і адресату, і адресанту концепт. Сигналом протилежного є неозначений артикль.

Таким чином, індефінітні форманти (іменники з неозначеним артиклем, з кваліфікаторами типу *any*-, числівниками типу *one*) сигналізують, що концепт зводиться вперше. Вони не передбачають знайомство з ним адресата. Використання дефінітних форм (іменників з означеним артиклем, займенників *this, that, those, these*, прикметників типу *such* тощо) припускає, що концепт відомий адресату з попереднього досвіду.

Використання неозначених і означених форм пов'язане з **анафоричними й катафоричними** зв'язками. Встановлення анафоричної співвіднесеності забезпечується здатністю адресата встановлювати зв'язок між відповідними сутностями лише на основі знакового сигналу, яким виступає означений артикль, незалежно від ступеня вираженості / невираженості мовних одиниць – інформація може бути перефразована або подана імпліцитно. Катафоричний зв'язок здійснюється між засобами, один із яких представлений корелюючим словом за допомогою артиклів, що співвідносить її з подальшою інформацією. Означений артикль є сигналом того, що одержувач повинен співвіднести цю інформацію з “передтекстом”, а неозначений артикль орієнтує на інформацію, що актуалізується в “післятексті” [104; 203].

Незалежно від способу формальної вираженості в тексті, когезійні засоби є невід'ємними складовими концептуального простору дискурсу. *Експліцитність* когезійних засобів має прагматичне підґрунтя: коли мовець подає нову інформацію, він повинен навести достатньо даних для її ідентифікації [246, с. 198-199]. *Імпліцитні* засоби можуть міститися в подальших фрагментах, коли

Інформація вже відома читачеві або він здатний відтворити її з попереднього контексту. *Еліптичні* структури можна вважати такими, що репрезентують знакову сутність і мають еквівалентний функціонально-інформативний статус. Використання еліптичних конструктів означає, що концептуальні цілісності або об'єкти, на які посилаються чи з якими кореферують, не експлікуються. У цьому випадку має місце нульова анафора: мовець вважає, що немає потреби повторно репрезентувати певний об'єкт.

Таким чином, лінгвістична форма когезійних засобів володіє значним когнітивним потенціалом і зумовлюється інформаційним статусом репрезентованої структури, способом і місцем локалізації в дискурсивному просторі, концептуальними характеристиками окремих мовних форм як засобів орієнтації читача щодо ресурсів мовної картини дискурсу, потрібних для формування чи зміни ментальних репрезентацій на різних етапах комунікативного процесу.

1.2.2. Когнітивно-комунікативні особливості когезійних засобів. Когнітивний підхід до когезії передбачає залучення до сфери аналізу не лише значеннєвої компоненти мовних структур, а й проблеми співвідношення ментальних конструктів і мовних явищ, розкриття механізму відображення мовною світу, а також систематизації концептів у широкому мовному просторі [46; 81; 211; 226; 242; 256]. Чинники соціального, культурного, прагматичного середовища стають вихідними для трансформування інформації в мовне повідомлення. У процесі комунікації мовна одиниця функціонує, з одного боку, як одиниця словникового складу (як основа кодування концептуальної інформації), а з іншого, – як компонент індивідуальної структури пам'яті, пов'язаної асоціативними зв'язками з іншими її компонентами. На думку А. Левицького, індивідуальний лексикон складає концептуальну основу будь-якої номінації: людина вибирає ту чи іншу одиницю номінації залежно від того, якою мірою її семантика задовольняє вербалізований концепт [93, с. 112].

До важливих чинників когезії тексту належать вербальні асоціації, що викликають у кожного носія мови [28, с. 79; 69, с. 33]. Сукупність стійких вербальних

асоціацій щодо слів складає словесно-асоціативний “шлейф” тексту. Ті елементи асоціативного шлейфу, що реально зустрічаються в тексті, є його асоціативним фоном, а він, у свою чергу, – показником когезії й когерентності [69, с. 33]. Асоціативні зв'язки бувають двох видів – внутрішні (зв'язують асоціативними відношеннями слова в тексті) та зовнішні (безпосередньо не експлікуються, а викликають у свідомості читача і творять асоціативний ореол тексту). Дві головні стратегії забезпечення готовності до текстотворення – до побудови тексту з окремих елементів шляхом їхньої сполучуваності та до заміни одних потенційних елементів тексту іншими – відповідають синтагматичним і парадигматичним асоціаціям [69, с. 34]. Зауважимо, що у кожного читача слова викликають різні асоціації через актуалізацію його індивідуальної картини світу.

Когнітивний підхід до висвітлення ролі когезійних засобів передбачає вивчення всього комплексу знань про позначуване, пов'язане з процесами категоризації, класифікації та диференціації довкілля. Широта поставлених завдань, що поєднується зі складністю об'єкта, визначає різні напрями досліджень, зокрема у світлі теорії фреймів.

У сучасній лінгвістиці й теоріях штучного інтелекту фрейм визначається як “структура даних для репрезентації стереотипної ситуації” [108, с. 7], як одиниця знань, організована навколо певного концепту, яка містить факти про суттєве, типове і можливе для цього контексту [37, с. 16-17], як інструмент опису й пояснення лексичних значень, граматики, семантики тексту [169, с. 65].

На відміну від термінів “концепт”, “когнітивна сфера”, “ментальна площина”, котрі здатні виражати будь-яку значеннєву абстракцію, в т.ч. й неструктуровану (типу цілісного образу, гештальта), термін фрейм використовується для позначення структурованих концептів – схем, типових ситуацій. Принцип дії фреймової структури описав М. Мінський, подаючи його у вигляді мережі з чітко визначеним верхнім рівнем і терміналами, які пов'язуються відповідними даними [108, с. 71].

Розвиток теорії фреймів містять праці І. Бехти [15], Н. Болдирева [16], С. Жаботинської [46], М. Полюжина [121], Е. Скороходька [155] та ін. Ми розуміємо

Фрейм як засіб організації знання, що виникає досвідним шляхом, як інструмент пізнання. Останній якраз і припускає наявність різних знань із різних галузей. Поряд із цим нерідко говорять і про фрейми інтерпретації як такі, що є "альтернативними способами бачення речей" [169, с. 61-62], проте і будь-які інтерпретації мусять містити дані, здобуті через досвід. У більшості випадків мовна особистість має справу зі змінними в часі ситуаціями або причинами й наслідками, що призвели до цих змін. Такі трансформації відбуваються швидко, оскільки ряд терміналів уже заздалегідь пов'язані між собою, що суттєво полегшує корекцію інформації й, відповідно, поведінки людини [108, с. 86].

Цілком очевидно, що фрейми не є "шматками" знань, виокремлені довільно, оскільки вони, на противагу простому набору інформації, містять основну, типову й потенційну інформацію, яка, у свою чергу, асоціюється з тим чи іншим концептом [37, с. 16]. Саме фрейм певним чином організовує нашу поведінку, оскільки когнітивним підґрунтям мовної поведінки особистості є свідомість, заснована на знаннях про світ, що реалізуються за допомогою мови. Організація та використання мовних і немовних знань, які зберігаються в пам'яті, є важливою складовою процесу породження й розуміння дискурсу.

Спостереження над матеріалом свідчать, що фрейм може бути й інструментом організації та використання знань про когезійні властивості слова. У свідомості людини існує певна сукупність знань про слово і про мовні засоби, які можуть актуалізувати його значення в подальшому висловлюванні. Останні можна умовно назвати *когезійним фреймом*. Він становить собою сукупність засобів реалізації когезійних властивостей мовної одиниці в дискурсі. Структура фрейму, репрезентована паралельним використанням вербальної та невербальної інформації, є гнучкою й динамічною при виборі когезійних засобів. Когезійна фреймова структура включає фіксовану інформацію (перший когезійний елемент). У ході введення цієї інформації відбувається активізація певних терміналів (згідно з поставленим завданням), кожен із яких несе просодичну, синтаксичну, лексико-семантичну, функціональну чи прагматичну інформацію про когезійні засоби мовної одиниці. Комуниканти обирають ті

засоби, що співвідносяться з їхнім дискурсивним досвідом (колективним, індивідуальним), намірами, мотивом і завданнями в певному когнітивно й епіологічно детермінованому дискурсивному середовищі.

У процесі подання складної інформації комуніканти використовують *стратегії*, до функцій яких належить висунення гіпотез щодо найбільш імовірних структур, які репрезентують загальну організацію певної послідовності дій, задають поступовість і послідовність у процесі розуміння тексту, включають мету взаємодії [37, с. 39]. У таких випадках ідеться про стратегії як програми дій, що рекомендовані комунікантам для розуміння чи інтерпретації тексту [37, с. 146; 24, с. 64], а тому можуть вживатися при описі текстів різних типів.

У нашому дослідженні використання поняття “стратегія” відбувається з урахуванням структурно-семантичних особливостей тексту, що задають певну поступовість / послідовність у процесі його декодування. Спостереження над когезійними зв'язками тексту / дискурсу показує, що один із шляхів, коли когезійні засоби сприяють когерентності, лежить у реалізації функцій, які асоціюються з певним типом тексту, його комунікативними рисами, особливостями добору, поєднання й використання мовних структур. У такому розумінні *когезійні стратегії* зумовлюються комунікативним, когнітивним, категоріально-текстовим механізмом формування тексту. Вони забезпечують комплекс засобів актуалізації когезійного потенціалу мовної одиниці в різноманітних текстах з метою реалізації прагматичних цілей та завдань.

Стратегічний механізм когезії виявляється в організації мовлення у всіх трьох його семіотичних вимірах – семантиці, синтактиці та прагматиці. Це дає підстави говорити про синтаксичні та семантичні когезійні стратегії. Для процесів розуміння та творення тексту характерною є складна взаємодія різних стратегій. Когезійні засоби як складові цих стратегій належать до механізму управління процесом розуміння дискурсу [37, с. 177], що в свою чергу пов'язано з поняттям *когезійних тактик* – способів когезійного зв'язку, які діють у межах конкретної текстової структури задля реалізації певної авторської прагматики.

Отже, виходячи з позицій сучасного мовознавства, можна вважати, що основними лінгвістичними механізмами формування тексту в ракурсі категорії когезії є когнітивний, комунікативний і категоріально-текстовий, взаємодія яких приводить в дію відповідні механізми та засоби реалізації когезії (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Когезія як текстово-дискурсивна категорія

Розуміння тексту, якісне сприйняття інформації можливі лише тоді, коли адресат має чітке уявлення про структурно-логічну модель текстової ситуації. Моделі, вважає Т. ван Дейк, забезпечують необхідний референційний базис локальної та глобальної когезії дискурсу, який є “когерентним, якщо адресат може сконструювати чи активізувати можливу комунікативну ситуацію (або її фрагмент), в якій породжуються дискурс” [37, с. 275-276]. Модель ситуації зберігається в пам’яті, становлячи собою цілісну структуру, яка організує інформацію про певну типову ситуацію.

Засобами моделювання комунікативних і текстових ситуацій в дискурсі може бути фрейм як своєрідний конструкт, будівельна база дискурсу [86, с. 210]. Концептуальна модель дискурсу являє собою цілісну структуру в сукупності інтра- та екстралінгвальних чинників її організації та динаміки функціонування, що забезпечує локальну та глобальну когезію дискурсу.

Таким чином, вивчення когнітивних аспектів когезійних зв'язків у текстах дозволяє глибше зрозуміти структуру і зміст концептів, на яких ґрунтуються когезійні зв'язки між словами, принципи організації мовних знань, механізми структуризації вербальних та невербальних структур у процесі формування дискурсу. Основа когезії складають ті загальні принципи організації тексту, що проявляються, зокрема, у функціонуванні лексичних засобів когезії.

1.3. Засоби когезії в контексті термінологічної проблематики

1.3.1. Лексичні засоби когезії тексту. Дослідники по-різному підходять до класифікації когезійних засобів. Основна увага при цьому приділяється вивченню мовних форм, що забезпечують єдність горизонтальних і вертикальних контекстів. А. Леонтьєв виокремлює в цьому зв'язку чинники, на основі яких той чи інший набір речень може виражати певне надфразове ціле (граматична залежність речень, синсемантичність, специфічне використання артиклів, займенників, іменників тощо) [127, с. 46]. І. Гальперін розрізняє граматичну, лексичну, семантичну, асоціативну й композиційну когезію [28, с. 77-79]. М. Хеллідей аналізує кореферентні, субститутивні, сполучникові засоби і лексичну когезію [219]. Г. Кемпбел розрізняє лінгвістичні (фонетичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні) та нелінгвістичні (візуальні, таблиці, жестотики), аудіювальні (ритм, тон) когезійні засоби [196].

У спеціальних працях здійснено аналіз окремих когезійних засобів – наприклад, лексико-граматичних (М. Пфютце [128]), структурних (В. Рекало [132]), жанрово-корелятивних (Л. Кручиніна [78]), лексичних (З. Руслякова [144]), словотвірних (М. Полюжин [121], О. Селіванова [150]), структурно-архітектонічних (О. Шандар [177]) та ін. Система когезійних засобів у кожному окремому випадку є відкритою. Цей факт дозволив А. Леонтьєву дійти висновку про принципову неможливість інвентаризування всіх способів і видів когезії [127, с. 47]. Не можна не погодитися з ним, що перелік абсолютно всіх форм і засобів когезії неможливий – подібно до того, як неможливим є й досягнення будь-якого

абсолютного знання. Однак дослідження шляхів і способів зв'язування тексту в цілому цілком дозволяє говорити про деякі загальні закономірності текстотворення.

Найбільш загальні принципи текстотворення реалізуються лексичними засобами. Не можна не погодитися з думкою М. Хеллідея про те, що витoki когезії беруть початок у лексичній системі [219, с. 319], адже основу лексичної категоризації складають угруповання слів за певним чином упорядкованими значеннями [204; 229; 242; 255]. Лексичні групи різного типу передають не стільки знання про закони використання мови, скільки моделі усвідомлення природних категорій [76, с. 95]. Саме за рахунок категоризації мова виконує одну із своїх головних функцій – когнітивну (набуття, збереження, передача знань).

Дослідники виокремлюють когезійні лексичні засоби різних *типів* (корелятивні, конективні), різної *протяжності* (контактні, дистантні, локальні, глобальні), різної *структури* (ланцюжки, мережі, сітки, фрейми), різної *форми* (радіальні, паралельні, послідовні, кільцеві), різної *спрямованості* (анафоричні, катафоричні, проспективні, ретроспективні), різного *функціонального призначення* [31; 32; 37; 49; 61; 68; 74; 78; 105; 148; 158; 164]. Когезійний механізм тексту реалізується лексичними засобами парадигматичного і синтагматичного рівнів у вертикальному й горизонтальному контекстах. Для таксономізації когезійно релевантних лексичних засобів суттєвими виявляються не тільки елементи зв'язку, а й характер відношень між когезійними засобами, оскільки останні є проекцією відношень, що існують в об'єктивній дійсності.

Як відомо, відношення, будучи однією із форм взаємозв'язку предметів, явищ, процесів і станів, є всеосяжним онтологічним феноменом [62; 143; 161; 211; 255; 242]. Його вивчення в лінгвістичному розрізі дає можливість визначити закономірності відображення мовою буття та картування світу, що сприяє наближенню до вирішення таких одвічно актуальних лінгвістичних проблем, як референція, когніція, прагматика і, звичайно ж, когезія.

Із феноменом “відношення” корелюється поняття “зв'язок”, що саме по собі є своєрідною формою відношення. В мові виявляються, актуалізуються,

екстраполюються найрізноманітніші позамовні відношення – тотожності, подібності, протилежності, перехрещення тощо. Майже всі вони можуть експлікуватися й у лексичний спосіб.

Так, тотожність лексичних засобів ґрунтується на варіюванні їхньої формальної та семантичної структур при збереженні спільного інформативно-референційного змісту [32]. У такий спосіб лексичні одиниці співвідносяться з чіткістю, пристосовуючись до потреб мовленнєвої ситуації. При цьому актуалізаторами тотожності можуть бути повтори, лексеми широкої семантики, словотвірні та еліптичні форманти, синоніми, а також лексичні субститути, до яких належать неморфологізовані форми вираження референтів (суб'єкта, об'єкта, атрибута, обставин) та різні модифікатори смислу – класифікатори, інтенсифікатори, апроксиматори тощо.

Протилежні відношення фіксують дещо нелогічне, контрастне, відмінне супроти очікуваного. Їх актуалізаторами в тексті, як правило, виступають антоніми. Не менш важливими для когезії тексту є відношення перехрещення і включення, що підтримуються гіпонімами, гіперонімами, меронімами та іншими лексичними явищами [31; 206; 229]. Важливими в різножанрових дискурсах є когезійні засоби, що актуалізують топохронні, каузальні, контрадикторні, кондиційні, фінальні та ін. відношення.

Лексичні когезійні засоби – важливі компоненти мовленнєвих стратегій на локальному і глобальному рівнях. Локальні когезійні зв'язки реалізуються між реченнями в абзаці або в окремому сегменті тексту. Існують контактні-локальні (між двома реченнями) та дистантно-локальні когезійні зв'язки (між самими когезійними засобами, що співвідносять текстову інформацію в межах кількох абзаців чи розділів). Глобальні когезійні зв'язки встановлюються між композиційно-структурними елементами тексту. Когезійні стратегії, що експлікуються сукупністю когезійних засобів, реалізують зв'язок у тексті як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях, у парадигматичному й синтагматичному планах.

Вертикальні моделі розуміємо як зв'язки в парадигматиці, що реалізуються синонімічними, антонімічними, гіперо-гіпонімічними кореляційними структурами, сприяють сполученню елементів у ментальних схемах, фреймах. Аналізуючи якість, міцність та інтенсивність когезійних зв'язків між окремими засобами, В. Карабан обґрунтовує шкалу інтенсивності когезійних засобів у такій послідовності: кореферентні повтори, словотвірний зв'язок, синонімічний зв'язок, проміналізація, антонімічний, пресупозиційний, сполучниковий зв'язок [64, с.88].

Специфічність когезійного процесу пов'язана з текстовою системністю та співвідноситься з процесами номінації, референції, трансферу інформації. Когезійний елемент розглядається при цьому як особлива одиниця номінації, яка є повторною, оскільки її значення виявляється через семантику іншого вихідного знака. Когезійні елементи характеризуються подвійною референцією (як із світом слів, так і із світом речей) внаслідок своєї зумовленості іншими словами.

Особливої ваги набувають також окремі лексичні засоби, що використовуються в науково-практичній та професійній комунікації. Маємо на увазі термінологічну лексику, когезійні властивості якої є предметом нашого подальшого аналізу.

1.3.2. Термінологія в сучасних лінгвістичних студіях. Рівень цивілізації та культури народу, крім усього іншого, визначається і станом мови звуку. Вважається, що термінологія як невід'ємна складова науки виникла й розвивалася разом із нею. У термінології, як правило, розрізняють науку про терміни (у цьому відношенні все популярнішою стає назва “термінознавство”), фахову лексику в лексичному складі певної мови (наприклад, “термінологія української мови”), спеціальну лексику, що обслуговує певну галузь науки чи техніки (“термінологія обчислювальної техніки”, “лінгвістична термінологія” тощо) [45, с. 11].

Термінологічна проблематика в лінгвістичних студіях на зламі XX – XXI століть є досить актуальною, проте методологічно неоднозначною і різноаспектно корельованою з мовознавчою теорією. Увага лінгвістів звернена на методологічні та лінгвістичні аспекти термінології [35; 36; 45; 66; 67; 68; 118],

проблеми вивчення термінологій окремих галузей науки [54; 34; 156], аналіз звуково-технічних термінів у складі окремих мов [82; 175; 185; 195; 249], проблеми нормування і стандартизації термінів [53; 236], проблеми перекладу термінів [173; 239], термінографічну діяльність і словникові проекти [65; 119; 43].

Сучасне термінознавство – “дослідницька лабораторія і експериментальний полігон усієї лексикографії” [187, с. 10] – є переважно зорієнтованим на вирішення проблеми співвідношення знання й терміна та на осмислення суттєвих параметрів терміна на основі дихотомій і протиріч. Створення нової методології тут зумовлено, з одного боку, антропологічно позначеною звуковою парадигмою, а з другого, – переосмисленням поняття “мова науки”, яке розглядається як гетерогенна текстуальна єдність.

Визначення основних теоретичних засад цієї проблематики вимагає поглибленої дослідницької уваги до концептуальних питань термінознавства, зокрема, до самого феномена “термін”, який, подібно до інших універсалій, важко піддається визначенню. Через складність та дискусійність поняття *термін* існує чимало різних спроб його дефініювання. Найчастіше термін розуміють як слово чи словосполучення, що є продуктом пізнавальної діяльності, виражає поняття фактової сфери знань чи діяльності, називає предмети, явища, процеси, відношення, утворює певну терміносистему та характеризується системністю, дефінітивністю, інформативністю й однозначністю [30, с. 27; 35, с. 9; 45, с. 10; 66, с. 21; 163, с. 126].

Найсуттєвішими відмінностями термінів від загальнолітературної лексики є семантичні (терміни називають тільки спеціальні поняття) та функціональні (терміни мають не тільки номінативну, але й дефінітивну функції) [35, с. 19; 263, с. 509]. Базуючись на загальнономовних способах, засобах і джерелах їх творення, терміни у своїй прямій функції служать засобом професійного спілкування і мають для цього свої ресурси, котрі, як правило, не знаходять широкого застосування в загальнолітературній мові. Крім загальнономовних словесних знаків, у термінології широко використовуються символи, які виходять за межі вербальних засобів вираження [35, с. 20].

Мовознавці виділяють такі структурні типи термінів: 1) терміни-слова; 2) термінологічні словосполучення (ТС); 3) символи-слова [35, с. 37; 45, с. 13]. Термін будь-якої структури є знаком, що фіксує знання в конкретній галузі науки чи діяльності [48, с. 149]. Складність і багатство термінології формується головним чином за рахунок термінологічних словосполучень, у яких відображається вся комплексна та структурна складність відповідної сфери.

Природу термінологічного словосполучення дослідники пояснюють із різних точок зору: Б. Баранник, В. Даниленко, Т. Панько, Т. Журавльова звертають увагу на необмежені можливості терміносполучень відображати ознаки понять і розкривати їх взаємозв'язок, що перетворює їх практично в універсальний засіб термінологічної номінації [6, с. 32; 35, с. 104; 48, с. 153; 118, с. 171]. Дослідники відзначають і факт кількісного превалювання ТС – понад 70% у різних підмовах [66, с. 81; 118, с. 171]. Окрім назви “термінологічні словосполучення” в лінгвістичній літературі існують і такі: терміни-словосполучення, термінологічні конструкції, терміносполуки, термінологічні одиниці. Ми вживаємо термін *термінологічні словосполучення* (ТС). На позначення понять термінів-слів, термінологічних словосполучень вживаємо термін *термінологічні одиниці* (ТО).

У багатьох випадках утворення терміна є найвищим етапом в осмисленні та передачі явищ об'єктивної дійсності в тому вигляді, як її сприймає особистість. Це пов'язано з моментом фіксації в слові суті предмета чи явища, що й відрізняє термін від будь-якого іншого слова-нетерміна, в основі якого може знаходитися поверхнева ознака позначуваного фрагмента дійсності. Термін виникає як мовне вираження нового поняття і служить засобом його об'єктивації, оскільки наукові результати не можуть стати надбанням людства доти, доки думка не досягає такого рівня абстракції, на якому можливе поєднання даного змісту з певним знаком. Усе це свідчить про те, що виникнення та розвиток термінологічної лексики базується на когнітивній функції мови [133; 156; 163; 198; 212]. З огляду на вищесказане, *термін* є мовним знаком, що репрезентує наукове поняття когнітивно-функціональної діяльності людини, метамови певної фахової сфери, поняття якої включено до відповідної галузі знань.

Аналіз термінології в ракурсі лінгвокреативної діяльності та впливу мовного фактора на розвиток мови є сьогодні вельми актуальним. Мовний інтелектуалізм індивідуума, який простежується на лінгвокогнітивному рівні вивчення мовної особистості, передбачає аналіз тих понять, що дають дослідникові вихід через мову до свідомості, до процесів пізнання. Здійснюючи когнітивні операції зі структурами знань, людина одночасно виконує й комунікативну роль, оскільки кінцевою метою когнітивно-комунікативного процесу є передача знань. Дослідники звертаються до когнітивних аспектів терміносистем, що мають на увазі вивчення механізмів ментальної діяльності людини при взаємодії зі світом та його відображення через мову [21; 99]. Проблема формування, збереження й передачі професійних знань засобами термінологічних одиниць набуває все більшої актуальності в сучасному контексті динамічного розвитку науки і техніки, появи нових спеціалізацій та ускладнення існуючих. Усе це спричиняє потребу вивчення ролі термінів у науково-пізнавальній і комунікативній діяльності людини.

Термінологія – конститутивна ознака мови науки, найбільш інформативна частина її лексикона. Мова науки, яка традиційно вважалася “фоном для термінології” та розглядалася як адсорбція окремих прошарків загальнонавчаної чи загальнонаукової лексики, набуває в інформаційному суспільстві нових феноменологічних ознак [2, с. 9; 71, с. 201] і дає право розуміти її як *науковий дискурс* суб’єктів наукової діяльності.

Як і будь-який інший, науковий дискурс характеризується певною формою організації, структурування й динаміки, відзначається певними закономірностями у використанні загальнонавчаної, загальнонаукової та термінологічної лексики. Хоча межі окремих лексичних прошарків не можуть бути чітко визначеними, проте таке вертикальне розшарування дає можливість диференціювати мовну базу наукового дискурсу та вивчити механізми лексичної когезії – зокрема, шляхи взаємодії загальномовної, загальнонаукової та фахової лексики [89, с. 4].

Таким чином, маємо підстави вважати, що адекватний опис функціонування термінологічної лексики без урахування інших лексичних

систем у наукових текстах / дискурсах методологічно неможливий. Отож, слід погодитися з думкою вчених стосовно доцільності аналізу термінології саме в когнітивно-комунікативному аспекті [21; 48; 57; 252; 212], оскільки це відкриває нові горизонти в розвитку не тільки термінознавства у сфері фахової комунікації, але й теорії тексту та дискурсознавства.

Дослідження термінології під кутом зору лінгвістики тексту, що активізувалися в останнє десятиліття, уможливило з'ясування структурно-семантичних закономірностей функціонування термінів у науково-технічних текстах (Б. Шуневич, І. Квітко), ролі термінів у реалізації мовленнєвих стратегій звукових текстів (Е. Скороходько), способів розподілу термінів у структурі тексту (Т. Скопюк), комунікативно-функціональних аспектів термінологічної номінації (Т. Журавльова), особливостей функціонування термінологізованих одиниць у тексті (О. Дуда), міграційних процесів окремих терміносистем (І. Гумовська) [33; 44; 48; 153; 156; 157; 185; 184; 198; 212] тощо.

У полі зору теорії тексту / дискурсу особливої ваги набувають дослідження ролі термінів у процесі реалізації ними категоріальних ознак комунікативної ситуації. Дослідження термінологічних одиниць, які здійснюються на стику термінознавства, текстолінгвістики й дискурсознавства, потребує тлумачення суміжних текстових категорій – зокрема, когезії, когерентності, інформативності, – що пов'язані з реалізацією термінологічного значення, усвідомленням ролі термінів в організації дискурсу, актуалізації когезійного потенціалу, залучення можливостей термінологічної бази до арсеналу мовленнєвих стратегій у фаховому спілкуванні.

До кола завдань цього розділу не входить протиставлення тексту й дискурсу. Наша мета – зіставлення обох понять, що дозволяє їх використання як основних таксономічних одиниць при дослідженні фахової комунікації, зокрема, для більш точного й детального визначення об'єкта дослідження.

Спроби дослідити мовні факти у всій багатогранності та багатоаспектності їх взаємозв'язків створюють ґрунт для вивчення когезійних властивостей термінів, що потребує поглибленого аналізу когнітивних, комунікативних і

функціональних аспектів спеціальної лексики, який полягає у визначенні характеру відношень і зв'язків у процесі реалізації нею своїх номінативних, інформативних і тематичних властивостей у фахових текстах.

Висновки до першого розділу

1. Загальна спрямованість сучасного мовознавства на дослідження комунікативних і когнітивних засад мовленнєвої діяльності, на вивчення функціональної сторони семіотичних одиниць, дослідження фактів мови та їх реалізації в мовленні передбачає вивчення термінологічної лексики під кутом зору науково-пізнавальної та комунікативної діяльності людини, однієї із форм реалізації якої є текст.

2. Текст як основна одиниця мовленнєвої комунікації, як одна з матеріальних форм дискурсу маніфестує загальні властивості комунікативної ситуації, спрямовані на здійснення мовленнєвої взаємодії. Категоріальний апарат комунікативної події встановлюється на основі ціленапрямованої взаємодії всіх аспектів дискурсу. ✓

3. Когезія як текстово-дискурсивна категорія забезпечує передачу інформації в дискурсі шляхом взаємодії системи взаємопов'язаних і -зумовлених елементів у комплексі їх семантичних, структурних, функціональних, комунікативних і когнітивних характеристик. Когерентність тексту забезпечується співвіднесеністю системи текстових структур, його внутрішньою когезією, лінгводискурсивною практикою комунікантів (індивідуальною, колективною, національно-культурною), а також ієрархічністю системи мовних форм і самого тексту в системно організованій комунікативній ситуації.

4. Знання про концептуальні характеристики мовних форм як когезійних засобів, когезійні властивості мовної одиниці в дискурсі, інваріантні когезійні засоби різножанрових текстів та індивідуально-авторські когезійні засоби становить когнітивний аспект когезії.

5. Лінгвістична форма когезійних засобів виявляє значний когнітивний потенціал і зумовлюється інформаційним статусом структури, способом і місцем локалізації в дискурсивному просторі, концептуальними характеристиками мовних форм як

засобів орієнтації адресата стосовно ресурсів мовної картини, необхідних для формування чи зміни ментальних репрезентацій на різних етапах комунікативного процесу.

6. Когезійні властивості мовної одиниці в дискурсі реалізуються в єдності їх семантичних, когнітивних, структурних, функціональних і комунікативних параметрів. Структурною матрицею репрезентації цих властивостей є когезійний фрейм, термінали якого заповнені інформацією про когезійні потенції мовної одиниці у просодичному, синтаксичному, лексико-семантичному та функціональному вимірах.

7. Когезійні стратегії забезпечують комплекс актуалізаторів прагматичного потенціалу мовних одиниць у текстах різножанрової типології з метою реалізації комунікативних цілей та завдань. Способи зв'язку, що діють у рамках конкретної текстової парадигми з метою реалізації авторської прагматики, є когезійною тактикою.

8. Провідні принципи текстотворення реалізуються передусім лексичними засобами, що впливають на характер репрезентації мовної картини, яка є результатом когнітивних процесів і якій властиві когезія та когерентність. Когезійні зв'язки в тексті репрезентують співвідношення концептуальних сутностей у картині світу. Лексичні засоби є актуалізаторами відношень тотожності, протилежності, включення, частини і цілого, хронологічних, причинно-наслідкових тощо.

Основні підсумки цього розділу висвітлено в публікаціях автора [136; 139; 140].

management of Central European firms are adopting more internationally-oriented and progressive approaches toward value creation.

While MOL's strategy of international expansion in Central Europe is well known, it is part of a considerably more comprehensive effort to implement best practice through the entire company. A case in point is MOL's revamped health, safety and environment (HSE) policy, which was set forth in December 1999. While HSE issues tend to make headlines only in case of disaster, the commitment of MOL's top management to the cause is a significant development in a region that has suffered decades of environmental neglect.

"MOL is committed to make its technologies, workplace practices products and services safe and impose the smallest possible burden on the environment," declares CEO G. Mosolynyi. "We are continuously enhancing MOL's quality-based HSE management system, including the ongoing development of ISO 14001-compliant environmental management systems (EMS)" MOL operates four ISO-14001-compliant EMS, two of which are integrated with quality management systems. "We are focused more on practical operations than in accumulating certificates".

Співвідношення змісту тексту з позамовною ситуацією, інформацією про світ формує в тексті й у дискурсі референційну когезію, що спирається на можливі ситуації дійсності. Когезія аналізованого тексту зумовлена комунікативними та прагматичними чинниками, що співвідносять його як із певним фрагментом об'єктивної дійсності (купівля частини словацького нафтопереробного заводу угорською нафтовою компанією), так і з учасниками текстової комунікації (автором і читачем). Когезія аналізованого тексту реалізується комплексом семантичних, структурних, граматичних, тематичних та прагматичних засобів. Передачу пропозиціональної інформації реалізує семантична когезія, що виражається в повторі однакових сем у групах слів, які сполучаються на основі міжфразових валентностей і формують лексико-семантичні (тематичні) сітки [3, с. 131; 37, с. 62]: MOL, international, management, health, safety and environment (HSE) policy.

У структурі номінативних груп терміни функціонують як структурно-тематичні одиниці, як тематичні доміанти фахового тексту, що містять семантичний значеннєвий потенціал і передають різні змістові відношення. Так, виражено вираженими є такі когезійні вияви термінів: *management internationally-oriented* (2 речення) – *strategy of international expansion* (3) – *HSE's revamped health, safety and environment (HSE) policy* (4) – *HSE issues, top management, environmental neglect* (5) – *quality-based HSE management system, ISO 14001-compliant environmental management systems (EMS)* (6) – *four ISO-14001-compliant EMS, quality management systems* (7). Термінологічні зв'язки, у структурі яких один або кілька компонентів виявляють когезійні властивості, утворюють ряди ТС. Вони несуть основне смислове навантаження, реалізують концептуальну інформацію, здійснюють когезію. Від належного сприйняття когезійної ролі термінологічної номінації як стрижня семантичного лексико-семантичного блоку залежить надійність комунікації в цілому.

Когезійні вияви терміна *management* у ряді ТС *internationally-oriented management – top management – quality-based HSE management system – ISO 14001-compliant environmental management systems (EMS) – four ISO-14001 – compliant EMS, quality management* дають можливість простежити розгортання самого терміна, а також сприяють більш повному усвідомленню семантичної структури термінологічних номінацій, виражених багатокомпонентними ТС з синтаксичними структурами. Це дає підстави говорити, з одного боку, про важливу роль ТС у семантичному фахового тексту та про їх системність, що виявляється як у парадигмі, так і в синтагматиці, в лінійній структурі тексту. З другого боку, ряд ТС когезійним компонентом *management* здійснює зв'язок локальних і глобальних зв'язків на синтаксичному рівні: об'єднує речення в межах абзацу і між абзацами, тобто організовує глобальну структуру (макроструктуру) тексту.

Функціональним завданням синтаксичної когезії є сегментація й одночасний зв'язок змістових фрагментів у рамках всього тексту статті, а також концентрація уваги читача на етапах розгортання її теми. Взаємодія змістової, семантичної й референційної когезії формує зв'язок змістових і тематичних

у тексті, що визначається авторським задумом. Тема аналізованої статті *MOL's strategic investment* розвивається ієрархією підтем *MOL's health, safety and environment policy, quality management systems*.

Когезія економічного дискурсу, в який вбудовується даний текст, здійснюється й розвивається прагматичною когезією – настановою адресанта на вищий регістр – подання інформації в популярному економічному виданні, що посередковує результат комунікації, розуміння та взаємодію. Усі аспекти когезії в тексті підпорядковані єдиній лінії, яка забезпечує перехід інтегрованої ієрархізованої системи на вищий кодовий рівень – макрознаковий, що інтегрує текст у глобальний зв'язок комунікативної ситуації.

Для дослідження термінів як засобів когезії фахового тексту, для репрезентації об'єднань когезійних термінологічних засобів за їх формальною та семантичною організацією слід коротко зупинитися на понятійному інструментарії дослідження. *Термінологічні когезійні засоби* (ТКЗ) – це одиниці фахового тексту, що мають характеристики терміна чи його проформи, можуть змінюватися структурно та основною властивістю яких є трансфер інформації певного фахового спрямування. Продуктивними когезійними засобами фахового тексту є термінологічні словосполучення, у структурі яких один або більше компонентів виявляють когезійні властивості. Такий компонент будемо називати *когезійним компонентом*.

У зв'язку з цим у структурі тексту розрізняються домінуючі та результативні когезійні засоби. Перші розуміють як конститuent синтаксичного зв'язку, що передає значення з найменшим додаванням диференційних сем [148]. Домінанта може мати характеристики проформ, а може й змінюватися структурою, що спирається на певну модель синтаксичної конструкції, яка регулярно реалізується в мовленні.

Домінуючі *термінологічні когезійні засоби* складають термінологічні мережі, термінологічне поле. *Термінологічні ряди* – це сукупність домінуючих когезійних засобів, які передають інформацію певного фахового змісту і здійснюють когезію у фрагменті тексту та здатні до

вання в *термінологічній мережі*, що здійснюють когезію інформативно-семантичних частин тексту. *Термінологічне поле* є об'єднання термінологічних елементів у структурі цілого тексту. *Факультативні термінологічні когезійні зв'язки* передають інформацію певного фахового змісту, здійснюють когезію контактну або дистантно розташованих фрагментів тексту.

Для прикладу простежимо реалізацію когезії термінологічними засобами у структурі тексту наукової економічної статті "Competition and Scope of Activities in Financial Services" [308, P. 19-40].

Для аналізу фахових текстів традиційним є кількісний принцип відбору термінологічної лексики [173, с. 14-20]. Проте не менш важливим є й такий показник, як *питома вага* ТЛ, яку слід розуміти як відсоткову частку термінологічних слововживань серед усіх інших слововживань тексту. Питома вага ТЛ (2259 термінів) серед усіх слововживань (6807 слів) аналізованого тексту становить 33,2%.

Когезія фахового наукового тексту реалізується комплексом домінуючих і факультативних термінологічних засобів. У зв'язку з об'ємністю матеріалу – 14 сторінок (сторінки, де подано графіки й таблиці, аналізу не підлягали), обмежимо виокремленням домінуючих когезійних компонентів. У межах термінологічного поля аналізованої статті зафіксовано термінологічну мережу, основою якої є термінологічні ряди з такими когезійними компонентами: competition, financial, bank. Продуктивність повторів цих когезійних компонентів у термінах на кожній сторінці статті подано в таблиці 2.1.

Когезійний потенціал виокремлених компонентів у різних фрагментах відзначається, проте у структурі цілого тексту вони демонструють домінуючий характер. Кількісні обстеження показали, що 75% у домінуючих когезійних зв'язках складають ТС. Це дає підстави вважати, що передачу фахової інформації у термінологічному полі аналізованої статті значним чином здійснюють ТС з домінуючими когезійними компонентами competition, financial, bank.

Когезію фрагментів тексту значним чином забезпечують і факультативні зв'язки, які можуть діяти як паралельно з домінуючими, так і самостійно. У межах

з факультативні ТКЗ можуть також створювати ряди ТС зі спільним компонентом. На прикладі окремого абзацу [308, р. 31] можна когезійну дію рядів ТС із компонентами *supervision, commercial, securities, entities, regulators*, які утворюють термінологічну мережу, основне змістове навантаження фрагменту. Факультативні ТКЗ мають з домінуючими когезійними засобами (*bank*) і, поєднуючи речення в дійснюють трансфер інформації. Пор.: *The supervisory function for all banks and securities entities have different objectives. Supervision of all banks aims to protect the net worth of the entity and thus the rights of particularly depositors, as the bank is intermediating third-party money. Securities firm the regulators' objectives to protect the consumer by avoiding arising from the agent-type relationships typical in securities markets. Merging securities and commercial banking activities under one umbrella can be supervised by regulators <...>* [308, р. 31].

Таблиця 2.1

Продуктивність домінуючих термінів у [308, с. 19-40]

Когезійні компоненти	<i>competition</i>	<i>financial</i>	<i>bank</i>	Усього
1 сторінка	8	12	4	24
2	12	9	5	26
3	10	9	5	24
4	6	7	7	20
5	4	4	6	14
6	-	12	22	34
7	-	4	9	13
8	3	4	16	23
9	2	3	12	17
10	-	-	17	17
11	2	3	7	12
12	-	10	4	14
13	6	11	2	19
14	-	6	5	11
УСЬОГО	53	94	121	268

Частка домінуючих і факультативних ТКЗ (646) становить відповідно 23,6% усього термінологічного масиву аналізованого тексту. Такий показник дає підстави вважати, що ТЛ є ключовим когезійним засобом фахового тексту.

Продуктивність ТС як когезійних засобів фахового тексту пов'язана з експліцитністю вираження поняття, чіткістю, однозначністю системних зв'язків, значним інформативним потенціалом. ТС є комплексною синтаксичною конструкцією, склад і комбінація елементів якої не довільні, а зумовлені мовними законами. Граматично та семантично основне слово є стрижневим, а залежне – підрядним [6, с. 31]. За типом стрижневого слова в економічних текстах зустрічаються іменникові (market price), прикметникові (average variable), дієслівні (to economize profit) ТС. Залежно від кількості компонентів і характеру зв'язків між ними слід розрізняти двокомпонентні (business bank, financial regulation) і багатоконпонентні ТС (top management system, quality-based management system), утворені розширенням термінів більш простої структури.

Термін становить максимально згусток знання, містить у собі згорнуту пропозицію, зумовлену її валентним потенціалом і лексичною сполучуваністю (валентність – потенційна здатність мовної одиниці вступати у синтаксичні зв'язки з іншими елементами, сполучуваність – реалізація цієї потенції [263, с. 78-79]). Оскільки в мовленні слова вступають у зв'язки відповідно до своїх комбінаторних властивостей, то співвідношення валентності й сполучуваності можна розглядати як відношення потенції до актуалізації. Здатність слова сполучатися з іншими словами відображають граматичні та лексичні закони сполучення слів, пов'язані із семантикою терміна.

Аналіз структурних моделей ТС з домінуючими когезійними компонентами в аналізованому тексті дозволив виявити моделі їх потенційних комбінаторних властивостей, що експлікують здатність термінів виявляти як пасивну валентність, так і бути активним приєднувачем залежних слів. Використовуючи загальноприйняті скорочені назви частин мови, можна навести продуктивні синтаксичні моделі ТС з домінуючими когезійними компонентами:

- A+N:** domestic bank, industrial competition, financial system (74);
- N+N:** parent bank, bank's ability, competitiveness regulator (19);
- PrI+N:** banking activity, financing contracts (18);
- PrII+N:** integrated bank, increased competition (17);
- N prep N:** risk of bank, level of competition (7);
- A+N+N:** financial institution's activities (7);
- N+A+N:** nonbank financial institutions, country's financial system (7);
- A+PrII+N:** increased financial risk (6);
- A+PrI+N:** commercial banking activity (6);
- A+A+N:** stable financial system (4);
- N+prep+A+N:** closure of insolvent banks; degree of industrial competition (4);
- PrI+PrII:** integrated banking (4);
- Adv+PrII+N:** domestically owned banks (4);
- PrII+N+N:** integrated bank model (2);
- Adv+PrII+PrI+N:** fully integrated banking model (2);
- V+N:** balance competition (2);

Найбільші когезійні потенції в зазначеному тексті виявляють двокомпонентні ТС (51% усіх домінуючих ТКЗ), серед яких продуктивними є ТС прикметник + іменник (27%), що служать для експлікації предметно-ознакових відношень між поняттями. Певні комбінаторні можливості в когезійних зв'язках виявляють моделі іменник + іменник без прийменника (7%) і з прийменником (2,6%), що підтверджують дані про аналітичність та універсальність цих моделей [48, с. 166]. Варто зазначити, що прийменникові моделі не є характерні для когезійних засобів даного тексту. Значний когезійний потенціал виявляють тут моделі з герундійними (6,7%) та дієприкметниковими (6,3%) конструкціями, у складі яких зафіксовано транспозицію когезійних компонентів. Значні когезійні можливості виявляють трикомпонентні моделі ТС (16%).

Оскільки специфіка складного структурно-семантичного утворення, яким є когезійні засоби фахового тексту, не завжди є очевидною, розкрити його

можна лише шляхом поглибленого аналізу змісту терміна, його відношень і зв'язків у відповідній терміносистемі, в інтеграції з іншими групами лексичних одиниць у фаховому тексті.

Зазначені моменти щодо функціонування економічних термінів, зокрема у реалізації когезії наукових текстів, не можуть бути достатньо переконливими без усвідомлення їх інтегративних зв'язків із загальнонауковою лексикою.

2.1.2. Термінологічна значущість загальнонаукової лексики.

Загальнонаукова лексика є вагомим прошарком лексичного масиву наукового тексту, своєрідною проміжною ланкою між термінологією й загальнонавчальною лексикою. Загальнонаукова лексика (слова і словосполучення, які не належать до загальнонавчальної лексики) не має статусу фахової лексики. Однак вона має певну значущість для термінологічних досліджень, особливо з огляду на прагмасемантичні особливості свого функціонування в дискурсі. Вивчення цієї проблеми в працях Л. Андренко [2], М. Глушко [29], Н. Шубової [184] та інших [67; 74; 83] показало, що аналіз загальнонаукового прошарку лексики, його виокремлення з мовної фактури тексту – процес складний і недостатньо вивчений. Опис загальнонаукової лексики пов'язаний із рядом труднощів, зумовлених відсутністю критеріїв виділення, однозначного тлумачення і, як наслідок, неможливістю чіткої демаркації загальнонаукової та ТЛ.

Загальнонаукова лексика, на думку М. Глушко, неоднозначна й багатозначна [29, с.73], а її поняттєве наповнення є якісно відмінним порівняно з іншими лексичними групами. Очевидно, її основне функціональне призначення полягає в тому, щоб не змішувати загальнонавчального й термінологічного значень слова.

Складаючи основу наукової термінології, загальнонаукові слова виражають не стільки поняття, скільки відправні наукові образи, а тому вони є своєрідним ключем, що відмикає будь-який науковий текст, оскільки ці терміни концептуалізують найбільш загальні віхи епістемічного процесу – методи, закони, процеси тощо. Не є винятком і економічна наука, яка також оперує

ними теоретичними категоріями, як теорії (*demand and supply theory, theory of market*), закони (*law of contracts, commercial law*), методи (*actual cost method, balance method*), процеси (*marketing process, process of creating value*), форми (*forms of organizations, partnership*), об'єкти (*goods, services, credit*), суб'єкти (*purchasers, buyers*), властивості (*elasticity, stability*), величини (*rate, interest*) тощо. Як бачимо, слова *methods, theories, laws, process* не є власне термінами, проте називають ряд, до якого входять інші терміни за родо-видовим принципом. При цьому вони самі трансформуються в термінологічні одиниці. Призначення таких слів полягає у формуванні предмета науки як цілісної системи, а також у створенні на цій основі термінологічних словосполучень. ЕНЛ – це своєрідний корелят загальнолітературного, загальнонаукового та термінологічного значень.

Незалежно від жанрової належності економічні тексти репрезентують єдине смислове ціле, що має дискурсивну природу. Організацію цієї структури значною мірою забезпечує термін як її функціональний елемент, що здійснює когезійну функцію. Важливість цієї функції полягає в тому, що саме термін об'єднує в тексті в номінативну конструкцію не лише термінологічні одиниці, а й загальнонаукові та загальнолітературні слова, позбавлені термінологічного статусу [44, с. 54-60]. Здійснення цієї функції можливе завдяки спеціалізації, усуненню значення колишньої загальноповживаної одиниці, що виражається у звуженні її семантичного обсягу, видозміні колишнього значення аж до виникнення нового, яке забезпечує передачу інформації фахового змісту. Наприклад, прикметник 'останній' передає значення економічного поняття 'мультиплікатор Леонт'єва': *This distinction led to the famous Leontief Paradox in international trade and to the concept of Leontief multiplier. The latter can be explained as follows* [296, F699].

Номінативні конструкції спеціального тексту вирізняють з-поміж інших реалій саме ті, про які йдеться в тексті. Наприклад, у фрагменті наукової статті слово *method* звузило своє загальноповживане значення *system, order, way of doing smth* [271, с. 392] внаслідок когезійних зв'язків із *TC generational accounting* і

збуло термінологічного значення *the method of long-term fiscal planning and analysis* у TC *the method of generational accounting* [296, F 547].

Існують різні підходи до таксономізації загальнонаукової лексики. Зокрема, зокремлено п'ять смислових груп ЗНЛ, ілюстрованих значеннями дієслів, які стосуються 1) дослідницького підходу, 2) одержання знань, що виражають ідею фіксації, 3) перевірки даних і результатів досліджень; 4) дискусії, висновків, 5) публікації, обговорення, поширення знань [29, с. 68-79]. Незважаючи на певну односторонність такої класифікації, в ній наочно відтворено безперервний, динамічний, таксономічний характер функціонування ЗНЛ.

Проблема співвідношення змістової структури наукового тексту з його мовними конститuentами може бути вирішена на основі виділення структур, що репрезентують окремі аспекти змісту економічних текстів. Цей процес потребує моделювання як системи економічних знань, вербальною базою реалізації яких є терміни, так і тих текстових ситуацій, базою реалізації яких є ЗНЛ. Змістові аспекти, репрезентовані ЗНЛ, відтворюють стійку модель семантичної структури тексту, об'єктивуючи логічні зв'язки у сфері економіки.

Спостереження над економічними текстами як гетерогенними системами (зокрема, аналіз вертикального лексичного розшарування ЗНЛ) дозволяє взяти за основу моделювання текстових і комунікативних ситуацій ідею наукового підходу до аналізу економічних явищ. Спостереження над мовним матеріалом наукових статей економічних видань [296-303; 306-311] дає можливість зокремити групи ЗНЛ, що репрезентують ідею наукового підходу до аналізу економічних явищ. Кожна з цих груп: 1) *review of economic problem*, 2) *theoretical framework (empirical, econometric, statistical analysis)*, 3) *conclusions* є лексичним представником певної єдиної схематизації досвіду чи де-якого знання.

Перше угруповання ЗНЛ ілюструється значеннями слів, які подають інформацію про місце проблеми серед інших, її актуальність, огляд її попередніх досліджень, методів і способів аналізу. Відомо, що наукова мова має здебільшого іменний характер, проте, генетичною основою субстантивів є, як правило, дієслово [29, с. 79]. Саме дієслівна форма може вважатися

ологічною базою мови науки, бо саме на ній продукується система слів лексико-граматичних класів. У нашому матеріалі вербальним втілювачем інформації про огляд економічної проблеми є дієслова *to show, to observe, to notice, to research, to cover, to expand, to focus, to deal, to indicate* тощо. Із ними використовуються й іменники (*assumption, attempt, plan, experience, framework, study, problem, subject, matter*), що виражають способи презентації певного наукового об'єкту, а також прикметники (*objective, subjective, substantial, main, essential*) на позначення якості цієї репрезентації.

ЗНЛ другої групи 'theoretical framework' стосується інформації про методи аналізу – емпіричний, економічний, статистичний тощо. Провідним же методом економіки є економетричний, що базується на встановленні математичної моделі – сукупності рівнянь, які виражають зв'язок категорій економіки і статистики.

Тому ЗНЛ 'theoretical framework' стосується: 1) емпіричного аналізу проблеми, що можна ілюструвати значеннями дієслів (*to analyze, to create, to define, to characterize, to mark, to divide, to comprise, to differentiate, to estimate, to explain, to illustrate, to explore, to form, to examine, to derive, to dominate, to extract*), іменників (*testing, scheme, diagram, function, structure, motivation, definition, argument*) і прикметників (*precise, available, testable, average, empirical, detailed, analytical, significant*); 2) економетричного аналізу проблеми, що можна подати дієсловами *to identify, to estimate, to equal, to calculate, to solve*; іменниками *single-equation regression model, two-variable regression model, regression model, multi-equation simulation model, estimators, matrix, coefficient* та прикметниками *multiple, quantitative, statistical, single, horizontal, vertical, linear, quadratic* тощо.

Інформація про заключний етап економічних досліджень може узагальнюватися дієсловами *to sum up, to conclude, to answer, to judge, to work out, to predict, to discuss, to imply, to contribute, to postulate, to interpret, to assess*; іменниками *contribution, summary, conclusions, decision, realization, effect,*

...ity, prediction, implication, прикметниками *useful, optimal, major, complex, explanatory* тощо.

Виокремлені групи ЗНЛ є конструктивними засобами моделювання словесних ситуацій в науковому дискурсі, а також трансформації та експозиції знань, ідей, думок, важливою передумовою розуміння економічного тексту.

Розглянемо на прикладі фрагмента тексту [280, с. 1] когезійну дію економічної та загальнонаукової лексики. *In examining the framework for a country's financial system, it is useful to start with the laws that govern its financial institutions, such as commercial bank regulations, deposit insurance, securities market requirements, and relevant international agreements. These laws and regulations define the roles and activities of commercial banks relative to those of financial institutions, influence the degree of competition in the financial system, define the degrees and modes of permissible entry, and specify the responsibilities of supervisory agencies. This framework and how it is enforced determine the structure, stability, and efficiency of a country's financial system. This article reviews alternative frameworks for financial services markets from an economic perspective using experiences in several countries as a guide.*

У цьому фрагменті економічні ТС *financial institutions, commercial banks, commercial bank regulations, financial services markets* здійснюють когезію завдяки компонентам *financial, commercial*. У цьому ж фрагменті активізується когезійна загальнонаукових слів *the framework, alternative framework, to start, define, the determine, reviews*, що унаочнюють огляд економічної проблеми “фінансова система”. Трансфер інформації в економічному тексті здійснюється когезійною моделлю ТЛ та ЗНЛ: *the framework for a country's financial system, alternative frameworks for financial services markets*.

Зазначені угруповання ЗНЛ використовуються для поділу тексту на ієрархічні структури, які утворюють ефективні системи зв'язку елементів дискурсу, організують його структуру, сприяють когерентності. Аналіз функціонування ЗНЛ в економічних текстах дозволяє виокремити: **наукові**

терміни (позначають теоретичні аспекти аналізу та передають інформацію фахового змісту – *framework, aspect, theory, definition, research, determination*), **економетричні терміни** (характеризують методи аналізу економічних явищ у статистичній моделі – *single-equation regression model, two-variable regression model, regression model, multi-equation simulation model, estimators, matrix, coefficient*).

Аналіз когезійних зв'язків у фахових текстах засвідчує, що без оволодіння системою фахових знань, без приведення системи термінів у певну відповідність із системою понять економічної галузі процес спілкування у сфері фахово-професійної комунікації виявляється неможливим.

2.1.3. Концептосфера економічної галузі знання. Англійська економічна термінологія відзначається давністю походження, різноманітністю функцій організації, широтою функціонування. Вона є невід'ємною частиною загальнолексичного фонду мови. Особлива епістемічна функція термінів спричиняє й деякі закономірності їх використання, а ступінь розвитку економічної термінології засвідчує рівень економічного розвитку країни. Англійська економічна лексика належить до високорозвинутих терміносистем. Основи англійської економічної термінології почали формуватися ще в XV ст.

Економічний термін є феноменом, що привертає увагу кожного – від звичайного споживача, на якого спрямовано потік інформації економічного змісту, до професіоналів. **Економічний дискурс** є віддзеркаленням інтросоціокультурної взаємодії суб'єктів економічної діяльності з метою досягнення комунікативних та фахових цілей, що реалізується в основній формі організації та продукції цієї взаємодії – тексти. Розглянемо передусім тлумачення терміна “economics”. Різні його визначення в економічних працях створюють певні труднощі у репрезентуванні економічних знань. Заслуговує на увагу його рефініція, подана у словнику CCELD: “*Economics – the study of the production of wealth and the consumption of goods and services in a society, and the organization of its money, industry, and trade*” [270, с. 448]. У цьому визначенні характеризується економіка як наука, що вивчає виробництво та споживання

варів і послуг, обіг грошей у промисловості та торгівлі. За іншим значенням, economics є наукою, що вивчає вирішення проблеми обмеженості чинників виробництва): “Economics – the study of the way in which mankind organizes itself to tackle basic problems of scarcity” [271, с. 121]. В англійській та американській монографічній літературі зустрічаються й авторські тлумачення цього терміна (пор.: “Economics is a set of tools that enable us to use our resources efficiently” [295, с. 1]). В англійських економічних текстах значення терміна economics не завжди однозначне, а його дефініції різняться залежно від типу словника, часових і просторових чинників, авторської точки зору тощо. Це зумовлює труднощі не тільки в моделюванні системи економічних знань, але і способів їх знакового втілення, тобто вербалізації. Досвід вивчення системно-структурної організації термінологіки свідчить про необхідність з’ясування закономірностей відображення позамовного знання в семантиці термінів, а також ролі термінології у формуванні мовних і наукових картин світу [44; 82; 88; 99; 111; 252]. Вивчення структур репрезентування вербалізованих знань і їх моделювання є одним із завдань когнітивної лінгвістики (“в семантиці мовних знаків зафіксовані результати ментальної діяльності” [46, с. 3-5]). Дослідження терміносистем на когнітивних засадах виявляє ефективність моделювання тих ментальних процесів, які задають структуру мовних елементів у відповідній системі, пояснюють механізми їх організації й репрезентації в дискурсі, а також адекватність вибору терміна відповідно до комунікативних завдань повідомлюваного [21, с. 285].

Будемо виходити з того, що впорядкованість вербалізованої інформації виявляється у двох напрямках – мовної та немовної організації. Мовна картина світу відображає знання про емпірику довкілля, вся система яких тримається на вербальних сітках, пов’язаних між собою функціональними, формальними та змістовими зв’язками [46, с. 5]. Вивчення ж позамовного (системи думок, уявлень і знань про світ) пов’язується з феноменом концептосфери, що втілює пізнавальний досвід людини, але не зводиться до будь-якої лінгвістичної сутності, набуває особливого наукового значення в сучасному мовознавстві

[с. 183-184]. Не є винятком із цього й *концептосфера економіки*, яку можна уявити як сукупність знань про економічну галузь людської діяльності.

Для моделювання системи економічних знань доцільно скористатися методологічним апаратом концептуального аналізу, в якому чільне місце належить фреймовому моделюванню структур репрезентації знання [46, с. 5]. Використовуючи понятійну базу мовного й позамовного досвіду, фрейми виконують репрезентативну функцію і стосовно мовних структур в економічному дискурсі.

Матеріалом нашого дослідження слугували п'ять англомовних монографій [284; 285; 294; 295], що репрезентують наукову дисципліну економіку. У процесі суцільної вибірки аналізу піддавалися назви основних розділів, параграфів, якісна й кількісна наповненість їх термінами. Кожна вибірка порівнювалася і зіставлялася з іншими. Центральні терміни-слова, ТС, що зустрілися у трьох і більше вибірках, виписувалися окремо й розглядалися як базова мовних структур для репрезентації економічних знань.

Слід зазначити, що результативність лінгвістично релевантного опису мови економіки багато в чому залежить від консультативного спілкування з економістами. Співпраця з фахівцями та спостереження над матеріалом дає підстави вважати, що репрезентація знань у концептосфері економіки здійснюється через три концептуальні системи – *microeconomics*, *macroeconomics*, *business*. Кожна з них, співвідносячись із певним блоком економічних знань, має свою концептуальну (мікро)організацію (рис. 2.1).

На загальному фоні кожної концептуальної (під)системи можна виділити економічні знання, що містять суттєво важливу інформацію – *економічні фрейми*, які будемо розуміти як комплекс структурованих знань про економічні процеси, події, репрезентовані базовими економічними поняттями. Аналіз матеріалу свідчить, що економічну інформацію концептуальної системи 'microeconomics' передають економічні фрейми *demand and supply, utility and costs, distribution, competition*, 'macroeconomics' – фрейми *income, fiscal policy, monetary policy, unemployment and inflation*, а 'business' – *forms of business*

ization, management, marketing. Із рис. 2.1 видно, що концептосистеми перетинаються і взаємодіють між собою.

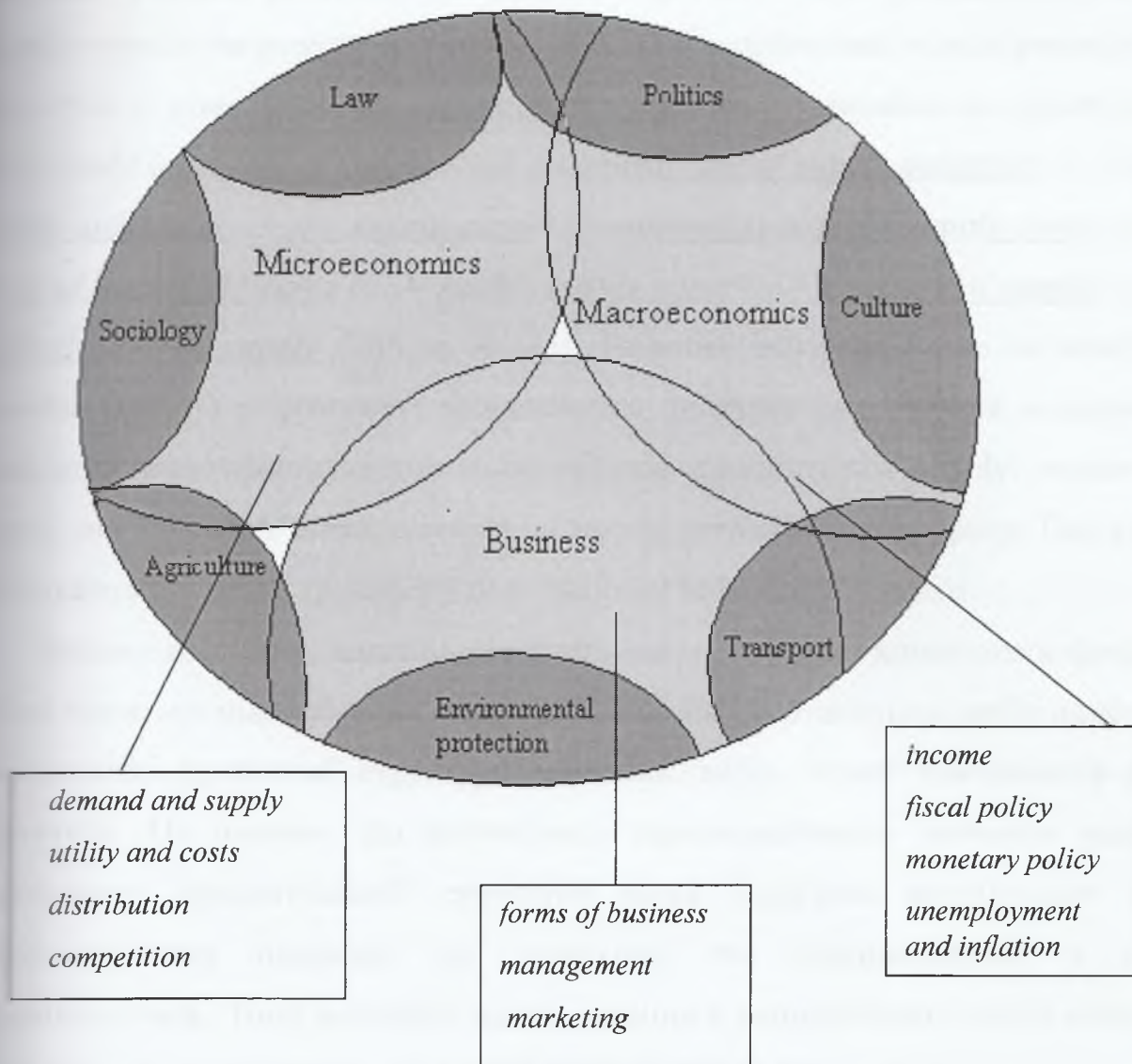

Рис. 2.1. Концептосфера економіки

Структури фреймів базуються на ієрархічних (вертикальних) і спеціалізаційних (горизонтальних) рівнях, що відображають зв'язки між економічними категоріями всередині концептосфери. Зміст і діапазон наповнення економічних фреймів може змінюватися відповідно до поставлених дослідницьких завдань. Способи наповнення терміналів економічних фреймів подано в англо-українському економічному словнику (див. додаток А), який для зручності укладено в алфавітному порядку.

Розглянемо фрагмент економічного тексту на предмет заповнення термінів економічного фрейму ^{Demand TO} ~~supply~~, які стають продуктивними когезійними способами у плані реалізації когнітивного-прагматичного потенціалу тексту: *Supply refers to the quantity of a good that existing supplier would want to produce for the market at given price. If the quantity that firms want to produce at a given price there would an excess of supply <...> an annual rate of supply quantities <...> the supply quantity <...> the supply curve <...> movements along a supply curve <...> shifts of the supply curve <...> market supply curve <...> elasticity of supply <...> perfectly elastic supply [285, с. 44-45].* Подання інформації про економічне поняття (supply) у фрагменті економічного дискурсу реалізується складними номінативними конструкціями з когезійним компонентом supply: *excess of supply, market supply curve, elasticity of supply, perfectly elastic supply*. Такі ряди TC служать потребам трансферу максимальної інформації в тексті.

Завдяки спільному когезійному компоненту supply всі компоненти фрейму співвідносяться між собою як горизонтально, так і вертикально: вибір одного з компонентів фреймової структури зумовлює вибір інших компонентів цієї структури. Це означає, що актуалізація термінологічного значення одного компонента концептуальної структури може спричинити актуалізацію тих термінологічних одиниць, що ієрархічно чи класифікаційно з ним звідносяться. Тому когезійні засоби терміна в економічному тексті можуть бути зумовлені системними зв'язками поняття, що за ним стоїть.

Як показують спостереження, межі концептосфери економіки не завжди чітко окреслені. Вони можуть переплітатися з концептосферами політики, права, соціології, географії, історії, екології, інформатики, що спричиняє використання термінів інших сфер в економічному дискурсі. При цьому слід розрізняти різні типи термінів, враховуючи їхні системо- та текстозумовлені характеристики, які визначаються статусом терміна в окремій сфері та в конкретному тексті [156, с. 235-241].

Ми виокремили такі типи термінів, що функціонують в економічних текстах і виражають 1) **базові поняття** концептосфери економіки (*land, market,*

inflation, tax, unemployment), 2) спеціальні поняття економіки та звідносяться з економічними фреймами (market capacity, market rate, costs inflation, taxable income, consumer price index), а також 3) терміни інших галузей знання (law, political forces, social aids), 4) міжгалузеві терміни-омоніми мовна, що є термінами в різних наукових сферах, – operation, cohesion, data).

Таким чином, способи моделювання економічного дискурсу та його організації шляхом використання ЗНЛ та ТЛ, що втілюють ідею наукового підходу до витлумачення та аналізу економічних явищ, формують середовище вербального та невербального досвіду.

Оскільки засоби когезії є складними когерентними структурами, які створені на перетині когнітивно-функціональних і структурно-семантичних властивостей мовних одиниць, то розкрити їх можна лише шляхом поглибленого аналізу лексико-семантичних, синтаксичних та функціональних аспектів когезійних властивостей ТЛ.

2.2. Когезійні властивості термінологічної лексики на семантичному рівні

2.2.1. Референційна співвіднесеність когезійних засобів.

Науковий дискурс характеризується особливою модальністю, в основі якої лежить процес інтеграції нових знань з уже існуючими [29; 71; 72; 131]. Науковий текст є вербалізованим посередником між новою й відомою інформацією. Репрезентуючи станню до і після наукового відкриття, він таким чином відображає процес її трансферу усіма своїми аспектами – структурним, семантичним, логічним, когнітивним, комунікативним, аргументативним тощо. Предметом наукового повідомлення є не тільки результат пізнавальної діяльності, в основі якого лежить динамічний процес переходу знань *a priori* до знань *a posteriori*, а й процес накопичення знань у всій його повноті та стадіальності [72, с. 62; 130, с. 14].

На семантичному рівні когезія має своєрідні форми вираження. Тут актуалізуються ті значення мовних одиниць, які реалізують логічні відношення між елементами інформативно-пізнавальної сторони наукового мовлення.

підження когезійних засобів термінологічної лексики в лексико-семантичному аспекті, спрямоване на вивчення одиниць мови як безпосередньо зв'язаних із реальною дійсністю, комунікацією та процесом набуття й обробки інформації, дає змогу усвідомити їх як систему взаємопов'язаних форм, що служать для забезпечення комунікативних потреб у певній мовленнєвій ситуації. Аналіз лексико-семантичних аспектів когезії потребує визначення таких лінгвофілософських проблем, як мова і мовлення, значення і зміст.

Реальність мовної та мовленнєвої систем визнається прихильниками функціонального підходу. Саме функціональне розуміння дозволяє певним чином усвідомити все багатство одиниць мовної системи в мовленні. Роль мови полягає в наданні для мовлення більшого чи меншого вибору контекстних значень [107, с. 6-12; 93, с. 111-112; 94, с. 137]. Значення однієї системної форми передбачає певний діапазон контекстних значень у мовленні. Таке обмежування мовних і мовленнєвих значень базується на двох лінгвістичних реальностях – віртуальній (потенційній, мовній) і актуальній (мовленнєвій), що тісно співвідносяться з поняттями “значення” і “зміст”.

Кількість дефініцій значення і змісту помітно зросла за останні роки, тому у процесі їх аналізу спробуємо синтезувати різні погляди. Значення слова розглядається як мовознавча категорія, що відображає об'єктивну дійсність і визначається змістом необхідних і достатніх ознак поняття, котре номінує [3; 45; 68; 125; 154]. Значення є одиницею лексико-семантичної системи, статичним, постійним інваріантом інформації, який можна інтерпретувати як сукупність диференційних елементів (сем). Власне інваріантне значення як диференційна ознака поняття є лише відносно незмінним у синхронічному плані. В історичному процесі інваріантне значення розвивається й якісно змінюється в результаті узагальнення вихідних диференційних сем. На їх основі виникають інші узагальнені комунікативно-релевантні ознаки. Кожне слово має певний інваріантний семантичний мінімум, який забезпечує його розуміння в певному лексико-семантичному оточенні [41, с. 98-100].

Способом реалізації значення є зміст (смісл), що виникає у процесі мовленнєвої діяльності індивідуума в конкретний момент часу і в конкретній ситуації. Він має динамічний характер [45, с. 54-62], головними компонентами якого є лексичні та граматичні значення слів, парадигматичний і синтагматичний контексти, фонова (енциклопедична) інформація тощо.

У вербальній діяльності людини властивості мови й мовлення інтегруються, що дає підстави говорити про взаємодію мовних (системних) і мовленнєвих (змістових) значень [93; 107]. Поширеною є думка про те, що мовні одиниці співвідносяться з мовленнєвими як мова з мовленням, сутність із вищом, абстрактне з конкретним, інваріант із варіантом, віртуальне (потенційне) з актуальним [75, с. 58-59].

При зверненні до зв'язного тексту, конкретної мовленнєвої ситуації, при зумаченні когезійних відношень поняття змісту стає вирішальним. У змістовій структурі висловлювання зазвичай виділяються такі значення: денотативне (референційне, предметне), інформаційне (препозитивне, становить його семантичну структуру), інтерпретаційне (репрезентує значення як своєрідну інтелектуальну модель предмета, події, ситуації, стану) [70].

Такі теоретичні міркування дають підстави вважати, що основу когезійних зв'язків між мовними засобами як елементами висловлювань складає взаємодія референційних, інформаційних та інтерпретаційних аспектів змісту. Розглянемо коротко ці аспекти семантики терміна.

Референцію розуміємо як віднесеність актуалізованих назв, номінативних висловлювань чи їх еквівалентів до об'єктів дійсності (референтів, денотатів) [263, с. 411]. Референтним, денотатним простором економічних текстів є галузь економіки, яка репрезентується концептосферою економіки. Концептуальна структура термінології є інваріантною системою референцій, що здійснює комунікативний зв'язок у понятійній галузі між певними носіями мови.

Ідею адекватності тексту концептуальній моделі, яку він описує, висуває О. Каменська, вважаючи, що в тексті як комунікативній одиниці об'єктивується відповідний фрагмент знання. При описі цілісної картини світу в процесі

чення тексту вона будує систему когезії, що відображає зв'язки, які існують в секретній предметній понятійній сфері [61, с. 55]. Понятійні сфери в більшості багатомірні, а текст лінійний, тому при об'єктивації цих сфер у тексті автор повинен лінеаризувати концепт, фрейм, перетворити їх у сукупність багатомірних фрагментів. Отож, у тексті простежуються послідовні переходи від одного фрагмента до іншого з (імплицитним) посиланням на те, як ці фрагменти зв'язані в єдине ціле. Поділ тексту на фрагменти зумовлений процесом створення його лінійної структури, що становить собою віддзеркалення багатомірної структури концептуальної моделі.

У науковому тексті терміни передають інформацію про референтний об'єкт. Поняття про референт, що становить складний комплекс ознак, може бути виражене за допомогою різних вербальних засобів, які мають інформативну значущість. Окремо взятий термін характеризується знаковою інформативністю, що дозволяє констатувати буттєвість референта, наявність певних його ознак. Проте структура зв'язку експлікованих складників значення виражається імплицитною, що може призвести до неправильної інтерпретації терміна за недостатності фонових знань і відсутності контексту.

Інформативність терміна експлікується в тексті завдяки текстовій реалізованості [22, с. 130]. При функціонуванні в текстах спостерігається подвійна реалізація текстуальної перспективи терміна – квантитативна і квалітативна. У першому випадку актуалізуються семантичні ознаки, що утворюють вертикальний зріз термінополя, котрий відображає потенційну, закріплену в нові кількість релевантних для комунікативних цілей відношень, у які вступає термін. За квалітативної реалізації релевантним є ступінь конкретизації наявної семантичної ознаки, що утворює горизонтальний зріз термінополя. Діапазон конкретизації поширюється від максимально узагальненого гіпероніма до максимально конкретизованого номенклатурного знака [170].

Терміни як основні концептуальні одиниці наукового тексту забезпечують передачу нової інформації, актуалізація якої відбувається за допомогою різних видів мовних засобів по-різному. Ступінь актуалізації змістово-концептуальної

Інформація визначається через наявність у семантичній структурі рекурентного елемента нових складових значення. Інформаційну насиченість терміна пороходько визначає за кількістю безпосередніх і опосередкованих семантичних складників [157, с. 206]. Серед факторів актуалізації нової інформації виступають синонімічні, гіпонімічні, варіативні повтори ТО [49, с. 7].

Процес інтерпретації висловлення / тексту є процесом інтерактивним у розумінні, що в ньому має місце зіткнення різних систем знань. Інтерпретація – це вид когніції, безпосереднім об'єктом якої є продукт ментальної діяльності [39, с. 17]. Кожний акт когніції включає дві ментальні дії – викликання з пам'яті потрібного компонента поняття та поєднання його з інформацією, породженою раніше [61, с. 45]. Кожен новий елемент розуміється як із мовними знаннями, так і зі знаннями про деякий фрагмент рекурентного простору. Отже, заставою інтерпретації є когнітивна співвіднесеність значень мовних одиниць, що втілюють кванти відомої та нової інформації. Такий принцип співвіднесеності й співінтерпретації значень виконує роль когезії в семантиці тексту [219, с. 314].

Отже, процес передачі семантичної інформації, який ґрунтується на когезійному зв'язку, співвідносить референційні, інформаційні та інтерпретаційні аспекти змісту терміна в тексті.

Семантизація термінів у тексті здійснюється різними способами. Серед них особливо виділяється дефініційний, у якому відбивається ідея того, що термін є особливим типом слова: він зіставляється з поняттям і вступає в системні відношення з іншими одиницями такого ж ґатунку, утворюючи разом із ними особливу систему – термінологію [118, с. 146; 163, с. 162]. Дефініції розглядають як перелік семантичних складників, необхідних для відмежування одного поняття від іншого, а також як головні інформаційні характеристики предмета [163, с. 76; 45, с. 57].

Спостереження над дискурсотворчим потенціалом дефініцій дає підстави розглядати їхні семантичні складники чи головні інформаційні характеристики як динамічні актуалізатори когезійного потенціалу терміна в тексті. У нижче наведеному фрагменті вступної частини монографії "Introduction to Economics"

місце авторське визначення поняття, вираженого терміном *economics*: (1) *Economics is the allocation of scarce means of production towards the satisfaction of human wants.* (2) *You're probably thinking – what did he say?* (3) *Let's break it down into two parts.* (4) *The scarce means of production are our resources, which we use to produce all the goods and services we buy.* (5) *And why do we buy these goods and services?* (6) *Because they provide us with satisfaction* [295, с. 3].

У реченнях (4 – 6) термінологічні елементи дефініції (*scarce means of production, satisfaction*), наведеної в (1), стають суттєвими когезійними засобами контактних і дистантних текстових компонентів для тлумачення та конкретизації поняття. Когезійні зв'язки терміна *economics* реалізують його текстову інформативність на двох рівнях – на вертикальному (актуалізуються семантичні складники – квантитативна реалізація) і горизонтальному (конкретизується кожний семантичний складник, який є в дефініції, – квалітативна реалізація). Термінологічний складник *the scarce means of production* сам піддається дефініції, складники якої *the goods and services* беруть участь у когезійній будові наступного речення.

Когезійний зв'язок між реченнями (1, 2, 3) здійснюється когезійними засобами, вираженими займенниками *what, it*, які є синсемантичними мовними одиницями – їхнє значення може бути встановлене лише в мінімальному контекстуальному ланцюгу, в межах якого й реалізується когезійний зв'язок. Такі засоби називають термінологізованими субститутами [42; 133]. Одиниці *economics, what, it* є когезійними засобами, функціонально еквівалентними членами однієї парадигми, яка об'єднує мовні одиниці на позначення поняття "розміщення обмежених засобів виробництва з метою задоволення потреб людини". Займенникові повтори *what* та *it* є опосередкованими актуалізаторами концептуальної інформації – не повідомляючи нового, вони є необхідною передумовою когезії тексту, запорукою адекватної інтерпретації реципієнтом текстової інформації. У цьому фрагменті "неінформативність" займенникових повторів полегшує адекватне сприйняття та розуміння інформативно насичених термінологічних складників дефініції терміна *economics*.

Когезійний зв'язок здійснюється через трансфер експліцитно виражених термінологічних складників, які утворюють відповідний фрагмент дискурсу. Семантичні складники термінологічного значення стають динамічними актуалізаторами когезійного потенціалу ТО, структурно-семантичними домініантами локальних і глобальних когезійних зв'язків. Наприклад, у географії *Economics* дефініція однієї з основних економічних категорій *money* вміщує такі семантичні складники *money as means of exchange* (гроші як засіб обміну), *money as a unit of account* (гроші як одиниця обліку), *money as a standard of deferred payment* (гроші як відкладений платіж, застава), *money as a store of value* (гроші як засіб збереження). Такі семантичні складники стають назвами параграфів *Money as means of exchange / Money as a unit of account / Money as a standard of deferred payment / Money as a store of value*, забезпечуючи когезію композиційних форм [с. 150-153].

Когезійні засоби, виражені семантичними складниками, співвідносяться з одним і тим же денотатом, відображають різні аспекти однієї наукової реальності. Поза зв'язком з цією реальністю вони можуть і не співвідноситися з одним та парадигматично не бути рівнозначними, вважають В. Гак і З. Лейчик [26, с. 51], називаючи такі елементи денотативними субститутами.

Зв'язок термінології як особливо організованої підсистеми мови з загальною мовною лексикою виявляється зокрема в полісемії. Деякі дослідники вважають, що термін, як і слово нетермінологічного характеру, може бути багатозначним [35; 154]. Причини появи полісемічних термінів пояснюють відсутністю в мові відповідної кількості слів і словотворчих засобів на позначення нових термінів, традиціями функціонування терміна, його семантичними й словотвірними зв'язками; диференціацією наукових понять і розширенням значення початково однозначного терміна в процесі використання й подальшого осмислення [173, с. 53].

У деяких випадках, які охоплюють значні прошарки термінологічної лексики, полісемія діє як вияв загальномовних закономірностей, коли "одна знакова форма здатна вмістити в себе цілий ряд змістів" [35, с. 69]. Для нашого дослід

я релевантним є використання лексико-семантичних варіантів, що входять семантичну структуру слова та співвідносяться завдяки їх паралельному використанню в тексті. Розглянемо фрагмент монографії "Introduction to Economics" (с. 7), де актуалізується термінологічне значення TC *economic resources*.

We need four economic resources, often referred to as "the means of production", to produce an output of goods and services. Every society from a tiny island nation need these resources: land, labor, capital, and entrepreneurial ability. Let's consider each in turn.

Land *As a resource, land has a much more general meaning, than our normal understanding of the word. It includes natural resources (such as timber, oil, coal, iron ore, and water) as well as the ground in which these resources are found. Not only land is used for extraction of minerals, but for farming as well. And, of course, we build factories, schools, buildings, shopping centers, and homes on land. The basic payment made to the owners of land is rent.*

Labor *Labor is the work and time for which employees are paid. The police officer, the computer programmer, the store manager, and assembly line worker all supply labor. About two-thirds of the total resource costs is paid to labor in the form of wages and salaries.*

Capital *Capital is mainly plant and equipment. The USA has more capital than any other country in the world. This capital consists of factories, office buildings, and stores. Our shopping malls, the Empire State Building, and automobile plants and steel mills are examples of capital. The return paid to the owners of capital is interest.*

Entrepreneurial ability *Entrepreneurial ability is the best familiar of four basic resources. The entrepreneur sets up a business, risks his or her own money, absorbs the losses of this enterprise. Often the entrepreneur is an innovator, such as Andrew Carnegie, John Rockefeller, or Henry Ford, who figures out new way of doing business.*

Когезійна специфіка цього фрагмента визначається реалізацією текстуальної перспективи терміна *four economic resources* через такі інформаційні блоки, *land, labor, capital, entrepreneurial ability*, які, у свою чергу, забезпечують когезійну взаємодію контактної й дистантної розміщених речень. Когезійний зв'язок у блоці *Land* здійснюється між лексико-семантичними варіантами значення цього слова: *land as expanse of ground, soil; land as a part of earth's*

ce that can be owned, including all buildings, trees, minerals; land as economic
of production [278, с. 459]. У блоці *Labor* здійснюється когезійний зв'язок
повторами слова *labor*, які актуалізують такі лексико-семантичні варіанти:
as physical or mental work; labor as workers, as a political and economic force ✓
с. 457], labor as economic resources. У процесі актуалізації значень повторів
на *capital* експлікуються такі лексико-семантичні варіанти: capital as total
of the assets of a person less liabilities; capital as amount of the proprietors'
ests in the assets of an organization, less its liabilities; capital as money
tributed by the proprietors to an organisation to enable it to function [278, с.117],
al as economic resources. У блоці *Entrepreneurial ability* актуалізується
чне і термінологічне значення *entrepreneurial ability as economic resources*.

Семний аналіз “полісемічних термінів” свідчить, що у плані мовлення він
ми компонентами означає й тим самим диференціює одне і тільки одне
альне поняття у кожному одиному його актуалізації. У процесі експлікації
ктури зв'язку складників значення *four economic resources* здійснюється їх
ретизація у лінійній структурі тексту. Діапазон їх дії простягається від
симального узагальнення до максимально конкретизованого знака,
резентованого в тексті власними назвами, наприклад: land (oil, coal, iron,
labor (police worker, store manager, computer programmer), capital (factories,
pring malls, the Empire State Buildings), entrepreneurial ability (entrepreneur,
wator, A. Carnegie, J.D. Rockefeller, H. Ford).

Основу контактних і дистантних когезійних зв'язків складає реалізація
дигмо- і синтагмозначень, що відображає сутність термінологічної
іалізації у звуженні значення ТО через включення до його семантики
міносем, які поглиблюють проекцію на конкретний фрагмент референтного
сторю. Потенційне значення ТС *economic resources*, актуалізуючись,
ширює свій значеннєвий спектр і збільшує функціональне навантаження. У
ай спосіб реалізується текстова інформативність терміна.

Для адекватної інтерпретації вербалізованої інформації автор пропонує графічний спосіб подання цієї інформації – два способи когезійно корелюють праці, що дає змогу виокремити та зіставити суттєву інформацію.

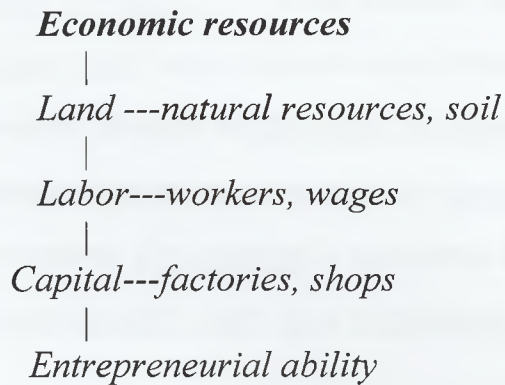

Рис. 2.2. Репрезентація фрагмента 'economic resources' у дискурсі

Одночасна наявність контактних і дистантних змістових опор забезпечує можливість поетапної актуалізації складників значення, поступове нарощення змісту, створення індивідуально-авторської структури ТО. Текст завжужирший від дефініції, тому він “дозволяє” собі й індивідуально-авторську репрезентацію семантики терміна.

У ході трансферу інформації між когезійними засобами здійснюється процес розширення до термінологічного значення нових чи додаткових семантичних складників, що, очевидно, зумовлюється не тільки авторським тлумаченням ТТ, а й впливом позамовних (історичних, соціальних, політичних) факторів. Нерідким явищем доводиться констатувати виникнення у терміна нових ознак, що цілком природно, адже в терміні відбивається перманентність лінгвокреативної діяльності людини такою ж мірою, як вона відбивається й у лексичному складі мови.

Додаткові елементи термінологічного значення, що актуалізуються в процесі трансферу семантичної інформації через когезійні засоби, є суттєвим аспектом експлікації авторського підходу до витлумачення терміна “field of operations” в монографії “The Management of Operations” [289, ix]. Поп.:

A tremendous amount of change has occurred in the field of operations since the first edition of this book was published in 1980.

- * *Productivity has become a major focus of attention.*
- * *Quality has become recognized as being imperative to compete successfully.*
- * *Worldwide competition in foreign market ... has intensified almost in war.*
- * *Automated manufacturing techniques ... have become widely familiar.*
- * *Computers, mini and personal size, have invaded organizations and homes alike.*

All these developments relate directly to the area of operations. The operations manager's responsibility is knowing how to economically produce a desired product or service and get it to the recipient. Operations is concerned with how to produce economically, competitively, with quality, with new technology, and with result. This is the subject of this book.

У цьому фрагменті автор аргументує зміни в підходах до розуміння терміна "field of operations", зумовлені низкою чинників. Для адекватної інтерпретації терміна експлікується структура зв'язку додаткових складників значення, productivity (2), quality (3), worldwide competition (4), automated manufacturing techniques (5), computers (6), які здійснюють трансфер нової інформації і складають основу TC the field of operations. Актуалізація когезійного потенціалу додаткових складників на семантичному рівні посилюється засобами синтаксичного рівня – ініціальною позицією в реченнях, паралельністю синтаксичних конструкцій, графічним оформленням.

Для термінів, яким властиве явище категоріальної багатозначності, вирішального значення набуває контекст спеціальної літератури. Базові категоріальні поняття економіки об'ємні за значенням, а об'ємне значення терміна потребує конкретизації, що, зокрема, реалізується когезійними засобами в тексті. Пор.: (1) *The concept of a market in economics goes beyond the single idea of a geographical place where people meet to buy and sell goods.* (2) *It is a term used to refer to the buyers and sellers of a good who influence its price.* (3) *Markets can be worldwide, as in the case of oil, cotton, wheat, for example.* (4) *Others are more localized, such as housing market or the market for second-hand cars.* (5) *Markets for different goods or commodities are often interrelated.* (6) *All commodities compete for households' income so that if more is spent in one market, there will be less to*

in other markets. (7) Further, if markets for similar goods separated geographically, there will be some price differential at which it will be worthwhile for consumer to buy in the lower price market and pay shipping costs, rather than buy in a geographically nearer market [285, с. 17].

У аналізованому фрагменті конкретизується об'єм семантичного змісту слова "market", тоді як основу його когезійних зв'язків утворюють різні стадії конкретизації значення. Так, у когезійних зв'язках the concept of market – it (1, 2) згадується значення geographical place where people meet to buy and sell goods, когезійних виявах markets – others, housing markets, the market for second – hand cars – markets for different goods and commodities (3, 4, 5) розкривається багатозначне значення "markets", а актуалізація спеціального економічного поняття відбувається в когезійному засобі price market (7).

Отже, полісемія термінів фактично не існує, це лише їх потенціал. Економічність термінів є властивість парадигматичних відношень між ними. Це слова-терміни, що називають одне поняття за різними диференційними ознаками, а тому і різними мовними одиницями, які від цього не зближуються у парадигматичному плані системи мови, штучно синонімізуються у парадигматичному плані актуалізації. Різні слова-терміни, які іменують одне поняття, представляють собою функціональні варіанти фіксованих термінів, обумовлених комунікативною релевантністю різних диференційних ознак цього і того ж поняття. Наприклад, поняття market диференціюється за категорією об'єктів купівлі-продажу (*market for second-hand cars, housing market*) та географічною просторою дії об'єкта (*worldwide market, geographically nearer market*).

Як бачимо, ТО, що виражають базові поняття концептосфери економіки, виконують важливу когезійну роль. У наведеному фрагменті ТО market стає членом термінологічної мережі, оскільки її значення ("geographical place where people meet to buy and sell goods") пересікається із загальним значенням фрагмента тексту, реалізуючись у підзаголовку "The Concept of a Market" контактними та дистантними когезійними способами. На одній лише сторінці мають місце когезійні вияви терміна "market": the concept of a market; it (2); markets (3);

markets, housing market, market for second-hand cars (4); markets (5); one market, markets (6); markets, price markets, geographically nearer market (7). Такі ТО є домінантами термінологічного поля тексту.

У зв'язку з цим зупинимося на проблемі варіантності мовних одиниць, що є суттєвою у когезійних виявах. Як відомо, варіантність становить собою номінацію одного й того ж змісту деякою множиною одиниць плану вираження [1, с. 38; 48, с. 197; 173, с. 38]. Для терміна можливість варіювання плану вираження обмежена лише здатністю виражати те ж саме поняття. Виходячи з того, що функція терміна – бути знаком наукового, професійного поняття, інваріантом для варіантів терміна є план змісту та його частина, що співвідноситься з поняттям. У сфері синтагматичної варіантності, що реалізується когезійними зв'язками, реалізуються явища варіювання фізичної, горизонтальної протяжності одиниць номінації та випадки заміщення термінів неваріантними номінаціями (напр., родового терміна родовим) і нетермінологічними одиницями (дейктикою, перифразами), тобто мовленнєвими виявами варіантності [1, с. 44]. Тому тільки інваріантності змісту висловлення можна говорити про варіантність структури висловлення. Один фрагмент змісту може одержувати декілька назв, у яких відображаються інваріантні й диференційні ознаки. Таким чином, одне й те ж поняття (одна й та ж одиниця змісту), що є домінуючим у когезійних зв'язках, може змінювати план свого вираження.

Визнання в термінології одиниць різного рівня складності ставить перед дослідниками ряд завдань, пов'язаних із вивченням таких термінів у синтагматичному аспекті. Розглянемо термінологічну варіантність термінологічних когезійних засобів економічного тексту. Типологію термінологічної варіантності, зумовлену лінгвістичними чинниками в досліджуваних текстах, можна подати так.

1. Морфологічні та словотвірні варіанти, наприклад: *Although this feature of the Cobb-Douglas is one reason for its popularity <...> Demand functions can be derived from this analogous to the Cobb-Douglas'* [289, с. 30]; *<...> few definite conclusions can be reached about the nature of the market equilibria <...>. Market equilibrium <...>* [289, с. 654].

2. Лексико-семантичні варіанти, наприклад, синоніми, дублети: *State and local government spending has been rising rapidly. Over half of all state and local government expenditures goes forward education<...>* [293, с. 127]; *This can be represented by a production possibility curve or transformation curve. We can generalise the production possibility curve* [293, с. 4].

3. Синтаксичні варіанти, що можуть утворюватися зміною синтаксичної структури термінів і виражають тенденції до різноманітного використання цих засобів на рівні мовлення: *We do not drop the assumption of maximization of utility. The success of personnel economics is in assuming maximization of utility* [294, F 612]; *The purpose of this paper has been to explore the use of different methods of policy analysis. We derived the conditions when policy is endogenous* [294, F 692], а також кореферентними засобами, що є функціонально еквівалентними структурами на позначення одного поняття: наприклад, у фрагменті статті [304, с. 55] синонімічні засоби *the field of operations – the area of operations – operations – the sphere of operations – the field* використовуються автором для позначення поняття *сфера діяльності*. Продуктивними є синтаксичні варіанти, що демонструють тенденції до стислості висловлювання, до мовної економії, результати семантичного аналізу: еліпсиса, аббревіації, акронімії: *Total revenue (TR) which is total income derived from selling a given quantity of output. Average revenue (AR) <...> Marginal revenue (MR). MR=AR* [293, с. 80].

Зафіксовано також термінологічну варіантність, зумовлену екстралінгвальними чинниками: різними економічними течіями, школами, періодами розвитку економічної галузі. Пор.: *The monetarist view of money supply and demand derives from the so called quantity theory of money. Keynes developed a theory of demand for money known as liquidity preference theory, which challenged the quantity theory of money* [293, с. 223].

Матеріал дослідження показав, що економічна термінологія – попри тенденцію до точності – має динамічну систему варіантності, яка є невід’ємною складовою цілісності економічної терміносистеми. Варіантність терміна обумовлюється комунікативною потребою, інтенцією, мовною економією,

особливостями мовної системи увиразнювати зміст певного поняття. Використання дозволяє досягти найбільшої точності в позначенні того чи іншого поняття, уникнути одноманітності викладу.

2.2.2. Логіко-семантична співвіднесеність когезійних засобів.

Когезійні засоби реалізують семантичні зв'язки між ТО, основою яких є логічні відношення між поняттями. Як зазначалося, між мовними одиницями існують семантичні зв'язки різного типу – синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні, метонімічні, циклічні, фреймові, ланцюгові, мережні тощо [176, с. 4]. Один із ефективних шляхів уточнення суттєвих характеристик семантичних зв'язків полягає у з'ясуванні їх логічних основ. У логіці виокремлюють такі відношення між поняттями як тотожність, протилежність, пересічення, протиріччя [204; 215; 216; 241].

Відношення тотожності ґрунтуються на рівнозначності понять, рівноцінних об'єму значення та щодо єдиного вираженого поняття, що не виключає як певного збігу, так і різниці в його диференційних ознаках. Тотожні відношення між когезійними засобами є водночас і кореферентними. Кореферентними вважаються одиниці, які мають спільний інформативно-референційний смисл і функціонально-еквівалентну співвіднесеність форм [32, с. 91]. Науковий об'єкт, позначений декількома кореферентними засобами, розглядається як єдиний релевантний критерій на позначення наукового чи професійного поняття.

Відношення тотожності корелюються в цілому з синонімічними зв'язками. Проблема синонімії в термінології неоднозначна й суперечна. Взнявши за основу визначення термінологічної синонімії у працях Т. Панько, Г. Мацюк, О. Суперанської, **синонімами** будемо надалі вважати: 1) терміни, що мають один той же денотат, але відмінні в понятійному плані, різняться семантикою словотвірних елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування; 2) ТО різних структурних рівнів, нерідко й різних знакових виражень; 3) фonomорфологічні варіанти з сигніфікативним відношенням тотожності, а

з відношенням подібності у плані вираження, здатних взаємодіяти [35, с. 73; 118, с. 181; 163, с. 48].

Для вивчення когезійних засобів ТЛ у мові економіки було здійснено кількісне обстеження текстової вибірки з економічної англійської літератури наукових, науково-популярних та навчальних жанрів загальним обсягом 750 000 слів (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Продуктивність засобів лексичної реалізації когезійного потенціалу ТЛ в економічних текстах (%)

<i>Когезійні засоби</i>	<i>Кількість</i>
Синоніми	1,9
Антоніми	1,5
Гіпероніми-гіпоніми	2,4
Загальнонаукові слова	2,5
Прономінальні засоби	1,1
Повні лексичні повтори	7,2
Часткові лексичні повтори	2,5
Еліптичні повтори	4,3
Перифрастичні повтори	3
Варіативні повтори	4,8

Актуалізаторами тотожних відношень між ТО є експліцитні та імпліцитні когезійні засоби – граматичні та словотвірні формативи, загальнонаукові та термінологічні лексеми, різного роду модифікатори, лексичні та еліптичні повтори, метафоричні та метонімічні перенесення тощо.

Повні лексичні повтори ТО (7,2%) когезійно співвідносять тотожні концептуальні сутності економічного тексту, не повідомляючи нової інформації. Основу повторюваності складає когнітивно-психологічний фактор – репродукування знань, який слугує засобом встановлення нових відношень у відомому концептуальному об'єкті, мобілізуючи увагу адресата на адекватне розуміння інформації [37, с. 298; 159, с. 8; 162, с. 143-145; 71, с. 76].

Комплексний аналіз повторів, що посилюється останніми роками, довів, що повтори є одним із суттєвих факторів текстотворення [3; 10; 49; 52; 120; 158; 159]. Когезійні засоби

властивості повтору реалізуються дифузно – шляхом взаємодії явищ синтаксичного й лексичного порядку, в тісному взаємозв'язку з композиційними елементами тексту. Повтор терміна у тканині економічного тексту є, по суті, повтором (експліцитним чи імпліцитним) елементів лексичного значення та структурно-семантичних елементів синтаксичних конструкцій.

Опосередковано актуалізуючи інформативний потенціал ТО, повні лексичні повтори є важливою передумовою когезії, адекватної інтерпретації цільової інформації. Пор.: *Money is used as a means of paying for goods and services, labour capital land other resources. Money is important in an economy* [285, с. 149]; *Demand management is a term used to describe the economic policy of government when it attempts to influence the economy. Fiscal policy could be used as an instrument of demand management* [285, с. 247]; *Households earn income. They earn income because they provided the factors of production* [285, с. 184]. Викремлені ТО (money, demand management, earn income) когезійно поєднують речення, співвідносять їх еквівалентні інформативно-референційні смисли. Такі актуалізатори когезійних потенцій ТЛ є рівноструктурними: вони виявляють лексико-семантичну і структурно-семантичну ідентичність когезійних засобів. Продуктивними рівноструктурними термінологічними когезійними засобами є ТО, утворені за такими моделями: N+N (16%), A+N (13%), N+N+N (8%), A+N+N (7%), PRI+N (4%).

Актуалізаторами когезійних потенцій ТС у відношеннях тотожності можуть бути й засоби з різними типами структурування мовленнєвих ознак. Наприклад, у фрагменті *Bank calculates capital flight using a variant of the residual method. A problem is that the flow of flight of capital is sometimes negative* [306, с. 57] когезійний потенціал ТС *flight of capital* актуалізується інтерверсивним зв'язком *capital flight* завдяки внутрішній перебудові структури висловлювання шляхом перестановки внутрікомпонентних зв'язків. У реченнях *There is at least one country, Chile, that is pursuing a clearly articulated strategy of additive industrialism. We estimate that at least one of Chile's potential partners in its additive industrialism strategy* [307, с. 51] має місце інтерверсія трикомпонентного

стантивного ТС. Значний когезійний потенціал повних лексичних повторів можна пояснити прагненням до максимальної ідентичності референтних повторів адресанта й адресата у фаховому дискурсі.

Еліптичні повтори (4,3%) термінологічної лексики є актуалізаторами когезійних потенцій у тотожних відношеннях, що використовуються в економічному тексті з метою економії засобів вираження, компресії, скорочення, конде-нсації змісту. Стосуючись плану вираження, а не плану змісту, еліптичний пов-тор не призводить до втрати інформації. Пор.: *In conjunction with the increased operational focus on the operations function in organizations, there have been a significant number of developments within the field of operations itself. First, there are the following journals in the field: the Journal of Management, the Operations Management Review* [289, ix]. Когезійна сила ТС the field of operation актуалізується усіченим повтором лексеми the field.

Багатокомпонентні ТС можуть усікатися в певних умовах, існувати як "з'єднанки", відрізки цілісних структур, як термінологічні згортки чи стягнення. Пор.: *A major element of logistics is the supply / distribution system* [287, с. 164].

Різні типи структурних скорочень (буквені, поскладові, часткові, змішані, словосполученні тощо) є елементами глобальних когезійних стратегій наукового тексту. Вони вводяться зазвичай у вступній частині, актуалізують когезійний потенціал тексту, вносять новини та стягують інформацію у заключній частинах тексту. Скорочення використовуються на текстові, властиві даному тексту або автору, та загальноповсюдні (стандартні) синонімічні короткі варіанти термінів. Усі ці типи структуризації текстових скорочень ТО є досить продуктивними когезійними засобами в дискурсі. Так, у фрагменті *Another institutional variable, market memory (MARMEM), characterizes the lack of the non-Baltic FSU with market institution / While MARMEM is related to the STATE variable* [306, с. 8] автор вводить скорочення MARMEM, що пов'язується з перших початкових складів ТО *market memory*. І далі в тексті зустрічаються скорочені варіанти ТО, утворені з початкових букв (*Reported growth – RPGR*), приголосних букв (*Black market -BLCMKT*), перших букв і складів (*Trade dependance; The first two principal components Prin1 the most* ✓)

important cluster, has high positive correlation, or loading, for MARMEM, for economic distortions – TDEP, REPR, BLCMKT) [306, с. 8].

Важливими актуалізаторами когезійних потенцій ТО в економічних текстах є елементи інших знакових систем (математичної, монетарної): *and therefore the volume to meet a fixed net profit is: $U = NP + FC = 0 + 140,000 = \$20,000$, Where $U =$ volume in units sold, $VC =$ variable cost, $FC =$ fixed cost, $NP =$ net profit [285, с.137].* Рівнозначності понять дозволяє використовувати в когезійних зв'язках терміни-дублети, які можуть вживатися з часткою "or": *When a resource is scarce, it has an economic value or an 'exchange' value. For resources to have an exchange value [285, с. 7].*

Заслуговує на увагу явище когезії за допомогою контекстуальних повторів, що базуються на логічних відношеннях тотожності / подібності. Незважаючи на те, що основною вимогою до творення наукових текстів є використання єдиної термінології, досить часто в досліджуваних текстах вживаються контекстуальні повторени, наприклад: *<...> we build a picture of the flow of funds <...> there is a continual movement of funds <...> [285, с. 157].*

Часткові (морфологічні) повтори (2,5%), що виражаються граматичними словотвірними формативами, співвідносяться з лексичними, і, будучи мовочасовачами кодифікованої інформації в мові та додаткової в мовленні, здійснюють актуалізації когезійного потенціалу ТО в тексті. Простежимо це на прикладах, де когезійний потенціал ТО реалізується засобами вираження іменника (*The firm is a wide term for any organization which carries on business. In spite of their structural differences, firms will be treated as single consistent decision taking units [285, с. 71]*), присвійного відмінка (*Any group endeavor requires management if it's effective in attaining goal. Even in ancient times management's role was noted [290, с. 12]*), поєднанням граматичних і словотвірних засобів (*According to Keynes <...> the Keynesian model <...> Keynesians [285, с. 222]*), префіксами, суфіксами, їх комбінаціями (*tax, pre-tax profits [285, с. 190]; in the modern economy production is based on a high degree of specialization. Within a country individuals specialize [285, с. 256]; Supply is elastic <...> Supply is*

...ectly *inelastic* <...> [285, с. 48]), а також словоскладанням (*Hence nations which have an abundance of land relative to labour will concentrate on land intensive commodities such as agricultural products. These will be exchanged for 'labour-intensive' products such as manufactured goods* [285, с. 256]).

Арсенал граматичних і словотвірних засобів, що реалізують когезійну спроможність мовних одиниць, є досить великим. Певної значущості тут набувають когезійні засоби з повторенням однієї й тієї ж лексеми у вигляді різних частин мови в одному й тому ж тексті (транспозиція категоріального значення з одного класу в інший). Вони служать для зв'язування в єдину структуру різних і різнопорядкових значень, демонструючи їх єдність у природі речей [80, с. 191], а, відтак, і в словах різної частиномовної належності. Так, уже на першій сторінці книги "Economics" використовуються транспоновані типи когезійних засобів: *economics – economic; scarce – scarcity; rationality – rational – rationally; produce – producers – product; assumption – assume* [285, с. 1]. Такі когезійні елементи набувають здатності співвідносити інформацію, пов'язану з формуванням різних словотвірних, лексичних і граматичних значень і одночасно ставати засобом передачі цієї інформації.

Роль *прономінальних засобів* – займенників (2,1%) у творенні когезії тексту вже досить давно відома лінгвістичному загалу. Їх роль у співвіднесенні семантичних референційно-інформативних смислів не підлягає сумніву. В економічних текстах когезійний потенціал виявляють особовий займенник *it*, присвійні *this, these, that, those*, питальні *which, what*, неозначені *some, one*, означальні *all, both, each, other* та ін. У науковому тексті займенники посідають особливе місце з огляду на актуалізацію ними когезійних потенцій ТО в дефініційній синонімії. Пор: *What is GNP? It is the nation's expenditures on all goods and services produced during the year* [295, с. 59].

Прономінальні засоби в ініціальной синтаксичній позиції організують імплікацію попереднього фахового змісту, або становлять собою згорнуті фрази. Когезійні властивості займенників полягають у вираженні ними сигналів про чи ретроспективного характеру, що є результатом когнітивного

ссування й трансферу інформації з однієї частини тексту в іншу. Пор.: *As a result of Eastern Europe and the former Soviet Union, the breakdown in central planning in Albania caused an avalanche of industrial closures. These led to both high unemployment and a contraction of state revenues* [306, с. 36]. Тут вказівний займенник *these* реалізує когезійні потенції не окремого ТС, а актуалізує цілію комунікативної ситуації – кризи центрального планування в країні, що спричинила закриття промислових підприємств. Об'єм початкової інформації першого речення конденсується в займеннику другого речення, чому відповідний кластер інформації деякий час утримується в оперативній пам'яті адресата впродовж знайомства з цим науковим текстом.

Значний когезійний потенціал мають включені займенники, які вживаються як функтивним компонентом ТС або загальнонауковим словом, наприклад: *We describe a model of general equilibrium involving two goods. This model will be to be very useful* [289, с. 509].

Загальнонаукові слова (слова широкої семантики), що вживаються як когезійні засоби (2,8%), спеціалізуються в економічному тексті на уникненні термінологічної багатозначності й тим самим забезпечують його зрозуміння. Ємкість, лаконічність, інформативність такого когезійного слова ґрунтуються на принциповій можливості його полісемічного використання.

Контекстуальне звуження семантичного об'єму таких засобів відбувається внаслідок їхнього корелятивного зв'язку з ТО. Наприклад, у реченні *There are significant differences in the shares of wealth held abroad. In the regions the phenomenon is accounted* [306, с. 55] контекст є саме тим фактором, що зумовлює певну денотацію слова *phenomenon* унаслідок когезійного зв'язку з ТС *shares of wealth held abroad*. Когезійний зв'язок має місце між різними номінаціями цього й того ж поняття (= частка капіталу за кордоном). Звідси випливає, що об'єм когезійного зв'язку складає понятійна співвіднесеність, зумовлена семантичною варіативністю терміна. Використання загальнонаукових слів пов'язане з актуалізацією їх сигніфікативних значень. Як займенники, так

загальнонаукові слова в когезійному відношенні є функціонально еквівалентними феноменами, що маркують одне й те ж саме поняття.

Значний когезійний потенціал мають у наукових текстах загальнонаукові слова, що проспективно окреслюють певне коло проблем, їх аргументацію, результати досліджень. Пор.: *Two of the results reported here should be highlighted. First, social assistance is targeted to the poor. Second, local authorities better allocate social assistance among households than does the central governments* [306, с. 49]. Катафоричне вживання загальнонаукового слова з квантифікатором означення two of the results, пов'язуючи подальші висловлення, актуалізує цілі комунікативні ситуації. Наш матеріал свідчить про взаємозв'язок, -трансформацію, -субституцію й -перехідність між термінами та загальнонауковими словами в тексті. Останні є поєднанням понятійних і понятійно-стилістичних синонімів, когезійно співвідносять локальні та глобальні сегменти тексту. *This article <...> In this study <...> the analysis has investigated <...>* [306, с. 34].

На основі аналізу семантичних характеристик ми виокремили такі продуктивні когезійні засоби ТЛ, виражені словами широкої семантики, на позначення умовних дій: conclusions, idea, concept, thoughts; предмет досліджень: object, problem; подій, ситуацій, явищ: event, fact, program; категоризації, класифікації: factor, type, condition.

Використання займенників і слів широкої семантики як актуалізаторів когезійного потенціалу термінів зумовлено, очевидно, не тільки асиметрією знака, але і прагненням мовної особистості до урізноманітнення вербальної "паковки" пропозиціонального змісту.

Модифікуючі елементи структури когезійних зв'язків співвідносять зв'язкові концептуальні сутності. Зберігаючи об'єм початкової інформації, вони несуть одночасно й комплементарну інформацію, функціональна значущість якої полягає в частковій характеристизації предмета, явища, поняття [219, с. 224]. Структурні ролі модифікуючих елементів походять від різних функціональних елементів семантики як носіїв додаткової інформації.

Зважаючи на аналіз модифікаторів значення М. Хеллідеєм, Р. Квірком, Лічом [240, с. 120-121; 219; с. 224], слід виокремити такі їх типи: *дейктичні* (зменшувальники, функції яких базуються на специфікації чи ідентифікації (артиклі, зменшувальники); *квантифікатори*, які модифікують значення, вказують на певну послідовність, кількість, порядок, співвідносять систему вираження неозначеної конкретної кількості (числівники, прикметники); *інтенсифікатори*, що посилюють, зміцнюють значення; *класифікатори*, які співвідносять різні категорії, класи, типи; *кваліфікатори*, що співвідносять ознаки, відношення.

Розглянемо фрагмент наукового тексту: *In this chapter we shall look at the costs of an individual firm. In other words, we shall look at what the costs of production are for a single firm. We shall then go on to consider profit and how much output a firm will produce. The aggregate amount of goods supplied by every individual firm adds up; by studying an individual firm. The firm is a wide term for any organization. In spite of their structural differences, firms<...>. In particular, we will assume that the key objective of a firm <...>* [285, с. 71]. У когезійних засобах індивідуальна фірма, окрема фірма, кожна індивідуальна фірма, фірма, фірма застерігається різноструктурна модифікація терміна "firm" дейктиками а, an, the, кваліфікаторами individual, single, інтенсифікатором every.

Модифікуючі елементи економетричних термінів реалізують свій когезійний потенціал при аргументації, доказовості гіпотез, аналізі експерименту. Пор.: *To derive estimates of the explanatory power of initial conditions relative to policies of special factors, we use the adjusted R to set plausible bounds for the variance explained by different groups of coefficients. To calculate these bounds, we estimate three models. The first is full model <...>. This model includes regressors. Next we estimate the model restricting the coefficients to zero for a set of factors, we compute a rough measure of the total variation explained by these factors. Finally, the model is estimated restricting to zero the coefficients not in the given set. Its adjusted R provides a second crude measure of the amount of total variation explained by the included set of factors. Policies have the highest explanatory power among all sets of*

...factors. Initial condition are also important, accounting for 19-30 percent of the explained variance, having greater explanatory power [306, с. 22-23].

Об'ємні фрагменти тексту дають можливість спостерігати різноструктурну модифікацію когезійних засобів. Способами пре- і постмодифікації економічних термінів у когезійних зв'язках цього фрагменту є: special factors (a set of factors, these factors, all sets of factors, set of factors); the variance explained by different groups of coefficients (total variance, explained variance); three models (the full model; this model; the model); different groups of coefficients (the coefficient); the explanatory power (the highest explanatory power; greater explanatory power). У процесах трансферу інформації між когезійними засобами встановлюються порівняльні відношення між пре- і постмодифікаторами, які здатні ідентифікувати (this, these, the), класифікувати (a set of, a group of), кваліфікувати (special, different, full), описувати (explained by), маркувати послідовність / кількість (the first, total, three, all), градувати (the highest, greater) співвідношення показників, виражених економетричними термінами.

Когезійні засоби, виражені метафоричними та метонімічними засобами не є частотними, а поодинокі випадки їх використання мають на меті точніше, образніше, різноманітніше передати думку, підкреслити смислову різноманітність висловлення. Так, саме для адекватної інтерпретації поняття "excess supply" у монографії "Introduction to Economics" вжито метафору 'butter mountains' and 'wine lakes: <...> it will cause an excess supply. This has been a recurring problem for EC, resulting in so-called 'butter mountains' and 'wine lakes' [305, с. 61]. Метафоричні когезійні засоби – оригінальні авторські модифікації, спрямовані на привернення уваги через незвичність виразу.

Аналіз логіко-семантичних основ когезійних зв'язків ТЛ дозволяє засвідчити достатньо складну гаму їх взаємодії. Різні типи семантичних зв'язків виявляються пов'язаними з декількома логічними основами, що спричиняє, з одного боку, деяку складність їх однозначного витлумачення, а з другого, – різноманітність різних смислових типів. Така картина спостерігається і при синонімії, що базується на ідеї подібності, і тоді синоніми визначаються як слова з

можним референтним значенням, а також з відношенням пересічення. На таку звійність синонімії вказує Д. Шмельов, зазначаючи, що “синонімія є таким щем номінації, яке починається з повної тотожності семантики слів, що зивають одне й те ж, і переходить через різні ступені відмінностей в сичних значеннях, коли виникає питання: чи є близькі за смислом слова онімами, чи ні” [183, с. 193].

Зв'язки між ознаками семантичної структури ТО можуть бути рухливими, ремінними, що зумовлено історичним, політичним, економічним розвитком. Тому демаркація подібності, опозиції чи пересічення – це проблема ерпретації. Рішення про те, які ознаки в тексті є актуалізованими, залежить від реципієнта. Матеріал дослідження свідчить, що еквіваленція в когезійних зв'язках виділяє (визначає, протиставляє) певні значеннєві елементи, а їх ентифікацію й осмислення повинен зробити адресат.

Перифрастичні повтори (3%) становлять собою вербальну інтерпретацію початкового значення ТО у лексико-синтаксичному аспекті. Перифрази зв'язують речення, надають додаткову інформацію про концептуальний об'єкт дискурсу. Вони можуть реалізувати когезійний потенціал одного або кількох ТО. Пор.: 1) *It is useful to start with the laws that govern its financial institutions, such as commercial bank regulations, deposit insurance, securities market requirements, and relevant international agreements. These laws and regulations define the rules and activities of commercial banks relative to those of nonblank financial institutions* [306, с. 1]; 2) *Almost all theories in personell economics are consistent with the notion of equilibrium. For example, workers in firms are assumed to react in particular way where each side generally takes the actions of the others into account* [294, F612]. У прикладі (1) ретроспективний перифрастичний повтор *these laws and regulations* когезійно співвідносить інформацію контактних речень, надаючи додаткову інформацію. Такі когезійні елементи, в основі яких лежить трансформація фрагмента чи цілого речення, стає знаковим субститутом факту (ситуації, проблеми, події), підкреслює, мультиплікує початкове повідомлення, забезпечує розуміння, ємкість, лаконічність, інформативність. Виступаючи як

ниці тексту, такі повтори набувають здатності зберігати інформацію, з'являть засобом компресії цієї інформації. У прикладі (2) термін *notion of equilibrium* (поняття рівноваги) пояснюється у контексті подальшого речення.

Варіативні повтори термінів (4,8%) – повтори компонентів словосполучень, котрі в післятексті вступають у синтагматичні відношення з іншими ТС, утворюючи нові. Суть варіативних повторів полягає в діалектичній єдності старого та нового. Когезійними елементами варіативних повторів можуть бути центральні, так і залежні компоненти ТС. Так, у межах однієї сторінки фіксовано термінологічні ряди варіативних повторів ТС із спільними когезійними компонентами *flight of capital: capital flight, stock of flight capital, debt-motivated capital flight, flight capital portfolio choices, flight capital portfolio choices by region*. Плідними когезійними засобами є варіативні повтори ТЛ, які у подальшому контексті входять у синтагматичні відношення з іншими ТО, утворюючи нові ТО. При цьому семний склад когезійного засобу може змінюватися. Суть таких повторів зумовлюється єдністю значення слова і його семантичних властивостей. Варіативність у сполученнях семантичних складників повторів, незапрограмованість їх сполучень підвищують інформаційний потенціал когезійного засобу, мобілізують увагу адресата. Так, у наступному фрагменті спостерігаємо когезійну дію ТС *deposit insurance schemes*, компоненти якого стають когезійними засобами і складовими окремлених ТС: *Many countries have implemented deposit insurance schemes to prevent bank runs. In most countries that have explicit deposit insurance the schemes insure deposits only up to a certain limits, offering limited deposit insurance. In some countries, as Turkey, the schemes insure deposit in full. The advantage of deposit insurance system that provides a blanket guarantee <...> [307, с. 110].*

Антонімічні лексеми (1,5%) є когезійними засобами економічного тексту, проте будь-яка наукова реалія пізнається в єдності та протилежності ознак. Антонімія в термінології є однією з важливих системотвірних категорій. Дослідники відзначають різного роду логічні протилежності всередині однієї єдності (якості, ознаки, властивості) [30; 154; 163]. Антоніми диференціюють

типами протилежності – контрарні, контрадикторні, векторні, конверсивні, контрастивні [118, с. 186-190]. Когезійні зв'язки, які ґрунтуються на відношеннях протилежності, реалізуються передусім лексичними різнотипними антонімами) та словотвірними засобами – префіксами (*micro-, macro-, homo-, hetero-, dis-, in-, un-, non-*) і шляхом складанням основ.

Пор.: (1) *We haven't yet considered a firm's long-run costs of output. In the long-run costs, all inputs are variable<...>. In other words, the law of diminishing returns applies only to short-run costs* [285, с. 84]; (2) *For the borrower, the reason for borrowing money is to be able to purchase goods <...> For the lender, the reason for lending money is that there is nothing that he particularly wants to spend his money* [285, с. 160]; (3) *'Narrow money' refers to financial assets which perform the functions of money <...> In contrast, broad money includes financial assets, which are relatively liquid* [295, с. 154].

Основу когезійної дії антонімів складають характеристика об'єкта за різним рівнем чи градацією однієї і тієї ж ознаки (*long-run costs, short-run costs*) та протилежна векторна спрямованість (*input, output* – (1)), репрезентація дії з точки зору її учасників (у (2) функції кредиту передано з точки зору кредитора – *lender* і з точки зору протилежного суб'єкта – позичальника, *borrower*), семантичне протиставлення диференційних ознак, де поряд із тотожністю функціонуючої родової ознаки містяться деякі нові додаткові ознаки (3).

Значний когезійний потенціал виявляють дистантні когезійні зв'язки між контрарними антонімами *unilateral free trade, bilateral free trade, multilateral free trade*, що співвідносять об'ємні текстові фрагменти наукової статті *Trade Policy Options for Chile: The Importance of Market Access* [307, с. 49-52]. Для економічних наукових текстів характерною є когезійна дія антонімічних словових термінів. Пор.: *The coefficient for GROWTH is small and statistically insignificant. Interestingly, PRIN1 becomes statistically significant <...>* [306, с. 18].

Для пояснення економічних понять досить плідними виявляються контекстуальні антоніми. Наприклад, для актуалізації поняття *full employment* автор використовує контактні когезійні засоби, виражені антонімами *some*

people between jobs, thousands of Americans quit, get fired (люди без роботи, американці залишають роботу, їх звільняють з роботи): *Everyone agrees that full employment is good thing, even if we don't all agree on exactly what full employment means. There will always be some people between jobs. On any given day thousands of Americans quit, get fired* [295, с. 8].

Конструктивним для когезії економічних текстів є ідея **включення**, що вміщує у собі перехід від родового до видового значення терміна і навпаки (частина – ціле), а також дозволяє виклад теоретичного матеріалу шляхом ієрархізації наукових понять [31; 206; 236]. На думку Т. Панько, з парадигматичної точки зору ці відношення характеризуються двома видами протиставлення – 1) родового (гіперонімічного) і видового (гіпонімічного) значення, 2) опозиція видових значень за змістом розрізнявального складника [38, с. 191-193]. У навчальних економічних текстах процеси включення є вирішальними в організації тексту задля репрезентування нової інформації. Когезійні зв'язки між гіперонімами й гіпонімами дозволяють моделювати відповідний фрагмент дискурсу у вигляді багаторусної побудови, як у прикладі: *There are three aspects of cost be considered. 1) Total cost – TC. <...>. 2) Average cost – AC. <...> 3) Marginal cost – MC <...>* [285, с. 72].

Когезійні властивості гіперонімів і гіпонімів (2,9%) звичайно реалізуються загальними про- і ретроспективними зв'язками. Співгіпоніми, значення яких конкретизуються у структурі тексту, можуть ставати домінантами термінологічних мереж упродовж кількох абзаців чи розділів. Гіпоніми є доволі інформативними когезійними засобами, вони повідомляють про гіперонім нову інформацію, звужуючи коло його денотації, надаючи йому своїх семантичних ознак. [36, с. 235-241; 49, с. 7]. Плідними когезійними засобами у відношеннях включення є також загальнонаукова лексика, що компонує основний теоретичний апарат. Приклад: *The two broadly differing views are: a) the monetarist view. The monetarist view of money supply and demand <...> b) the Keynesian view. Keynes developed a theory of the demand for money <...>* [285, с. 223].

Аналіз економічних текстів свідчить, що автор у процесі творення тексту використовує систему когезійних засобів з урахуванням зв'язків, які існують в економічному дискурсі. Складними й водночас поширеними є фреймові кореляції, основу яких складають типові зв'язки з іншими явищами чи об'єктами. Наприклад, для поняття “процес дії” характерні суб'єктні, об'єктні, пацієнські, результативні, причиново-наслідкові, інструментальні відношення [285] тощо. У текстовому фрагменті *Producers will seek to maximize their profits and returns. Consumers will seek to maximize the benefits they obtain from using the product. Governments will seek to maximize the well-being of their population* [285, с. 196] когезія забезпечується суб'єктними (producers), пацієнськими (consumers), об'єктними (profits, benefits) відношеннями в ситуації “процес дії” (to maximize).

Тут мають місце характерні для наукових текстів когезійні засоби, в яких реалізуються відношення “наука – об'єкт”, “об'єкт – категорія”, “теорія (школа) – представник” тощо. Так, когезійні засоби у *Keynesian economics originated with Keynes, an English economist whose book revolutionized economic analysis. Keynes put forward his ideas <...> Traditionally Keynesian economists saw <...> the Keynesian view <...> Keynesians <...>* [285, с. 196] реалізують відношення “теорія – автор – представники (послідовники) – теоретичний підхід”.

Когезійні засоби, що актуалізують інформацію економічних фреймів, утворюють у текстах складні термінологічні мережі, стають інструментом локальних і глобальних когезійних стратегій. Аналіз когезійних виявів ТЛ дозволив виділити такі типи когезійних термінологічних засобів: 1) субститутивні (зумовлені термінологічною варіантністю); 2) еліптичні (зумовлені скороченням, пропуском компонентів); 3) модифікативні (зумовлені модифікаторами значення); 4) транспозиційні (зумовлені транспозицією різних морфологічних засобів); 5) компресивні (зумовлені семантичною компресією інформації); 6) комунікативні (зумовлені актуалізацією елементів комунікативної ситуації).

Аналіз матеріалу дослідження дає підстави вважати, що вибір актуалізаторів когезійного потенціалу ТЛ може зумовлюватися: 1) співвіднесеністю референційних, інформативних, інтерпретаційних аспектів змісту термінів у вислов-

2) критеріями термінологічності; 3) потребою актуалізувати терміноло-
 значення, розвитку/приєднання нових/додаткових семантичних складни-
 4) концептуальною структурою поняття, що позначає ТО; 5) специфічними
 проявами варіантності терміна; 6) семантичними зв'язками між
 складниками терміна; 7) лексичною співвіднесеністю значеннєвих складників терміна.

2.3. Когезійні властивості термінологічної лексики на синтаксичному рівні

У дискурсі пріоритетними є синтаксичні стратегії, що регулюють
 формування думки та її оформлення [91, с. 55]. Вибір моделі репрезентації
 інформації починається саме з вибору синтаксичної моделі. Синтаксичні моделі,
 обслуговують дискурс, не становлять величин самодостатніх, а є функціями
 зумовлених чинників. Такі риси наукового дискурсу, як експліцитність,
 інформативність, лінійність зумовлені причинами немовного змісту
 [59; 71, с. 44]. Ці особливості синтаксису наукового стилю стосуються
 функціонування мінімальної синтаксичної одиниці наукового тексту – терміна,
 схема його когезійних засобів.

Теоретичний аналіз та спостереження над матеріалом свідчать, що на
 синтаксичному рівні когезійний потенціал ТЛ реалізується в комплексі
 структурно-граматичних (різні типи повторів, синтаксична позиція, інверсія,
) і логіко-граматичних засобів, зумовлених напрямками (проспективним,
 проспективним, двостороннім) та способами (локальний, дистантний,
) локалізації когезійних елементів тексту.

2.3.1. Структурно-граматичні способи використання

когезійних засобів. Повторюваність інформації щодо концептуального
 об'єкта дискурсу є важливою передумовою когезії наукового тексту. Когезійний
 потенціал лексико-семантичних повторів реалізується в комплексі
 синтаксичних когезійних засобів: типом синтаксичного повтору, напрямом
 звіднесення між повторами, способом їх локалізації, способом

зв'язування відомої та нової інформації, структурними типами зв'язку. [3; 182; 162, с.143-4; 159, с. 10].

Кількісні дані щодо засобів синтаксичної реалізації когезійного потенціалу ТЛ у економічних текстах подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Продуктивність засобів синтаксичної реалізації когезійного потенціалу ТЛ в економічних текстах (%)

Когезійні засоби	Кількість
Паралельні синтаксичні повтори	3,4
Сильні синтаксичні позиції	7,3
Інверсія	2,1
Типи речень	1,8

Значну роль у реалізації когезії ТЛ відіграє синтаксична тотожність їх позицій – *синтаксичний паралелізм* (3,4%), що становить собою структурно-семантичну єдність, утворену щонайменше двома компонентами, які характеризуються тотожністю та логіко-сисловою спільністю [3; с. 147; 162, с. 153-154]. Синтаксична тотожність повторів і логіко-сислова єдність паралельних конструкцій сприяють аргументації, створюють і підтримують єдність, логічність, системність у викладі.

Різні типи повторів, що створюють ієрархічність структури синтаксичного паралелізму, перебувають у варіативних кореляціях – послідовних, паралельних, взаємозалежних одна від одної, а також з підпорядковуючим елементом. Чітко виражена тема-рематична організація повторів ТС дозволяє подати механізм когезії засобами синтаксичного паралелізму. Так, у фрагменті *These two different approaches are referred to as normative economics and positive economics. Normative economics is concerned with expression of value judgment by economists. Positive economics is concerned with objective statements about what does happen or will happen* <...> [285, с. 2] нові (рематичні) елементи першого речення, виражені повторами *normative economics, positive economics*, ретроспективно й послідовно співвідносять подальші два речення, стаючи їх темою.

Різні типи синтаксичних повторів ТО у формах синтаксичного паралелізму словосполучень, речень, сегментів співвідносять контактні речення, абзаци

тини. В наведеному далі фрагменті варіативні повтори ТС у формі синтаксичного паралелізму когезійно співвідносять інформацію кількох абзаців.

Regressive, proportional and progressive taxation may be distinguished. a) A regressive tax takes a higher proportion of a poor person's salary than of a rich person's. Television licences and road tax are examples of a regressive tax since they are the same for people of all wealth classes. A poll tax or community charge is also a regressive tax because it takes a greater proportion of the income of a poor person than a rich person. b) A proportional tax takes the same proportion of income tax from all levels of income. Schedule E income tax with a basic rate of tax at 25% is a proportional tax, but only within a limited range of income. c) A progressive tax takes a higher proportion of income in tax as income rises. Income tax as a whole is regressive, since the first part of an individual's income is free due to personal allowances and the rate of taxes increase [285, c. 248].

Підкреслені когезійні компоненти варіативних повторів ТЛ в ініціальних і паралельних конструкціях композиційних форм уможливають логічний зв'язок висловлення, сприяють прозорості викладу, актуалізації додаткової змістовної інформації. Перелік аргументів, оформлених за допомогою синтаксично паралельних конструкцій, надає рівної значущості та вагомості кожному окремому аргументу і в той же час сприяє когезійному зв'язку, спрямованості, а отже й переконливості, вважають О. Бекетова, А. Белова, Т. Скуратовська [10; 11; 158]. Використання паралельних структур є характерним для когезійних синтаксичних стратегій наукових економічних текстів. Широкомасштабність застосування синтаксичних паралельних конструкцій фіксовано також і в текстах навчальної літератури.

Значний когезійний потенціал мають ТС, ужиті в різних *типах речень*. Наприклад, називні речення з когезійним компонентом *unemployment* у паралельних синтаксичних структурах називних речень співвідносять інформацію в текстових сегментах, мобілізують увагу адресата на адитивну інформацію й адекватне розуміння тексту. Пор.: *To understand why unemployment arises, and in order to suggest remedies, it is important to distinguish*

between a number of different categories of unemployment. (a) Frictional unemployment. It is that some unemployment is caused not so much because there are not enough jobs to go round <...>. Frictional unemployment occurs where there is a shortage of a given type in of a worker in one region. Frictional unemployment is temporary, lasting for the period of transition from one job to the next. (b) Seasonal unemployment. This occurs industries, eg building, tourism and farming, where the demand for labour fluctuates in seasonal patterns throughout the year [285, с. 210].

Плідними когезійними засобами в науковому тексті є **нитальні речення**, які акцентують увагу на важливих аспектах проблеми, проспективно орієнтують читача, залучають до подальшого процесу наукових роздумів [3, с. 168; 128, с. 162, с. 158]. Пор.: а) What goods and services should be produced? This will depend on what consumers want to buy, and what they will pay for each product or service. The decision about what will be produced relate to demand and supply. б) How will goods and services be produced? The producers or suppliers of goods and services might be small companies, large companies, monopolies, state-owned enterprises... The choice about who will produce the goods and services, and what resources the producers will use ... . в) To whom will the goods and services be distributed? Some goods and services are provided free by the state but others have to be paid for. The distribution of goods and services will therefore depend on the distribution of income and wealth in society [285, с. 8].

Когезійні засоби термінологічної лексики в паралельних конструкціях виступають елементами глобальних когезійних зв'язків. Так, синтаксичні повтори в історичних запитаннях When a Governance Approach Is Aligned with the Institutional Environment і When a Governance Approach is not Aligned with the Institutional Environment, які є назвами параграфів, експлікують когезію розділу “Governance Approaches and Privatization Outcomes: Global Evidence” наукової статті Privatization and Corporate Governance: Principles, Evidence, and Future Challenges [308, с. 59-84].

Особливістю синтаксичних стратегій економічних текстів є використання **складнопідрядних речень**, здатних виразити жанрові особливості мови науки,

аргументувати виклад матеріалу. Плідним засобом когезійних стратегій в економічних текстах є об'єднання окремих підрядних речень у складні синтаксичні комплекси, де кожне окреме підрядне є складовим ланцюгом, що відображає послідовні етапи нанизування дискурсивних аргументів. Пор.: *When the availability of resources changes, or there is a development in technology, the production possibility curve may shift. (a) If the production possibility curve moves towards, to the right, it means that the economy is capable of production more goods and services in total than it could before, and there is economic growth. (b) If it moves to the left it means that the economy cannot produce as much as before* [285, с. 6].

Когезійний потенціал TC production possibility curve, що реалізується за допомогою і перифрастичним повторами, зростає за рахунок дискурсотворчого потенціалу підрядних речень умови, вжитих у паралельних складнопідрядних реченнях. Синтаксично-еквівалентні позиції когезійних компонентів у паралельних синтаксичних структурах є аргументативно сильними і впливають на фактор когерентності, наголошує А. Белова [11, с. 265].

Матеріал свідчить, що одним із суттєвих когезійних виявів ТО в економічних текстах є їх вживання в *сильних синтаксичних позиціях* (7,3%), якими традиційно вважається початок і кінець [3, с. 47; 91, с. 120]. Початок поділяється на заголовки, перші речення, абзаци. Заголовок, виступаючи актуалізатором майже всіх текстових категорій, виконує важливу прагматичну функцію, є ефективним засобом привернення уваги ймовірним прогнозуванням змісту. Мовні засоби, вжиті в заголовку, стають макрознаком тексту, актуалізатором текстового мислення, першим елементом когезійного процесу, визначають, прогнозують, впливають на характер і динаміку когезійних стратегій.

Значний багатоплановий когезійний потенціал ТЛ в заголовку реалізується глобальними стратегіями зв'язку – підзаголовками його композиційних частин (продуктивної, основної, прикінцевої), а також локальними – для зв'язку з першим реченням абзаца. Найбільш тісний зв'язок із заголовком мають повторювані. В економічних текстах когезійний зв'язок за допомогою повторів у першому реченні є майже обов'язковим. Він закладає фундамент логічних,

них, інформативних структур тексту [3, с. 46; 91, с. 93]. Пор.: *ation and Corporate Governance: Principles, Evidence, and Future* / Unless developing countries embrace a *corporate governance* *ective, privatization is unlikely to provide the benefits of improved performance*; *Competition and Scope of Activities in Financial Services* / This *analyzes the costs and benefits of different degrees of competitions of* *ossible activities in the financial sector.*

Відсутність повтору дещо послаблює когезію заголовка та інтродуктивної частини, а наявність когезійного зв'язку між заголовком і першим реченням свідчить про загальнотекстовий характер ТО в заголовку. Ініціальна позиція ТО в заголовку певним чином визначає та планує подальші процеси розгортання тексту. Спостереження переконують, що в науковому тексті ТО також закладається початком. Як і початок, кінець належить до сильних позицій текстових позицій, заповнення яких повторами ТО є елементом когезійних зв'язків, основою когезії фахового тексту. Повтори ТО в сильних позиціях є найбільш доступними для сприйняття. Психологічно помітні, вони – плідний інструмент фокусування уваги на ключових моментах форми та змісту тексту. Локалізуючись у заголовку, локалізуючись у перших реченнях, такі ТО пов'язують весь текст, пов'язують речення та його частини, а тому стають домінуючими когезійними засобами.

Наприклад, у статті “The Future of Personnel Economics” [296, F611-F639] термін *personnel economics* реалізує когезійний потенціал повними повторами ТО у сильній позиції заголовка, в ініціальній позиції підмета першого речення першого абзаца, в ініціальній позиції першого речення другого і третього абзаців, у трьох останніх реченнях інтродуктивної частини, у назвах розділів першого і другого (“Personnel Economics or Personnel?”, “Personnel Economics is Useful”), у першому та останніх реченнях розділів і прикінцевої частини (всього в тексті зустрічається понад 100 повторів даної ТО) і стає домінуючим когезійним засобом термінологічного поля тексту.

Характерним для когезійних стратегій економічних текстів є заповнення композиційних стиків розділів домінуючими ТО. Наприклад, на стику першого і другого розділів: 1. *This is the strength of economics in general and of personnel economics in particular.* 2. *Personnel economics is useful. This section argues by way of a number of examples that personnel economics helps us understand human resources practices* [296, F616]. Когезійні прояви ТО на стику композиційних елементів детерміновані факторами послідовності, логічності викладу й достовірності висновків.

Продуктивним синтаксичним засобом, що посилює когезійні властивості авторів ТО, є *інверсія* (2,1%), яка становить собою порушення нормативного порядку слів, у результаті чого певний елемент виокремлюється й отримує додаткове інформативне, тематичне, експресивне, стилістичне навантаження [3, с. 162; 71, с. 81; 162, с. 149]. Інверсія в науковому тексті має функціонально-стилістичний характер, оскільки перестановкою компонентів, незвичайним розташуванням членів речення досягається певний стилістичний ефект. Прямий порядок слів має значний інформативний потенціал – нові дані локалізуються в початковій позиції в реченні.

В економічних текстах значні когезійні властивості мають інверсійні виокремлення ТЛ у функціях обставини (1) й додатка (2). Так, у (1) інверсія ТС *at the aggregate level, the level of the individual agent*, вжитих у функції обставини в паралельних структурах, допомагає акцентувати увагу на нових фактах і аспектах розгляду економічного явища “capital flight”, а також когезійно зв'язує композиційні фрагменти вступної частини.

(1) *This is interest for two reasons, one at the aggregate level and the other at the level of the individual agent. At the aggregate level, many of the problems commonly associated with capital flight. At the level of the individual agent, wealth held abroad reflects portfolio choices...* [306, с. 55]. (2) *To an economist, cost includes an amount for normal profit which is the reward for entrepreneurship. To an accountant, there is no profit element within cost. The following points are worth*

...ing. *To the economist, cost includes an element for 'normal' profit... To the economist, cost means opportunity cost <...>* [285, с. 75].

Модель позиціювання обставини чи додатка перед підметом міцно увійшла в практику наукового стилю та сприймається як одна з його диференційних рис [71]. Такі відхилення від основного принципу розміщення членів речення (нове + нове у прямому, нове + дане в інверсійному порядку) дають підстави говорити не лише про специфічний вияв смислової функції перестановок у мові науки, але і про їхній когезійний ефект, бо порядок слів стає засобом експлікації зв'язку між реченнями й абзацами. Інверсійні конструкції, переважно враховані на зорове сприйняття, стають помітні в значному за обсягом тексті, має місце певний паралелізм будови.

Інверсійні трансформації, що утворюють синонімічні конструкції (речення, в яких стилістично виділений один і той же член), можна визначити як тактико-стилістичні синоніми. Умовою ефективного функціонування синонімічних перестановок стає наявність у них диференційних ознак тематичного і стилістичного характеру, що зумовлює розмаїття форм і характер вияву їх спільної стилістичної функції. Більшість перестановок здійснюється паралельними синтаксичними структурами, що підсилюють емоційний ефект виділених членів, сприяють зміні смислового навантаження, когезійно співвідносять відому й нову інформацію. Отже, когезійним засобом у науковому тексті властивий психологічний ефект, розрахований на специфічне зорове сприйняття й виокремлення суттєво важливої інформації.

2.3.2. Логіко-композиційні способи використання когезійних засобів. Когезійні властивості ТЛ можуть реалізовуватися композиційними формами, серед яких не останнє місце посідає аранжування абзаців, що відбиває шляхи унаочнення структурно-логічної архітекτονіки тексту. Абзац у лінгвістичній літературі визначається як логіко-смилова єдність, графіко-композиційна та архітектонічна одиниця [3, с. 203; 91, с. 27]. Логічність, довершеність робить абзац ключовою фігурою синтаксичного ладу наукового тексту.

Когезійний потенціал **абзаца** можна розглядати з двох сторін – внутрішньої (зв'язку між реченнями в структурі зв'язків усередині абзаца) і зовнішньої (зв'язку між абзацами, де їх тип і характер зумовлені логікою розвитку та змістом інформації в тексті). О. Шандар вважає, що види зв'язків між абзацами і засоби їх втілення повторюють те, що характерно для зв'язку між реченнями в абзаці [177, с. 14]. Тому зв'язок усередині абзаца й між абзацами відображає два типи когезії тексту.

Міжабзацний зв'язок зумовлюється не стільки синтаксичними, скільки змістовими чинниками. Поділ тексту на абзаци в економічних текстах досить чіткий й відповідає законам логічного викладу. Кожен подальший абзац, як правило, розвиває думку попереднього, впливає з нього. Зв'язок між реченнями в абзаці здійснюється різними видами повторів домінуючого поняття. Спосіб вираження фахового поняття в реченнях, що входять до абзацу, визначає більшу чи меншу самостійність речення та ступінь зв'язку між ними. У межах абзаца, як і між абзацами, науковий виклад може організовуватися методом дедукції, індукції, перелічення, визначення, порівняння тощо.

Для фахового тексту типовим є абзац, який починається топікальним реченням, що репрезентує тему чи підтему. Подальші речення розвивають її, обґрунтовують, доповнюють, підтримують, перехідні речення забезпечують логічно плавний перехід до наступної (під)теми, а завершальні – у логічно обґрунтований спосіб підсумовують розгляд проблеми.

Розглянемо когезійні властивості ТО в початковому абзаці розділу монографії [285] під назвою "Demand": *Demand refers to the quantity of good that potential purchasers would buy, or attempt to buy, if the price of the good were at a certain level. It is important that you should appreciate the concept of demand properly. Demand does not mean the quantity that potential purchasers wish they could buy. For example, potential purchasers might desire to have one million units of a good, but there might only be actual to buy one hundred units at a given price.*

Цілісність абзаца тут реалізують домінуючі когезійні засоби demand, the concept of demand, it, що репрезентують інформацію про концептуальний об'єкт

курсу, заповнюють синтаксично сильні позиції заголовка, першого й наступних речень, які пояснюють, доповнюють топікове речення абзаца. Основні когезійні зв'язки всередині абзаца реалізуються синтаксичними засобами таких ТО: *potential purchasers, buy, price, quantity, good*. Деякі з цих засобів переходять у наступний абзац: *Demand is what would be the actual quantity to buy at a given price. Demand might be satisfied, and so accrual quantities might equal demand. On the other hand, some demand might be unsatisfied, and so there would be more would-be purchasers to buy a good that is in insufficient supply, and so there are not enough units of the good to go around.*

У структурі наступного абзаца виділені домінуючі когезійні засоби послідовно реалізують когезію фрагмента, заповнюють сильні синтаксичні позиції першого і другого речень. Когезійні засоби першого абзаца *buy, given price, good*, які переходять у другий абзац, маркують продовження мікротеми. Така поліканальність когезійних зв'язків, зумовлена одночасним використанням домінуючих і факультативних засобів зв'язку, є характерною для когезійних стратегій економічних текстів.

Когезійні властивості домінуючих ТО реалізуються у вигляді змістової структуризації в назві частин, розділів чи параграфів. Пор.: заголовок "*What Can We Learn from Generational Accounts for the United Kingdom*" та Розділ 1 "*The Use of Generational Accounts in the analysis of Fiscal Policy*" [296, F547-575].

Когезія структурно-композиційних форм наукових текстів не завжди реалізується когезійними виявами ТЛ. Вона може реалізуватися ЗНЛ, що реплікує зв'язок між послідовними етапами вираження ідеї наукового підходу до викладу економічної інформації. Пор.: *Early Childhood Nutrition and School Performance: A Brief Review of the Literature / 2. Theoretical Framework / 3. Econometric Implications / 4. Data and Empirical Implementation / 5. Conclusions* [306, 81-105]. Чітке структурування фахового повідомлення, що знаходить вияв на поверхневому рівні, розглядається як передумова, що забезпечує ефективність і успішність інтерпретації тексту, оптимізує сприйняття повідомлення, полегшує пошук і адаптацію нової інформації.

Когезія ТЛ може здійснюватися й *логічними типами зв'язків*, які детерміновані способом організації плану змісту [160]. Як свідчить матеріал, ТО існують послідовні, паралельні та радіальні когезійні зв'язки. Послідовна когезія заснована на структурному зчепленні речень. Вона забезпечує безперервність і наступність руху наукової думки від одного речення до іншого та її розгортання в подальших сегментах тексту. Для когезійних синтаксичних стратегій характерні послідовні зв'язки ретроспективного типу, домінуючими ТО, які переходять у кільцеві структури, пов'язуючи початок і кінець статті, розділу, параграфа.

При паралельній когезії мовні одиниці не пов'язуються, а зіставляються. Можливо від лексичного наповнення можливе зіставлення чи протиставлення паралельних когезійних структур. Радіальна когезія становить собою контактні і дистантні зв'язки підпорядковуючого когезійного і співвідносних компонентів про-, ретроспективного і двостороннього порядку. Радіальні зв'язки становлять основу більш складних сітьових зв'язків.

Розглянемо різні структурні типи когезійних зв'язків у межах фрагмента тексту монографії "Economics" [285, с. 9]: (1) *The way in which these resource decisions are resolved depends on **type of economy** we are dealing with.* (2) *In a **free market economy**, the decisions and choices about resource allocation are left to market forces of supply and demand, and the working of the price mechanism.* (3) *In other words, what producers will make and what consumers will buy are kept in balance by price that consumers are willing to pay.* (4) *In a **centrally planned economy or command economy**, the decisions and choices about resources allocation are made by the government.* (5) *Money values are attached to resources and to goods and services, but it is the government that decides what resources should be used, how much should be paid for them, what goods should be made and what their prices should be.* (6) *In a **mixed economy** the decisions and choices are made by free market forces of supply and demand, and partly by government decisions.* (7) *All national economies are mixed economies, although with differing proportions of free market and centrally planned decision-making.*

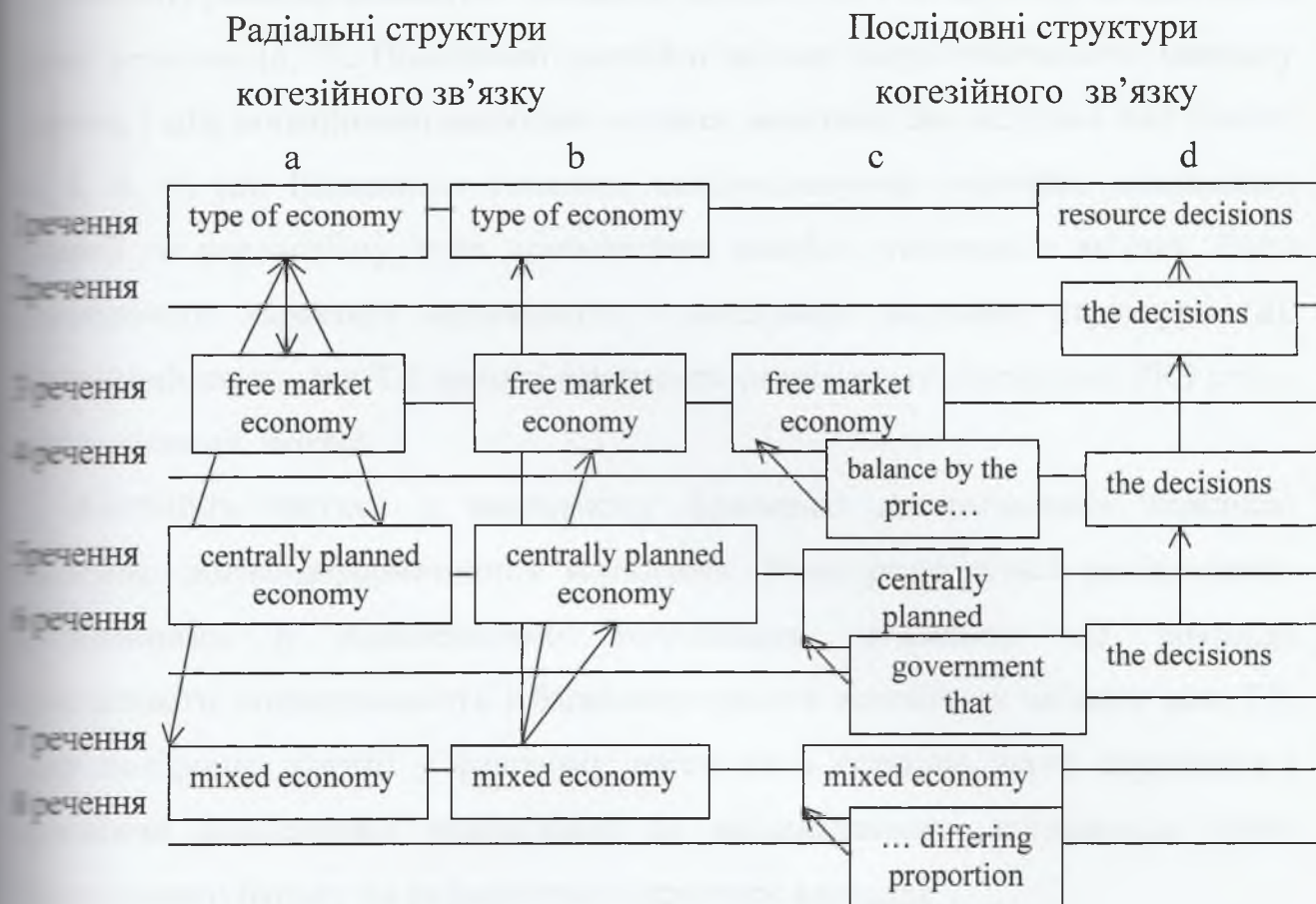

Рис. 2.3 унаочнює структурно-логічні типи когезійних зв'язків, що реалізуються у фрагменті: на горизонтальному рівні подано когезійні компоненти речення, на вертикальному – структурні типи зв'язків між когезійними засобами.

Когезійний засіб *economy* в ТС *type of economy*, *free market economy*, *centrally planned economy*, *mixed economy* поєднує фрагмент радіальною конструкцією про- і ретроспективного напрямку (а). Кожен із варіативних повторів (*free market economy*, *centrally planned economy*, *mixed economy*) співвідноситься не тільки із ТС *type of economy* у (1), але й розвиває свою власну структуру когезійних зв'язків. Варіативний повтор *mixed economy* в (б) ретроспективно поєднується з варіативними повторами ТС *type of economy* у (1), *free market economy* – у (2), *centrally planned economy or command economy* – у (5б).

Послідовні локальні (с) ретроспективні когезійні зв'язки мають місце між перифрастичним словосполученням *kept in balance by price* (4) і ТС *free market economy* (3), між перифрастичним словосполученням *government that decides* і

centrally planned economy or command economy (5 і 4), differing proportions і
 economy (6, 7). Послідовні когезійні зв'язки ретроспективного напрямку
 і між когезійними засобами *resource decisions, the decisions and choices*
 2, 4, 6) (d). Компонент *economy*, використовуючи когезійні можливості
 і паралелізму, стає домінантним засобом текстового зв'язку. Риси
 характеру проявляють і послідовні когезійні структури (d).
 когезійний потенціал ТЛ даного фрагмента реалізується дистантно ТКЗ *price,*
supply, demand, market.

Когезійна тактика в наведеному фрагменті детермінована складною
 системою логіко-інформативних відношень. Вона реалізується радіальними,
 послідовними й паралельними когезійними зв'язками, що дозволяє
 констатувати поліканальність і багатовекторність когезійних зв'язків між ТЛ.
 Таку поліфонію когезії у фаховому тексті не в останню чергу спричиняє і
 наближення мовленнєвої особистості до максимального наближення свого
 системічного багажу до референтного простору адресата.

Рис. 2.4. Реалізація когезійного потенціалу домінуючих ТО

Теоретичний та кількісний аналіз дає підстави констатувати, що когезійні
 властивості ТЛ значної мірою зумовлені жанровими характеристиками текстів.

Зіставну характеристику реалізації когезійного потенціалу домінуючих термінологічних одиниць в економічному науковому тексті “Personnel Economics” [296], науково-популярному “Professor Wassily Leontief, 1905-1999” [296] та в розділі “Money” навчальної монографії “Economics” [285] на рис. 2.4 (х – кількість повторів, у – кількість сторінок).

Наведені графіки демонструють співвідношення домінуючих ТО в різномовних економічних текстах. Значний когезійний потенціал домінуючих ТО фіксовано у вступній частині наукового й навчального текстів, проте в кінцевій частині він істотно зменшується. На відміну від наукового й навчального, у вступній частині науково-популярного тексту когезійні вияви домінуючих термінів незначні, однак вони зростають в основній та прикінцевій.

Когезійні властивості ТЛ є здебільшого наслідком інтелектуальної, когнітивно-комунікативної діяльності людини. Для адекватного аналізу когезійної дії ТЛ потрібний аналіз її функціональних аспектів.

2.4. Когезійні властивості термінологічної лексики у функціональному аспекті

Аналіз, упорядкування, виділення мовних об'єктів у кінцевому підсумку можливі без урахування їхньої функціональної природи. Саме функціонально-комунікативний підхід уможливорює синтез таких парадигм, як когнітивна та антропоцентрична [40, с. 68-69; 94, с. 137-138; 121, с. 11].

Головним постулатом функціональної лінгвістики є положення про те, що мова виступає інструментом, знаряддям, механізмом для реалізації людиною певних намірів як у сфері пізнання, так і в актах спілкування [125, с. 86]. Теоретичною базою функціонального підходу є розуміння мови як динамічної системи, що постійно розвивається [94, с. 122]. Проблема функціонування мови як такої системи нерозривно пов'язана з функціонуванням її центральних одиниць, до яких у першу чергу належать слова як інструменти, призначені для виконання певного завдання. На думку А. Левицького, роль, яку відіграють

в механізмі вираження думки, – це функція [94, с. 95]. Основний пафос поліфункціоналізму – пояснення мовної форми через її функції [40, с. 71].

У сучасному мовознавстві поняття функцій вважається одним із основних. Левицький пропонує визначення функції з урахуванням її багатоплановості. Функцією, на його думку, є вживання мовної одиниці у висловленні як певного значення її форми й позиції, як відношення між одиницями мови в процесі комунікації. Функцію він розуміє як властивість відносну, що задається системою мови і проявляється лише в конкретних актах комунікації. Тому поняття функції включає механізм реалізації потенційних особливостей мовного знака в конкретних висловленнях. Це ж стосується і тексту як мовної категорії [14, с. 168].

Текстотвірні функції мовних одиниць були предметом аналізу багатьох мовознавців (наприклад, І. Дороніна [42], М. Полюжин [121], З. Руслякова [144]), які констатують поліфункціональність когезійних засобів, синхронність виконуваних ними функцій. В інших випадках підкреслюється, що текстотвірні функції зумовлюються парадигматичними, синтагматичними й функціонально-стилістичними факторами, які, взаємодіючи та переплітаючись між собою, створюють складні когерентні структури [147, с. 19].

Когезійні функції термінів визначають їх роль у творенні та розумінні тексту, постають як конструкти діяльності у спілкуванні, яке відбувається в певних соціальних умовах і має свої мотиви й мету. Синтаксис і семантика як традиційні розділи лінгвістики, що вивчають міжзнакові відношення, а також корелятивні зв'язки між знаками й явищами дійсності, недостатні для пояснення багатьох фактів і явищ, які раніше не включалися у власне мовну систему.

Функціонування в текстах когезійних ТО здійснюється за законами аналогії до основних функцій термінів – номінативної, комунікативної, когнітивної, дефінітивної, інформативної. Оскільки вони певною мірою підтримуються в тексті за допомогою когезії, то роль термінів як когезійних засобів у тексті можна вважати поліфункціональною. Через когезію функції ТЛ можуть реалізуватися як одночасно, так і поступово. Це певним чином зумовлено знаковою природою

нів, що задає механізми реалізації їх інгерентних властивостей. Термін не фіксує інформацію, але й є засобом породження та передачі знання.

Аналізуючи функції когезійних ТО, ми виходимо передусім із когнітивно-функціональної моделі, яка, з одного боку, зумовлюється типологічними метрами фахового тексту, а з іншого, – їх когнітивними, комунікативними, номінативними, інформативними властивостями, що, в кінцевому підсумку, визначає їх когнітивно-комунікативне призначення в мові.

Відповідно до цієї точки зору, мінімальною функціонально релевантною одиницею дослідження виступає висловлювання, в якому органічно сходяться номінативні та предикативні засади комунікації. Аналіз когезійних функцій ТЛ зосереджений ще й з огляду на те, який внесок робить той чи інший когезійний елемент у формування змістової цілісності тексту, а відтак і всього висловлювання, що, зокрема, зумовлено номінативним характером наукового стилю.

Функція **номінації** фахового терміна значною мірою пов'язана з його диференціацією, детермінацією, авторською дефініцією. Такі завдання мовець реалізує шляхом використання когезійних засобів, основу яких становить референційно-інформаційна тотожність висловлювань, що виражаються повними лексичними повторами ТЛ, інформаційними характеристиками дефініцій, модифікаторами значення ТО, термінами-дублетами, прономінальними засобами (в дефініційній синонімії), загальнонауковими словами. Пор.: *Generational accounting is one of these new methods of long-term fiscal planning and analysis. It seeks to answer the following questions <...>. The method was originally developed by Auerbach <...> [296, F547-548].* Номінацію поняття *generational accounting* тут реалізують когезійні засоби: особовий займенник *it*, загальнонаукове слово з дейктичним ідентифікатором *the method*.

Утворення **короткої форми терміна**, що характерно для наукових фахових текстів, забезпечується дією еліптичних когезійних засобів – різними типами скорочень, використанням аббревіатур тощо, як у прикладі *CEOs also participate in long-term incentive plans (LTIPs). In the United Kingdom, LTIPs are typically grants of shares of stock that become 'vested' (i.e. ownership is transferred*

the CEO) [296, F644]. Для утворення стислої номінації понять автор використовує загальноприйнятую аббревіацію CEO на позначення поняття „вищий адміністративний персонал”, а також текстову аббревіацію, подану в дужках, відразу після повної форми терміна. Щоб уникнути повторення громіздких багатословних ТС у номінаціях понять, використовуються еліптичні повтори *Presenting the government's fiscal position through the method of generational accounts has some advantages. First, this method is neutral* [296, F550]).

Для зручності наведення експериментальних і статистичних даних у текстових текстах зазвичай використовуються не тільки короткі форми ТО, але й тематичні чи статистичні символи, що мають значний когезійний потенціал як у локальному, так і в глобальному планах. Пор.: *In the UK, there are four different monetary aggregates. These are: M0, M2, M4, M3H* [285, с. 154].

Із метою уникнення одноманітності деякі автори використовують **зміну тематичної структури** ТО. Наприклад, у статті для позначення поняття „вихід капіталу” та для уникнення монотонії використовуються дві різноструктурні форми ТС – flight of capital, capital flight. Використання **експресивно забарвлених описових форм, перифраз, синонімічних повторів** когезійних засобів у номінації допомагають пояснити, уточнити, унаочнити складні економічні поняття. Так, у наступному фрагменті [285, с. 24] *A demand curve shows how the quantity demanded will change in response to a change in price provided that all other conditions affecting demand are unchanged. This assumption, that all other variables remain unchanged as we examine changes in the variable that interests us, is often referred to by the use of the Latin phrase ceteris paribus – other things being equal* для пояснення економічного явища, що стосується зміни цін, автор використовує описові форми, перифрази, латинські вирази, що в контактних реченнях діють когезійно.

Повторюваність номінації поняття, будучи засобом структурно-семантичної організації тексту, трансформується в номінацію його теми. Це дозволяє підтверджувати існування текстокогерентного потенціалу когезійних засобів та їх текстотвірних функцій, перш за все – тематично спрямованої [205]. **Тематичні**

Функція когезійних ТО є тією основою, на якій базується динаміка семантичної структури тексту. Тематична функція когезійних ТО реалізується передусім у контексті, деталізації, поясненні понять, що складають основний зміст тексту.

Простежимо роль когезійних ТО в тематичній організації тексту на матеріалі звукової статті "The Future of Personnel Economics" [296, F611-639]. Логіко-тематична опора цього тексту утворюється за допомогою винесення в заголовок ТО *personnel economics* з її наступним багаторазовим повторенням у тексті. Частотність повторів цього терміна є запорукою тематичної значущості ТО і таким чином сприяє когезії, що є необхідною передумовою когерентності тексту. Наступна поява в тексті цього лексичного когезійного засобу свідчить про багатоаспектність змісту, який вкладає автор у це поняття. Потрапляючи в певне мовне оточення, поняття набуває додаткового змісту внаслідок актуалізації у структурі тексту семантичного складника „зміни в часі”, що є певним відображенням динамізму сучасних економічних процесів.

Спостереження над когезійними засобами в реалізації теми економічного тексту дозволяє збагнути й їх роль у розвитку підтем, збагаченні інформативного змістом, структурній репрезентації. Загальна тема наукової статті „The Future of Personnel Economics” утворюється ієрархією дрібніших тем, що експліцитно представлені у вступі та маніфестуються лексичними повторами TC *personnel economics* у назвах розділів: 1. Philosophy of personnel economics; 2. Personnel economics is useful. У формуванні текстових підтем беруть участь і *historical economics, microeconomics, labour economics, personnel economics* як певні інформативні характеристики definiції тематичного поняття. Наприклад, ТО *maximisation* як складник тематичного поля тексту утворює семантично-логічну мережу *assumption of maximisation, rational maximising agent, maximisation behaviour* у межах кількох абзаців, маркуючи розвиток підтеми. Автор дистантно розміщених компонентів утворює в тексті певну регулярність, налаштовує на сприйняття когезійних засобів у руслі відповідної підтеми, що розвивається [121, с. 90].

Із поняттям „тема” корелюється поняття „лейтмотив”, стаючи одним із елементів когезії змістово-формальних компонентів тексту. Лейтмотив як змістову одиницю розвитку тексту, що виражає суб’єктивну інформацію, доцільно розглядати в системі внутрішньотекстових зв’язків на різних рівнях під кутом зору його провідних властивостей – повторюваності, динамічності, експресивності, перехідності. Зазвичай лінгвісти поділяють лейтмотивні структури наукового тексту на тематично- та експресивно-інформативні [95, с. 84-90]. Комунікативно-прагматична заданість, виражена експресивними одиницями, доповнює тематичну спрямованість тексту, виражену термінологічною мережею, формує її з відповідних домінант лейтмотивні структури ідейно-тематичної лінії.

Нижченаведений уривок, що є фрагментом вступу до монографічної праці [95, с. 1], можна вважати її експресивно-тематичним центром. Він містить тематичну домінанту термінологічного поля тексту, виражену когезійними зв’язками ТО *economics* та експресивно-тематичну домінанту комунікативного поля конкретного типу висловлювання (автор констатує відмінність його праці від інших монографій).

What is Economics All About,

How Do We Use This Book And Why Is This Book

***Different** From All Other Introductory Economics Textbooks?*

*You’ve just started reading what may be the **shortest** chapter with the longest title ever to appear in an introductory economics textbooks. Why is this chapter so **short**? **Mainly** I believe in economizing. What is economizing? Funny you should ask.*

Economics deals with efficiency- getting rid of waste....

What exactly is economics? Basically, economics is set of tools that enable us to use our resources efficiently.

*This book is very **different** from every other introductory text in several ways. Not only is it **shorter**, but it is much more **readable**. To paraphrase an old computer term, it is “**reader friendly**”. There are plenty of **jokes and anecdotes** to illustrate points. The format of the book encourages you **to read actively** rather than passively.*

тематичну спрямованість тексту, виражену виділеними когезійними виявами. У *economics*, доповнює експресивно-тематична домінанта, що виражається граматичними і граматичними когезійними засобами (прикметниками, прислівниками позитивної оцінки): *different, shortest, short, shorter, readable, "readable", actively*, мета яких – заохотити до читання праці. Комуникативно-прагматична заданість, що виражається лейтмотивними структурами, впливає на вибір когезійних засобів. Мотивація до подальшого знайомства з монографією здійснюється автором у такій когезійній тактиці, як використання описових термінів, метафор і навіть анекдотів.

Смислова перспектива великої за обсягом монографії підтримується прогностичною системою мотивів, чинність яких зберігається упродовж всього тексту. Найбільш домінуванню головного з них – лейтмотиву. Втілюючи авторську когезійну відчуженість, лейтмотив надає фаховому тексту певної експресії.

Простежимо когезійну дію різних типів термінів у реалізації системи мотивів у науковій статті „Circumstances and Choice: The Role of Initial Conditions and Start-up in Transition Economies” [306], де доводиться негативний вплив лібералізації та несприятливих стартових умов на ріст виробництва в перехідний період економіки. Цей мотив реалізується когезією загальнонаукових слів, виражених прикметниками чи прислівниками негативної оцінки у словосполученнях. *What is the implication of these relations for the expected signs of the coefficients in the production equation? In the performance equations, both contemporaneous and cumulative effects of liberalization and unfavorable initial conditions are expected to have a negative impact on growth and inflation. A negative relation between <...> In these countries, the effects of reforms have a smaller negative effect <...> to compensate for the negative impact of liberalization. To the extent that PRIN2 reflects a negative impact <...> to absorb negative shocks, the hypothesis is that performance depends negatively <...> [306, с. 14].*

Далі в тексті аргументується позитивний вплив цих показників, що призводить до когнітивної трансформації негативного мотиву впливу на позитивні результати. Досягається когезійною дією наукових термінів позитивної оцінки: *This could be interpreted as a positive relation between reforms and PRIN2. Finally, if administrative capacity*

implement reforms is positively correlated <...> to observe a positive relation. All these hypotheses suggest a positive association <...> [306, с. 14]. Для визначення суттєво важливої інформації автор використовує когезійну дію науково-економетричних термінів: *In the liberalization equations statistically significant association is observed <...>. However, PRIN2 is statistically significant only in equation <...> 4. The effect of PRIN1 on inflation are larger and have statistical significance. The coefficient for PRIN2 is not statistically significant in the equations. Real tensions are statistically significant and important.*

Отже, є підстави говорити про комплексний характер функцій, що їх використовують когезійні засоби відносно тематичної організації наукового тексту. Вони беруть не лише у репрезентації теми, але й у її послідовному розчленуванні поступовим переходом до узагальнення. При цьому, відображаючи логіко-змістовну єдність тексту, когезійні засоби виявляють здатність збільшувати свій тематичний діапазон, накопичувати нові знання. У такий спосіб термінологічні засоби стають тематично-інформативними центрами, виділяють у потоку наукової думки окремі тематичні ланки, тим самим роблячи адресата причетним до наукового пошуку.

Когезійні термінологічні засоби беруть участь і в реалізації **інформативної функції**, що забезпечує подання та акумуляцію нового знання в економічному тексті. Репрезентація нової інформації здійснюється переважно за рахунок використання експліцитних засобів. Різні засоби по-різному актуалізують концептуальну інформацію. Ті з них, основу яких становить тотожна співвіднесеність **лексем** (повні лексичні повтори, субституція, еліпсис, повтори тощо), використовуються з метою інтенсифікації інформативності тексту, надання нової інформації.

Семантична надмірність, що досягається за допомогою повторів (експліцитних та імпліцитних) створює позитивні умови для розширеної характеристики референтів, адекватної інтерпретації тексту [159, с. 124]. У процесі використання семантичних, варіативних, контекстуальних повторів, гіпонімів – засобів, що характеризують вузькоспеціалізовані поняття та мають високий інформативний

потенціал, – об'єм інформації збільшується завдяки появі нових значеннєвих констативів, що розширюють семантичну структуру повідомлюваного. У наступному прикладі ТС *the discount market, the interbank market, the eurocurrency market* виражають видові вузькоспеціалізовані поняття, подають нову інформацію про родові поняття *the money market*, з яким вони когезійно співвідносяться за допомогою включення. Пор.: *The money markets in the UK are operated by banks and other financial institutions. (1) The discount market. This is a market where some banks buy and sell bills of exchange. An important aspect of trading in bills is the daily trading between the discount houses and the Bank of England. (2) The interbank market. This is the market in which banks lend short-term funds to one another<...> (3) The eurocurrency market. This is the market operated by banks for lending and borrowing in foreign currencies <...> [285, с. 178].*

Інформативну функцію в економічних текстах реалізують когезійні ТО, що означають не тільки економічні, а й поняття з інших галузей науки, які вживаються до дослідницького апарату. Так, у науковій статті „The Impact of Early Childhood Nutritional Status on Cognitive Development: Does the Timing of Malnutrition Matter?” методи економетричного аналізу застосовуються для вивчення впливу недостатнього харчування дітей на їх розвиток. Пор.: *Studies that link child nutrition and school performance typically show that malnutrition is correlated with poor school performance. But most of these studies do not test for causality, that is, whether poor nutrition causes poor school performance. It is not clear whether children poor performance at school is primary due to poor nutrition or to other aspects of their disadvantaged circumstances <...> nutrition policies <...> specific micronutrients <...> childhood malnutrition and subsequent school performance <...> [306, с. 82-83]. Тут має місце використання інформативного потенціалу термінів інших сфер (наприклад, харчування, педагогіка).*

Спостереження за дискурсом економічних текстів свідчать, що тематична та інформативна функції когезійних ТО реалізуються завдяки їх здатності до концептуалізації. Отож, когезійні зв'язки набувають концептуалізуючого значення. **Функція концептуалізації** когезійних ТО знаходить свій вияв у

засобів працях, де викладаються дослідницькі концепції та індивідуальні авторські підходи до вирішення певної економічної проблеми. Основою концептуалізуючої функції когезійних ТО є авторське визначення поняття, виділення в ньому певного аспекту, формування нових понять, диференціація й детермінація понять, їх класифікація та ієрархізація, репрезентація методів дослідження та способів аналізу.

Концептуалізуюча функція когезійних засобів у наведеному далі фрагменті визначена авторською дефініцією терміна *high unemployment*, категоризацією, класифікацією й детермінацією видових понять, що виражають відношення включення. Пор.: *One of the problem that a national economy might face is high level of unemployment. High unemployment means that there is a large amount of unemployed labour resources, and governments will try to reduce unemployment to an 'acceptable' level. To understand why unemployment arises, it is important to distinguish between a number of different categories of unemployment.*

1) *Frictional unemployment. Some unemployment is caused not so much because there are not enough jobs, but because of the friction in the labour market <...>.*

2) *Seasonal unemployment. This occur in some industries, where the demand for labour fluctuates in seasonal patterns.*

3) *Structural unemployments <...>.*

4) *Technological unemployments <...>.*

5) *Cyclical unemployments [285, с. 210-211].*

Для виділення нового економічного явища чи його аспекту та для аргументування обраного підходу автор використовує синтаксично сильні позиції в реченні, інверсію, паралельні синтаксичні структури, що в поєднанні з повторенням ТО забезпечує належну композиційну організацію текстового матеріалу, мобілізує увагу читача на адекватне розуміння викладу наукової інформації. Так, у статті „Flight Capital as a Portfolio Choice” [306, с. 55] автор розглядає актуальні аспекти проблеми витоку капіталу за кордон на сукупному рівні та на рівні окремого агента. З метою привернення уваги до нових аспектів цього питання автор використовує когезійні можливості синтаксичного й семантич-

рівнів: експліцитні повтори TO (*the aggregate level, the level of individual*), інверсію та паралельні синтаксичні структури на початку абзаців. Пор.:

In this article we estimate the stock of flight capital held abroad and compare it the stock of real capital held within country. This is of interest for two reasons: the aggregate level and the other at the level of the individual agent.

At the aggregate level, many of the problems commonly associated with capital are more closely associated with large proportion of real wealth held abroad...

At the level of the individual agent, wealth held abroad reflects a portfolio choice.

Функціональним завданням когезії є передача інформації фахового змісту, а також сегментація й одночасний зв'язок змістових фрагментів у рамках всього тексту. Матеріал дослідження свідчить, що різні способи організації текстового матеріалу, зокрема логічні операції репрезентації, підтвердження інформації, зіставлення, аргументація, перелічення, зіставлення аргументів, класифікація, ілюстрація тощо реалізуються також когезійними можливостями термінологічної лексики на синтаксичному та лексико-семантичному рівнях. Функціональність когезійних ТО в науковому тексті зумовлена комплексною організацією комунікативно-номінативної, дефінітивної, тематичної, інформативно-концептуалізуючої функцій.

Актуалізація когезійних властивостей ТЛ залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, а саме: жанрових особливостей тексту, комунікативного задуму, прагматичних інтенцій та загальних тенденцій, що діють у суспільстві та мові.

Висновки до другого розділу

1. Когезія забезпечує передачу та обмін інформації у текстах фахової комунікації на основі системної взаємодії термінологічної, загальнонаукової та загальноживаної лексики. Термін як складова певної фахової сфери є основним когезійним засобом концептуального, номінативного, тематичного, інформативного аранжування текстів фахової сфери комунікації.

2. Когезія фахового тексту характеризується багатогранністю та -аспектністю й реалізується комплексною взаємодією домінуючих і факультативних термінологічних засобів. Термінологічні когезійні засоби – це одиниці фахового тексту, що мають характеристики терміна чи проформи, основними властивостями яких є трансфер інформації певного фахового змісту. Продуктивними когезійними засобами фахового тексту є термінологічні словосполучення, в яких синтаксичній структурі яких один або більше компонентів мають когезійні властивості.

3. Домінуючі термінологічні когезійні засоби складають термінологічні мережі та термінологічні поля. Когезію термінологічного фахового тексту забезпечує термінологічна мережа, основою якої є термінологічні ряди домінуючих когезійних засобів. Факультативні термінологічні засоби передають інформацію певного фахового змісту, здійснюють когезію в окремому фрагменті тексту.

4. Засоби моделювання текстових і комунікативних ситуацій, що репрезентують ідею наукового підходу до аналізу економічних явищ, формують певну понятійну структуру мовного й позамовного досвіду, виконують когезійну функцію стосовно мовних структур, організуються трьома групами лексико-наукової лексики, ілюстрованих значеннями слів, що стосуються інформації про: 1) review of economic problem, 2) theoretical framework (empirical, econometric, statistical analysis), 3) conclusions.

5. Засобом репрезентації системи економічних знань може бути концептуальна економіка, яка складається із сукупності трьох підсистем – microeconomics, macroeconomics, business, кожна з яких містить комплекс структурованих знань про суттєві економічні явища, процеси, події, що репрезентуються економічними фреймами. Інформацію концептуальної системи microeconomics передають економічні фрейми demand and supply, utility and costs, distribution, competition. Концептуальну систему macroeconomics становлять економічні явища, репрезентовані фреймами income, fiscal policy, monetary policy,

employment and inflation. Економічні фрейми forms of business organization, management, marketing складають концептуальну систему business.

6. В економічному дискурсі існують шість термінотипів: 1) на позначення певних понять концептосфери економіки; 2) на позначення спеціальних понять економіки; 3) терміни інших концептосфер; 4) міжгалузеві терміни-омоніми; 5) економічні терміни; 6) наукові терміни – загальнонаукові слова, що термінологізуються в результаті когезійних кореляцій з економічними термінами, передають інформацію фахового змісту. ✓

7. Когезійні засоби економічного тексту є складними когерентними структурами, що утворюються на перетині когнітивно-функціональних і структурно-семантичних властивостей мовних одиниць у фаховому тексті. Такі тексти є репрезентовані когезійним фреймом, термінали якого заповнені інформацією про актуалізатори когезійних потенцій термінологічної лексики в семантичному, синтаксичному та функціональному вимірах.

8. Актуалізаторами когезійного потенціалу термінологічної лексики у лексико-семантичному аспекті є повні лексичні повтори (7,2%), варіативні повтори (4,8%), часткові лексичні повтори (2,5%), головні інформативні характеристики дефініцій, загальнонаукові слова (2,8%), гіпероніми/гіпоніми, синоніми.

9. Вибір актуалізаторів когезійного потенціалу термінологічної лексики на семантичному рівні зумовлений: 1) співвіднесеністю референційних, інформативних, інтерпретаційних аспектів змісту когезійних засобів у встановлюваннях; 2) концептуальною структурою поняття, що становить основу терміна; 3) критеріями термінологічності; 4) потребою актуалізації термінологічного значення, розвитку нових ознак; 5) мовленнєвими проявами актуальності терміна; 6) лексичною співвіднесеністю основних компонентів семантичної структури терміна; 7) семантичними зв'язками між термінами.

10. Синтаксична природа когезійних властивостей термінологічної лексики виявляє способи синтаксичного зв'язку, що встановлюють семантично зв'язані відношення між елементами термінологічних одиниць, фокусують

увагу читача на важливих нових елементах повідомлення, реалізують чіткість, експліцитність, чіткість, послідовність та інші комунікативні чинники фахового тексту. На синтаксичному рівні когезійний потенціал термінологічної лексики реалізується в комплексі засобів (синтаксичний паралелізм (3,4%), сильна синтаксична позиція (7,3%), інверсія, типи речень), структурних типів (радіальні, послідовні, паралельні), напряму (проспективний, ретроспективний, двосторонній) та способів локалізації (локальний, дистантний, глобальний).

11. В англomовному економічному тексті існують такі структурні типи когезійних засобів: 1) субститутивні (зумовлені термінологічною, мовленнєвою субституцією); 2) еліптичні (зумовлені пропуском компонентів); 3) модифікативні (зумовлені модифікаторами значення); 4) транспозиційні (зумовлені транспозицією морфологічних засобів); 5) компресивні (зумовлені семантичною компресією інформації); 6) комунікативно-актуалізаційні (зумовлені актуалізацією семантичних складників, нової інформації, окремих сегментів висловлювання).

12. Функції термінів як когезійних засобів, що визначають їх роль у творенні та розумінні тексту, постають як конструкти діяльності у спілкуванні, здійснюються людиною в певних соціальних умовах і мають комплексний характер, визначений мотивами й метою мовця: номінації економічного поняття, розкриття теми тексту, подання нової інформації, репрезентування авторських концепцій, формування нових понять, класифікації, детермінації явищ, процесів, а також сегментації та одночасного зв'язку змістових фрагментів у тексті.

Основні положення цього розділу висвітлено у фахових публікаціях автора [134; 135; 139; 244].

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ У РІЗНОЖАНРОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ

Вивчення мови під прагматичним кутом зору пов'язане з її розглядом в аспекті діяльності [106; 209; 210; 235; 246], оскільки мова є інструментом для реалізації певних намірів як у сфері пізнання, так і у сфері комунікації [40; 94; 121; 230]. Усвідомлення того факту, що цілеспрямовані дії пов'язані з вибором відповідних мовних засобів, зумовлює мету цього розділу – вивчення особливостей функціонування термінології у різних типах фахової комунікації. При цьому основна увага фокусується на функціональній природі семіотичних одиниць – дослідженні фактів мови та їх реалізації в мовленні.

Комунікативні процеси, вважає Г.К. Почепцов, повинні співвідноситися з теми чи іншими жанрами, з теми чи іншими типами дискурсів. Людина, що виступає в мовленні, повинна одночасно володіти набором звичайних для даної структури типів дискурсів [124, с. 32-33]. У межах дискурсу відбувається інтерактивна діяльність учасників спілкування, що має різні форми свого вияву усну, писемну в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників, становить собою синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психологічних та ін.) чинників, залежних від тематики спілкування, і має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів. Ф. Бацевич розглядає дискурс як певну сукупність мовленнєвих жанрів, які послідовно змінюють один одного [8; 9].

Основи сучасної теорії мовленнєвих жанрів як загальносеміотичного й загальнофілологічного явища розроблено у працях М. Бахтіна. Переконавши, що “певна функція і певні, специфічні для кожної сфери умови мовленнєвого спілкування породжують певні жанри” [7, с. 245], він послідовно проводить ідею функціонально-комунікативної спрямованості, “інтенціональ-

мовленнєвих жанрів, залежності структури мовленнєвого твору від його мовної своєрідності.

На думку Дж. Свейлза, жанр відображає та фокусує в собі комунікативні потреби певних соціальних груп, для яких характерні певні способи мовлення [5]. Проте рух комунікації у межах дискурсу набагато складніший, ніж проста зміна жанрів, наголошує Ф. Бацевич: “Межі між мовленнєвими жанрами в реальному спілкуванні виявляються розмитими, а їхні ядерні та периферійні частини засоби далекі від повного опису; вони пересікаються своїми периферійними зонами, тобто мають змішаний характер; механізми переходу від одного жанру до іншого в реальному спілкуванні, де наявна складна діяльність комунікантів, повною мірою не вивчені” [9, с. 32].

Отже, жанри постають як закріплені в суспільному обігу схеми мовленнєвих дій, звичайні для певних ситуацій і призначені для передачі певного змісту типові способи, моделі структурування мовлення, важливою рисою яких виступає інтенція, мотиви, прагматика.

Функціональне призначення економічного дискурсу, що зумовлюється певною сферою, прагматикою й умовами мовленнєвого спілкування, є основою породження відповідних жанрів: наукового економічного (або його теоретичного аспекту), навчального-методичного (моделюється з метою його вивчення й застосування під час навчання мові економіки), науково-популярного та ін.

Поставлена мета зумовлює доцільність аналізу наукових, науково-популярних і навчальних економічних текстів. Логічний аспект комунікації розглядається як спілкування, що переслідує тактичні та стратегічні цілі, пов’язані з досягненням взаєморозуміння, що має на меті, з одного боку, виявити ефективність використання мовних засобів від цілей відправника тексту, а з іншого – характер і ступінь їх впливу на адресата.

Вивчення мовних засобів когезії дає змогу безпосередньо встановити стратегії й тактики, які застосовуються комунікантами в економічному дискурсі. Адже відомо, що дискурс не може розвиватися без прагматичної діяльності – настанови адресанта і адресата на комунікативний регістр, котрий

опосередковує кооперативний результат комунікації, гармонізацію свідомості комунікантів, розуміння і взаємодію [149, с. 222].

Для реалізації мети доцільним є розв'язання таких завдань: виявлення шляхів і засобів функціонування термінів у різножанрових економічних текстах з вивченням механізму реалізації їх когезійного потенціалу, а також виокремлення когезійних стратегій як сукупності засобів реалізації потенціалу термінологічної мови, що забезпечують реалізацію прагматичних цілей.

3.1. Функціонування термінів у науковій економічній літературі

3.1.1. Використання термінів у наукових економічних текстах.

Вивчення наукових текстів плідно досліджували вчені, які виділяли такі їх риси: логічність, послідовність, чіткість, аргументованість, доказовість, загальненість [3; 11; 66; 72; 131; 162; 188; 238; 253; 249]. До специфічних ознак наукової комунікації, що впливають на побудову текстів, Т. Радзієвська відносить новизну та нетривіальність інформації, яка передається, установку на динамічне накопичення інформації, побудову тексту за моделлю акту повідомлення, певну значущість метакомунікації, опосередкованість контакту комунікантів [130, с. 14-18].

Наукова комунікація актуалізує когнітивну функцію через свою телеологічність на динамічне накопичення знань з метою їх наступного використання в соціальному середовищі. Така телеологія наукового тексту реалізується не в останню чергу термінологією відповідної галузі й забезпечується суб'єктно-адресатними умовами комунікації, оскільки відправник і отримувач знань мають володіти відповідною фаховою компетенцією.

Функції наукової комунікації значною мірою регулюють контекстуальну функцію лінгвальних одиниць. Поняття “функціонування термінів” у термінології є досить широким за своїм обсягом і включає умови функціонування термінів у текстах різної жанрової належності. У цьому зв'язку дослідник мови Б. Шуневич включає такі аспекти, як частотність

термінів, їх розподіл у тексті, сполучуваність і вживаність словозмінних форм [65]. Функціонування термінів ми розуміємо як їхню здатність реалізувати комінативні, дефінітивні, когнітивні, інформативні, когезійні функції у процесі використання в різножанрових текстах економічного дискурсу.

Традиційно до наукових текстів відносять монографії, журнальні статті, автореферати, доповіді, тези тощо. Деякі дослідники розрізняють жанри наукової літератури за способом одержання інформації та її опису (теоретичні, експериментальні, оглядові статті, тези) та рівнем узагальнення (різні види монографій) [67, с. 79-80]. Монографії, наукові статті типологічною особливістю яких є висвітлення та аналіз окремої проблеми, теми становлять традиційно науковий засіб репрезентування інформації в письмовій формі [67; 55; 56].

Це знаходить вираження у функціонуванні термінів у заголовку як сильнішій текстовій позиції, а також їх експліцитних повторів у синтаксично сильних реченневих позиціях. Іntenціональна настанова тексту задається, як правило, короткими анотаціями, першим реченням і першим абзацем – тими текстовими формантами, які формують домінуючі термінокогезійні засоби і, відповідно, мають високий комунікативний потенціал. Для прикладу наведемо фрагменти з кількох наукових статей: *Social Investment Funds* / *This paper examine the design of social investment funds and explores the ways <...>* [306, с. 1]; *Flight Capital as a Portfolio Choice* / *This article sets flight capital in the context of portfolio choice <...>* [306, с. 55]; *Generational Accounting in the UK* / *This paper presents the first set of generational accounts for the UK <...>* [296, F547].

Функціонування термінів у наукових текстах тісно пов'язане з реалізацією термінологічних ознак, які виділяють їх серед інших лексичних одиниць – комінативності, системності, дефінітивності, однозначності. У наукових статтях і вузькофахових монографіях термін перебуває у своїй термінологічній сфері і весь термінокомплекс цієї концептосфери використовується в повному обсязі. При цьому базові терміни в таких текстах, як правило, не потребують визначень і тлумачень [67, с. 80], оскільки адресовані компетентним користувачам, що володіють знаннями відповідної фахової сфери.

Специфіка терміна, що полягає у співвіднесеності з одним поняттям, зумовлює однозначність і спрощує його розуміння. Наприклад, текст наукової статті "Eliminating Excessive Tariffs on Exports of Least Developed Countries" орієнтований на адресата, який володіє певними знаннями у галузі економіки, тому дефініція терміна "tariffs" автором не наводиться, а його змістова палітра актуалізується когезійними засобами. Пор.: *Despite generally low average tariffs, the structure of protection is characterised by many tariffs above 15 %. Such tariff peaks are often concentrated <...> to some extent, the negative impact of excessive tariffs is offset <...>* [307, с. 1].

Проте рекомендації такого характеру не слід абсолютизувати, адже в монографіях і наукових статтях використовується чимало термінів, що потребують конкретизації чи додаткових пояснень задля ідентифікації референтних просторів адресанта й адресата. Так, у прикладі *I measure the degree of a bank's risk taking by the value of deposit insurance services implicitly extended to the bank. This implicit deposit insurance cost is calculated by applying a well-known technique that models deposit insurance as a put option on the bank's assets* [308, с. 109] автор, адресуючи текст інтелектуальному споживачу, не дає визначення поняття *the value of deposit insurance services* (вартість послуг страхування депозитів), проте в наступному реченні він уточнює, що це є добре відомим способом нарахування страхових платежів.

Докладному визначенню в теоретичних статтях підлягають уперше введені терміни, а також терміни, тлумачення яких зумовлено різними теоретичними підходами, різними школами, авторами, часовими та просторовими чинниками. Наводячи дефініцію поняття, автор повинен навести його головні інформаційні характеристики (місце та місце в системі знань, мету використання в конкретному тексті [66, с. 81]) та когезійну значущість дефініції як основної характеристики терміна вказують Даниленко [35], Т. Кияк [45], О. Суперापська [163].

У структурі наукових економічних текстів особливу прагматичну роль виконують повтори як засіб акцентування головних інформаційних характеристик дефініцій терміна. Вони є продуктивними засобами актуалізації значення терміна критерія його когнітивного, інформативного, тематичного, когезійного змісту. Пор.: *Personnel Economics is defined as the application of microeconomic*

principles to human resources issues that are of concern to most businesses. Business
experts believe that labour supply and demand, unemployment, investment in educa-
 <...> The issues studied by human resources specialists <...> [296, F611].

У зв'язку з цим доцільно наголосити на дефінітивній значущості повного й
 активного повторів ТЛ як засобів актуалізації значення, передачі нової
 інформації, реалізації прагматики викладу, а також організації наукового
 курсу на локальному і глобальному рівнях. У нижче наведеному фрагменті
 ТЛ, об'єктом аналізу якої є проблема пенсійних рахунків, видове поняття
 generational accounts визначається через родові fiscal policy, а також вужчими
 (current generations, future generations), які моделюють його місце та ієрархічні
 зв'язки в концептосфері економіки. Generational Accounts, as first outlined by
Barro (1991) have now been computed for a number of countries. The accounts are
designed to provide two related insights into fiscal policy. First, they show how much,
on average, current generations should expect to pay on average in net taxes. This can be
broken down across generation groups, defined by age or by gender. Secondly,
generational accounts are used to compute how future generations will have to pay in net
taxes. The constraints state that the present value of all future government spending
must equal the present value of future net tax payments plus the present value of net
government wealth in long term government fiscal policy [296, F575].

У наведеному фрагменті особливу комунікативно-прагматичну роль для
 актуалізації значення TC generational accounts відіграють повні (generational ac-
 counts), імпліцитні (the accounts, they) і варіативні (current generations, generation
 groups defined by age or by gender, future generations, the net tax of future genera-
 tions) повтори; а також гіпероніми й варіативні повтори (fiscal policy, long term
 government fiscal policy); гіпоніми й варіативні повтори: (net taxes, net
 government wealth) та ін. Серед актуалізаторів нової інформації особливе місце
 займають прагматичній ролі варіативних повторів TC current generations,
generation group defined by age or by gender, future generations, the net tax of future
generations.

Ряди термінологічних домінуючих і факультативних когезійних засобів середковано розвивають тему чи підтеми наукового тексту. Максимальний прагматичний ефект досягається у випадку заповнення ними синтаксично визначених позицій – ініціальних позицій заголовку, початкових речень, абзаців, початку розділів, стику композиційних частин, прикінцевих речень.

Значний прагматичний потенціал термінів у таких текстах реалізується структурно-композиційними формами. Простежимо роль повторів ТО для привертання уваги до речень у теоретичній статті “What We Can Learn From Generational Accounts For The United Kingdom?”. Перше топікове речення становить об’єкт аналізу – *generational accounts*. Подальші речення визначають, констатують, аргументують тему абзаца, що виражається експліцитними та імпліцитними повторами домінуючого ТС. Сильні синтаксичні позиції підмета в перших чотирьох реченнях займають експліцитні та імпліцитні повтори ТС *generational accounts: the accounts, they, generational accounts*, що співвідносять інформацію в окремих синтаксичних структурах як важливих засобах аргументації та прагматики наукового викладу. Когезійний зв’язок контактних речень реалізують повні та варіативні повтори ТС *current generations, generation group defined by age or by gender, future generations, the net tax of future generation net taxes, future generations taxes paid by current generations, future net tax payments, net government wealth*.

У наступному прикладі вважаємо за доцільне проаналізувати когезійний потенціал повторів ТЛ у [296, F576-577] для здійснення зв’язку між абзацами.

To facilitate the discussion that follows, we provide a brief description of Generational accounts <...>. The calculation that underpin a set of generational accounts have a number of components. The first is a set of projections of the future tax revenues and spending that the current generation should expect to pay on average in net taxes, these tax and spending projections will need to be calculated <...>. In short these projections are provided in government forecasts. Since the accounts show how much each current generation... Beyond that, assumptions are usually made relating tax revenue <...>.

Generational Accounts have been computed for a number of countries. What is common to all countries is that net payments of taxes are largest for those who have reached working age <...>. This is because the accounts do not take into consideration any tax payments <...>. Finally, cross-country comparisons, either of particular generations, or of the U shape across generation <...> policy projections that Generational Accounts are designed to highlight.

An alternative way of presenting the accounts, therefore, is in terms of lifetime net tax payments where the calculated tax rate for each generation.... Such analysis is desirable if Generational Accounts are to be used to inform the current UK debate.

У цьому прикладі далі можна констатувати когезійні вияви експліцитних та імпліцитних повторів домінуючого ТС generational accounts у початкових і кінцевих реченнях абзацу, а також когезійну дію дистантних повних і часткових повторів ТС a set of projections of the future tax revenues, net payments of taxes, policy projections, net tax rates та ін. виділених когезійних одиниць зв'язку між абзацами. Функціонування повторів домінуючого ТС у цих параграфів, розділів “The Use of Generational Accounts in the Analysis of Policy” / “Construction Generational Accounts” / “Interpreting Generational Accounts” забезпечує когезію у структурі цілого тексту.

Спостереження показали, що серед різних типів термінів у структурі наукового тексту значну продуктивність виявляють ТС. Особливості функціонування зумовлені асиметрією мовного знака і виявляються в тому, що у структурі діалогічного сполучення підрядне слово прагне до набуття нових змістів, а головне – до набуття нових засобів свого вираження. The analysis of regional trade arrangements is typically conducted in the framework of trade creation versus trade diversion, under which preferential tariff reduction is welfare inferior to preferential tariff reduction. Hence, without transition dynamics, this strategy may produce gains that are considerably larger than unilateral free trade. We call the process of sequentially bilateral free trade agreements with all significant partners “additive regionalism”. The government of Chile is seeking a free trade agreement with the North

Free Trade Agreement. Moreover, the government of Chile is attempting to add countries to its network of free trade arrangements [307, с. 49].

У виділених ТС набуття нових змістів здійснюється завдяки зміні препозиційних компонентів залежних слів preferential tariff reduction, nonpreferential tariff reduction, regional trade arrangements, free trade arrangements, North American Free Trade Agreement, sequentially bilateral free trade agreements і набуття засобів вираження стрижневим терміном – free trade agreement, free trade agreements. Заслужують на увагу й зміни у структурі ТС, що когезійно співпадають фрагменти тексту: uniform tariffs (tariff uniformity), unilateral reduction of tariff (unilaterally lower tariff), movement towards uniformity (moving toward uniformity). Такі процеси в термінології призводять, з одного боку, до розвитку однозначності, з іншого, – до синонімії (дублетності), що порушує формативні властивості термінів.

Характерною особливістю когезійних стратегій наукових текстів є використання економетричних термінів, скорочених термінів, аббревіатур, орієнтованих на компресію тексту. Пор.: *In an equivalent formulation of the model, we separate LIB – LIB(-1) from effect of the past reform efforts (LIB(-1)) in the performance relations <...>. We construct four new variables: PR1LIB, PR2LIB, PR1LAG, and PR2LAG* [306, с. 19]. Проте процес насичення тексту термінологічними аббревіатурами повинен бути виваженим, оскільки часто ускладнює його розуміння.

Виклад інформації в наукових текстах зумовлюється узуальними правилами та нормами, ідеєю наукового підходу до аналізу економічних явищ, зокрема, реалізується когезійним потенціалом загальнонаукової лексики. У праці “New Tools in Comparative Political Economy: The Database Of Political Institutions” автор вводить нове поняття (the database of political institutions) і тим самим реалізує суттєву ознаку наукового тексту – репрезентацію нової інформації [306, с. 165-176].

Виділена у фрагменті ЗНЛ подає інформацією про “review of the economic system”: обґрунтовується важливість проблеми, її актуальність і новизна, здійснюється аналітичний огляд попередніх досліджень, окреслюється об’єкт

дження. Пор: *Research into the institutional and political roots of government has accelerated rapidly in the 20 or more years. However, cross-country empirical has been handicapped by lack of detailed data on countries' political and institutional characteristics <...>. Therefore, comparative political economy has been restricted to sample case studies, which are important in their own right. The lack of data has been a major obstacle to better understanding of numerous areas of political economy <...>. In this article we introduce a new data set that fills many of these gaps, the Database of Political Institutions (DPI) [296, с. 165].*

У монографіях і статтях теоретичного характеру аналіз проблем здійснюється комплексно, з урахуванням різних позицій і відповідно до різних підходів, що нерідко викликає використання термінів суміжних з економікою – політології, інформатики, юриспруденції, екології тощо. Такі методи ведуть до зіткнення термінологій та терміносистем, міграції термінів, у результаті чого терміни однієї галузі знання переходять в іншу, що сприяє з'явленню міжгалузевих омонімів [163, с. 203].

Терміни інших сфер повинні супроводжуватися поясненнями та визначеннями [66, с. 82]. У тексті аналізованої статті введено новий термін “the index of political cohesion”, доцільність вживання якого обґрунтовується й суттєві ознаки наводяться у структурі наведеного абзаца. Пор.: *We construct the index of political cohesion, which records whether the same or different parties control the executive branch and the legislature. For parliamentary system, the index records whether there is a minority government or coalition of parties controlling the government. The index of political cohesion doesn't distinguish countries according to the effectiveness of electoral checks <...> [306, с. 169].*

Термінологічна номінація нового економічного поняття здійснюється ТС. Створюється в результаті міграції політичного терміна political, а також міжгалузевого омоніма cohesion, зміст якого наводиться у словнику CCELD: *a situation in which all the parts or ideas fit together well so that they form a whole [270, с. 264].* Його ж суттєві ознаки і зв'язки наводяться в абзаці.

Динамізм науково-технічних процесів зумовлює широке впровадження цих технологій у різні сфери науки. Створюються нові інформаційні програми для аналізу й вивчення економічних явищ. У фаховому виданні "The Economic Journal" опубліковано текст із назвою "Stamp Version 6.0", в якому презентується нова комп'ютерна програма для фахівців у галузі прикладної економіки [306, F721-737]. Терміни із сфери інформаційних технологій тут в значній мірою тіснять із мовної фактури тексту самі економічні терміни: нами зафіксовано лише до 2% економічних і економєричних термінів.

Функціонування ТЛ у наукових текстах зумовлюється також процесами термінологізації загальноновживаних мовних одиниць. Наприклад, у статті теоретичного характеру "Toward Transparency: New Approaches and Their Application to Financial Markets" [308, с. 41-57] цікавим є процес термінологізації слова *transparency*. Зокрема, в тексті статті обгрунтовано актуальність економічного поняття, що ним позначено (назвемо його термінологізованою одиницею) та представлено авторське його визначення. Пор.: *For the purpose of this article, transparency describes the increased flow of timely and reliable economic, social, and political information about investors' use of loans; government's provision of public services... Thus, a working understanding of transparency should encompass the following attributes as access, comprehensiveness, relevance, quality, and reliability* [308, с. 47]. Когезійна дія повторів зазначеної термінологізованої одиниці має місце на синтаксичному рівні – в заголовках розділів і параграфів: *Defining and Measuring Transparency / Transparency and Financial Stability*.

У проаналізованому текстовому матеріалі загальним обсягом 250 000 слів виявлено певні кількісні закономірності щодо використання термінів у наукових економічних текстах, а також засобів когезії, що ефективно реалізують потенціал термінів у тексті (табл. 3.1). Як випливає з табл. 3.1, значний прагматичний потенціал ТЛ у наукових економічних текстах реалізують такі продуктивні когезійні засоби, як повні (6,2%) та варіативні (6,1%) синтаксичні позиції термінів, сильні синтаксичні позиції (6,2%).

Таблиця 3.1.

Продуктивність засобів функціонування термінів
у наукових економічних текстах (у %)

Когезійні засоби	Кількість
Повні лексичні повтори	6,2
Часткові лексичні повтори	2,1
Перифрастичні повтори	1,8
Варіативні повтори	6,1
Синоніми	0,9
Антоніми	1,3
Гіпероніми / гіпоніми	2,1
Загальнонаукові слова	2,8
Прономінальні засоби	2,1
Синтаксичний паралелізм	2,5
Сильні синтаксичні позиції	6,2
Інверсія	0,9
Типи речень	1,3

Допереження свідчать, що наукові економічні тексти є різними за насиченням термінами і що їх відбір за об'ємом і змістом у різних частинах тексту неоднаковий. Деякі дослідники вважають, що на початку і в кінці тексту в більшій мірі функціонують базові або ширші за значенням терміни, ніж у центральній частині тексту, інші пов'язують функціонування термінів у наукових текстах із комунікативними стратегіями [153, с. 146].

Незважаючи на це, одне: функціонування ТЛ у наукових текстах зумовлене багатьма екстралінгвальними чинниками. Услід за Л. Квіткою [67, с. 61-62], вважаємо за потрібне виокремити такі основні функціональні антиномії використання термінів у наукових економічних текстах:

- 1) антиномія, зумовлена асиметричністю мовного знака (в термінології це означає перехід від багатозначності до синонімії), що порушує інформативні, дефінітивні властивості терміна);
- 2) антиномія, зумовлена економічною сферою функціонування термінів і самої їх міграції, термінологізації, транстермінологізації, що спричиняють розмивання економічної концептосфери;

функціонування термінів у наукових текстах зумовлено антиномією й можливостями мовної системи (виявляється в тому, що рамки використання терміна нерідко обмежують його лексичні можливості, у той час коли мовленнєвого використання призводять до порушення цих обмежень); антиномія, зумовлена функцією, спрямованою на накопичення нової інформації, та існування стандартів, норм, схем у способах репрезентування інформації в наукових текстах; прагнення до передачі знань інформативними семантичними складниками, гіпонімічними повторами ТО, експресивними повторами ТО може призвести до ускладнення розуміння тексту; збільшення кількості термінів викликає необхідність в описовій передачі їх значення й веде до збільшення обсягу тексту, а насичення його аббревіатурами з метою компресії може спричинити ускладнення інтерпретації, недостатню інформативність, некоректність написання, а, отже і проблеми зі сприйняттям; антиномія автора й читача, зумовлена прагненням до максимальної ідентифікації референтного простору автора й читача, виражається в тому, що автор, з одного боку, прагне вживати терміни відповідно до критеріїв термінологічних й нормативних вимог до текстів наукової комунікації, а з другого, – у прагматичних цілях нерідко порушує ці вимоги шляхом використання (невласно в науковому тексті) експресивних форм вираження наукових понять з метою уникнення одноманітності викладу, створення неочікуваного ефекту, привертання уваги читача.

Які прагматичні особливості функціонування ТО реалізуються антиномією функцій мови – інформативною та експресивною, що в науковому тексті виражається у протиріччі між системністю й точністю, інформативністю та експресивністю, прагненням до різноманітності, варіантності, до забезпечення літературних якостей мови й тексту.

Важко не слід також констатувати, що мовні та позамовні чинники у функціонуванні термінів в економічних текстах ведуть до розмивання жанрових меж, до

3.1.2. Використання термінів у науково-популярних економічних текстах. Когнітивно-дискурсивною домінантою науково-популярних текстів є популяризація епістемічних досягнень у певній галузі знання. Саме вона чітко задає параметри, за якими й виокремлюється цей тип текстів у сучасних лінгвістичних дослідженнях (роботи М. Глушко [29], І. Квітко [66; 67], Т. Радзівської [130] та ін.), в зокрема, наголошується жанрово-типологічна неоднорідність науково-популярних текстів. Ця неоднорідність проявляється в тому, що вони відрізняються один від одного не тільки обсягом, але й композицією та інформативною щільністю, які й мають різножанрову специфіку таких текстів – книги, брошури, журнальні статті. Популяризація науки, що адресується різній аудиторії, реалізує інформаційні, освітні, навчально-виховні цілі, методи досягнення яких визначаються тематико-видовим і цільовим призначенням видань.

Предмет науково-популярних економічних текстів (НПЕТ) – це переважно над змісту певного наукового відкриття, інформації для широкого загалу спеціалістів. Різноманітність науково-популярних текстів пов'язана з умовами їх творення та функціонування, оскільки (як тексти вторинної природи) вони походять від наукових, але мають самостійну сферу функціонування [1, с. 38-40]. На відміну від наукових текстів тут не існує певних нормативів стилю, окремого текстового зразка чи традицій написання. Науково-популярна література виникає як реакція на замкненість наукової комунікації, тому науково-популярний текст конструюється в певній опозиції до наукового тексту. Творення науково-популярного тексту постає як процес синтезу, в якому діють чинники, закладені у структурі комунікативної ситуації.

Науковий текст як основа популяризації виступає постачальником інформації та носієм певних ознак. Суб'єктом популяризації є автор науково-популярного тексту, що володіє мовою (кодом) і знає галузь науки, про яку йдеться. У прагматичній ситуації, орієнтованій на популяризацію, має місце суттєва відмінність між суб'єктом і адресатом за принципом “співвідношення суб'єктів інформації”. Очевидно, у цьому випадку поряд із первинною когнітивно-дискурсивною настановою “інформування в доступній для

няття формі” постають і вторинні цілі – встановлення та підтримка контакту з аудиторією. Т. Радзівєвська вважає, що важливу стратегічну лінію у стилістичній побудові науково-популярного тексту займають привертання та збереження уваги аудиторії, а також розважальність [130, с. 45]. Феномени “інформування” та “зв’язування” найбільшою мірою відповідають принципу популяризації, виходячи в таких текстах міцне підґрунтя.

У науково-популярних текстах функції ситуації “популяризація” в НПЕТ виконують використання термінологічної лексики. Залежно від адресованості, стилістичних і тематичних чинників одні функції термінів у НПЕТ виходять на перший план, інші відіграють факультативну роль. Функціональність термінів у науково-популярних текстах залежить від призначення та рівня фахової (не)підготовленості читача, що зумовлює критерії відбору й умови використання термінів: чим вищий рівень підготовленості читача, тим менший об’єм інформації він може сприйняти [130]. Отже, тим більш широкою повинна бути інформація, виражена в науково-популярних поняттях.

У науково-популярних загальнонаукових виданнях зміст понять передається переважно описово, і тому напруга викладу, одним із показників якої є кількість використаних термінів на сторінці чи абзаці, є невисока. У науково-популярних виданнях, розрахованих на більш підготовленого читача, кількість і якість ТЛ, що вживається в НПЕТ, зростає. Тут спостерігається поступовий перехід від загальних до фахових термінів, які позначають специфічні поняття галузі.

У науково-популярних текстах використання термінів як важливих інформативних одиниць НПЕТ здійснюється переважно з використанням спеціальних засобів їх уведення. У таких текстах спостерігається поступове залучення до терміна, який називається після попереднього опису та нерідко вводиться різними засобами аналогізації, тобто пояснення термінів використовуються порівняння з фактами, відомими читачеві [67, с. 124-125]. Достатньо поширеним є прийом поступового підведення до терміна – його репрезентують шляхом опису поняття, що за ним криється. Такий опис може бути розгорнутим (для непідготовленого читача) чи коротким, який має набувати вигляду оповідання.

У НПЕТ термін не повинен ускладнювати сприйняття. Він не лише називає поняття, а й допомагає з'ясувати його сутність.

Для прикладу розглянемо науково-популярну статтю, присвячену відомому економістові, професору В. Леонт'єву “Professor Wassily W. Leontief, 1905-1999” [296, F695]. Перший параграф цієї статті становить собою короткий біографічний нарис життя вченого і має назву “Biography”. Тут використовуються окремі економічні терміни, які існують у тексті автономно і які не актуалізують значення, не реалізують когезійних зв'язків.

У другому параграфі, що має назву “Contributions to Economics” вводиться TC input-output analysis. У подальшому викладі для актуалізації термінологічного значення цієї ТО автор використовує описові форми, загальнонаукову лексику, порівняння, цитати (striking books, fundamental theoretical content, extremely detailed empirical work, foundation), що спрямовані на широку аудиторію: студентів, економістів, юристів, зацікавлених людей. Інформування адресата популяризації потребує введення певного обсягу базових знань про предмет, необхідних для розуміння фахово більш ускладнених фрагментів тексту.

У третьому параграфі, що має назву “Static Input-Output Analysis”, після того як термін input-output analysis введено до заголовку, використовується його скорочена форма (аббревіатура) і поступово розкривається значення ТО когезійною дією прийомів аналогізації – порівнянь із фактами, відомими читачеві: *The basic theme of IO analysis is the interdependence in production, i.e. to produce a good one needs other goods as input. It conceives production as a system made up of interdependent parts, so-called sectors of production* [296, F 698].

Послідовність введення термінів у НПЕТ повинна мати системний характер, тобто з поступовим розкриттям місця окремого терміна в системі знань, що дозволяє читачеві отримати не окремі, а пов'язані між собою наукові знання, створити цілісне уявлення про подію, наукову проблему, про взаємовідношення між поняттями.

Далі у структурі тексту здійснюється моделювання фрагмента економічних знань IO analysis за допомогою повних і варіативних повторів (IO analysis, IO

fficients, total IO coefficients, IO equation, basic IO equations, IO matrix, direct requirements, indirect input requirements, closed static IO system, open IO system), які формують ряди домінуючих термінологічних засобів і забезпечують зв'язок у термінологічному полі тексту.

У науково-популярних текстах, на відміну від наукових, допускається вживання дублетів і нетермінологічних еквівалентів – лексичних одиниць, що входять у термінологічну систему. Такі варіанти В. Гак називає стилістичними синонімами термінів, розглядаючи їх як одиниці загальнолексичного фонду [26, с. 52-53]. Такими стилістичними синонімами можуть бути й елементи професійної лексики, і професіоналізми, і навіть жаргонізми. Так, у зазначеній статті можна зафіксувати два способи позначення економічного поняття “кінцевий попит” – *final use* та *final demand*, які використовуються паралельно.

Крім інформативної, освітньої, у НПЕТ термін реалізує ще й емоційно-експресивну функцію, не характерну для мови науки [131, с. 29-34]. У науково-популярному тексті об'єктивна інформація передається в індивідуальному авторському варіанті. Особливу роль у розкритті змісту автор подекуди надає образному образу, що підтверджується значним, порівняно з іншими працями, прагматичним потенціалом синонімічних засобів (3,3% – табл. 3.2) у НПЕТ. При цьому виклад будується максимально просто, терміни зберігаються тільки такі, без яких неможливо чи небажано обійтися, їхній зміст, а також зміст тверджень і тверджень висвітлюється за допомогою метафор, прислів'їв, приказок і фразеологічних зворотів.

Ілюстрацією цього може стати науково-популярна стаття, приводом до написання якої став вихід у світ словника з економіки і права. Предмет викладу статті й конкретно окреслено в заголовку “The New Palgrave Dictionary of Economics and Law”. Проте весь перший абзац орієнтовано на створення експресивно-образного образу освіченості, сили знань. Традиційній енциклопедії, що викликає у автора асоціації з “незмінно спокійним і неромантичним, геометрично розрахованим французьким садом”, він протиставляє цю енциклопедію, порівнюючи її з “густим і розкішним англійським садом, що дарує задоволення”. *This is*

encyclopedia with a romantic sensibility. It rejects the eighteenth century faith that
 gives most encyclopedias, the faith of enlightenment <...>. If a traditional
 encyclopedia makes one think of the imperturbable and unromantic geometric
 perfection of a French garden, this one is dense and luxuriant like an English garden,
 with all the delights <...> [296, F824].

Для визначення основних об'єктів опису автор використовує загально-
 наукові факти, загальнонаукові слова, порівняння, метафори, що, безсумнівно, є
 значивно більш впливовим на широку читацьку аудиторію (студентів,
 викладачів, економістів, юристів, освічених людей тощо), ніж сухий науковий
 текст. Пор.: *law and economics refer to a particular body of scholarship, and
 economics and the law, refers to the interchange between ethics, moral philosophy,
 political philosophy, economics' <...>. Law and economics is a discipline; economics
 and law is an aspiration* [296, F825].

Тут можна констатувати факт поодинокого використання економічних
 термінів паралельно з термінами юридичними. У таких фрагментах частотність
 повторення збільшується. Наприклад, аналізуючи поняття “expectation
 damages” (очікувані втрати), автор висвітлює його значення поступово, вводячи
 порівняння з ним поняття, а також уживає його у контексті типової ділової
 ситуації. Пор.: *Expectation damages didn't seem superior to another remedy, reliance
 damages, which gives the victim his actual costs and has been awarded <...>. Suppose
 the buyer offers the seller 150 and values the goods at 150. Under both expectation
 damages and reliance damages the seller will break the contract <...>* [296, F827].

Якщо рівень знань читача, якому адресовано інформацію, дозволяє
 припустити, що науковий термін йому відомий, то цей термін може функціонувати
 в тексті й без спеціальних пояснень. Проте в більшості випадків терміни в
 юридичній літературі потребують коментарів, структури яких можуть бути різними.
 Пояснення терміна зустрічаються лише тоді, коли виникає потреба розкрити
 суттєві ознаки поняття, його місце і зв'язки в системі наукових знань. Об'єм,
 структура і зміст співвідносних із терміном понять не повинні надто
 навантажувати ментальне навантаження адресата. За поданням інформативно

вчених термінів у НПЕТ, останні повинні бути менш інформативними – це сприяє засвоєнню та запам'ятовуванню термінів.

Таким чином, суб'єктно-адресатні умови та функції комунікативної ситуації популяризації зумовлюють використання певних мовних засобів з метою досягнення комунікативних і фахових цілей. Продуктивними засобами когезійних стратегій, орієнтованих на забезпечення цих цілей, є повні та перифрастичні повтори ТЛ, синонімічні засоби, загальнонаукова лексика (див. табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Продуктивність засобів функціонування термінів у науково-популярних економічних текстах (у %)

Когезійні засоби	Кількість
Повні лексичні повтори	7,3
Часткові лексичні повтори	1,9
Перифрастичні повтори	2,6
Варіативні повтори	2,5
Синоніми	3,3
Антоніми	0,8
Гіпероніми / гіпоніми	1,2
Загальнонаукові слова	4
Прономінальні засоби	1,5
Синтаксичний паралелізм	0,9
Сильні синтаксичні позиції	5,2
Інверсія	1,6
Типи речень	0,3

Умови творення тексту створюють широкий діапазон текстового функціонування, розхитаності меж науково-популярних текстів. Деякі тексти не відрізняються або мало відрізняються від наукових чи навчальних, а отже як засоби популяризації є не просто малоефективними, а й суперечать комунікативним настановам жанру.

3.2. Функціонування термінів у дидактизованій економічній літературі

3.2.1. Використання термінів у навчальних економічних текстах. Відбір мовного матеріалу та способи його подачі визначаються

стигматикою кожного окремого навчального тексту. Аналізуючи навчальну літературу, Л. Квітко наголошує на психологічному та логічному аспектах. Перший враховує особливості сприйняття й засвоєння матеріалу, другий – послідовність і взаємозв'язок частин навчального матеріалу [67, с. 103]. У складі чинників, що визначають науковий і дидактичний рівень навчальної літератури, важливу роль відіграють терміни – їхній відбір, зміст, об'єм і засоби введення.

Функціонування ТЛ у НЕТ залежить від вікового та освітнього рівня студентів чи учнів. Разом із тим, існують і загальні принципи використання термінів, зумовлені її прагматичною настановою та призначенням. Забезпечення цілісності фахових знань конкретної науки, систематизація основних понять, теоретичних положень, систематичність і послідовність викладу матеріалу, визнота репрезентації знань є важливими ознаками функціонування термінів, які зумовлюють вибір елементів когезійних стратегій навчальних текстів.

Спостереження за функціонуванням термінів проводилося на текстовому матеріалі посібників-монографій “Economics”, “Introduction to Economics” [283; 284; 285; 295] для студентів економічних спеціальностей загальним обсягом 250000 слововживань. Кількісні дані щодо функціонування термінів у навчальних економічних текстах та їх когезійних засобів наведено в табл. 3.3, із якої видно, що продуктивними ТЛ засобами в НЕТ є повні (8%), перифрастичні (4,5%) і варіативні (4%) повтори термінів, а також заповнення ними паралельних синтаксичних конструкцій (5,1%) та сильних ініціальних позицій (9%), когезійну дію яких розглянемо далі.

Засвоєння знань починається з першої репрезентації інформації, яка повинна бути введена в текст так, щоб учень чи студент усвідомив місце і зв'язки відповідної дисципліни в системі наук, їхні системні відношення з метою формування цілісного уявлення про предмет та об'єкт наукової галузі. Системність задається принципом подачі інформації як по горизонталі (репрезентація місця і ролі понять серед суміжних навчальних дисциплін), так і

вертикалі (послідовність репрезентування зв'язків усередині навчальної дисципліни) впродовж усіх років вивчення.

Таблиця 3.3.

Продуктивність засобів функціонування термінів
у навчальних економічних текстах (у %)

Когезійні засоби	Кількість
Повні лексичні повтори	8
Часткові лексичні повтори	3,5
Перифрастичні повтори	4,5
Варіативні повтори	4
Синоніми	1,5
Антоніми	2,4
Гіпероніми / гіпоніми	4
Загальнонаукові слова	2,8
Прономінальні засоби	2,2
Синтаксичний паралелізм	5,1
Сильні синтаксичні позиції	9
Інверсія	3,4
Типи речень	2,2

В інтродуктивному фрагменті монографії автор, представляючи економічну науку, визначає її місце та зв'язки в системі суспільних наук. При цьому терміни, які номінують ці поняття, використовуються в синтаксично ініціальних позиціях, що виділяють нову, важливу інформацію й забезпечують максимальний прагматичний ефект. Пор.: *A social science deals with some aspects of human society. Economics is a social science which <...>* [285, с. 1].

У навчальних виданнях, розрахованих на учнів і студентів різного віку й освітнього рівня, репрезентовано далеко не всі елементи концептосфери економіки. Відбір за кількістю термінів на одиницю тексту, за об'ємом і змістом зважають, за ступенем узагальнення і способами введення в текст зумовлюється характерною ознакою НЕТ – нормованістю. Підручник для загальноосвітньої школи дає знання основ науки, тому мета навчальної дисципліни полягає у введенні масиву деяких загальних даних. Таке введення пов'язане як із базовими термінами, так і з системою їх взаємозв'язків, і передбачає послідовність формування знань, що обумовлює не тільки послідовність появи

к термінів, але й вибір найбільш раціонального способу їх введення в текст. Найкращий спосіб забезпечується розуміння, запам'ятовування й відтворення загального матеріалу [67, с. 105]. Для навчальних посібників характерні визначення, що базуються на знанні попереднього матеріалу.

Для введення та пояснення нових економічних понять автори використовують моделі життєвих ситуацій, графічні, табличні, ілюстративні способи введення матеріалу, які сприяють оптимізації сприйняття інформації. Пор.: *We start our examination of the fundamental problem of economics by using a very simple model: that of a society which can spend its money on two products, guns and butter. The society resources are limited therefore there are restrictions on the amount of guns and butter that can be made, which can be shown by a production possibility curve or transformation curve. The curve from G, round to B, shows the various combinations of guns and butter...* [285, с. 4].

У наведеному висловленні пояснення терміна “production possibility” здійснюється за допомогою загальнозжованих слів the fundamental problem на основі моделі побутової ситуації, а також репрезентації інформації графічним способом. Для текстів навчальної літератури характерне використання провідного варіанта терміна, проте за необхідності можливе вживання дублета – його значення одночасно (production possibility curve or transformation curve). Граматичні цілі, з якими вводяться дублети, можуть бути різні (ознайомлення з синонімічними назвами розгляданого явища, уживанням термінів-дублетів з іншими науковими школами тощо), але вони завжди спряжені з необхідністю визначення дублетних пар. Пор.: *In speaking of a price rise, we mean a rise in the real price, as distinct from money price or nominal price of a commodity* [285, с. 4].

Прагматична зумовленість системного викладу інформації в НЕТ реалізується за допомогою використанням дефініцій, серед яких найбільш уживаними є визначення загального родіві поняття, що допомагають моделювати вертикальний зріз сегмента концептосфери. Так, у тексті *The cost of an item measured in terms of the value of the alternative forgone is called its opportunity cost. Thus the opportunity cost of buying six eggs can be measured as the two pints of milk or the one bus ride that could*

been bought instead [285, с. 5] словосполучення opportunity cost визначається опорою на термін cost, що позначає родові поняття. Далі його значення реалізується повним повтором, пояснюється за допомогою перифрази та синонімованих слів, коли порівнюються альтернативні витрати на купівлю яєць, двох пінт молока або квитка на проїзд автобусом. Такі описові визначення звернені на читача, проте суттєво збільшують об'єм інформації, розширюючи епістемічний простір адресата до концептуальних засад економіки.

Визначення одних понять в НЕТ зумовлює детермінацію інших, які відносяться гіперо-гіпонімічними зв'язками. Наприклад, у тексті *A key concept in the study of consumer behaviour is utility. Utility is the word used to describe the pleasure or satisfaction or benefit derived by a person from the consumption of goods. Total utility is then the total satisfaction that a person derives from spending his income and consuming goods. Marginal utility is the satisfaction derived from consuming one additional unit of a good or the satisfaction forgone by consuming one unit less* [285, с. 9] визначення терміна utility зумовлює пояснення значення співгіпонімів total utility, marginal utility.

Особливістю цього фрагмента є повтори головних інформативних характеристик satisfaction, consumption of goods у всіх трьох визначеннях, що зумовлює відповідний навчальний ефект. Для навчальних текстів характерним є також використання повних і варіативних повторів у синтаксично сильних позиціях (наприклад, за допомогою підхвату utility), у паралельних синтаксичних конструкціях, що зумовлено психологічними та логічними настановами НЕТ до оптимізації шляхів і способів засвоєння матеріалу, а також до забезпечення принципу послідовності його викладу.

Значна (порівняно з науковими й науково-популярними текстами – див. пп. 3.1., 3.2., 3.3.) продуктивність повторів головних інформативних характеристик дефініцій терміна, повних повторів ТЛ, а також заповнення ними сильних реченневих позицій, синтаксичного паралелізму спрямована в НЕТ на покращення розуміння, запам'ятовування та відтворення матеріалу.

У межах аналізованої монографії значного прагматичного потенціалу бувають дистантні зв'язки між ТЛ. Так, TC market failure, вживане в 4 розділі, з'являється через TC allocation of resources, optimum, consumer behavior, введеними в розділі 1; терміни pricing, demand and supply, які функціонують у першій частині розділу 2, виявляють когезійні зв'язки з термінами demand and supply у другій частині розділу 3. Такі дистантні повтори ТЛ дозволяють встановити систему зв'язків, місце окремого терміна в цій системі, послідовність і нормованість викладу, а також сприяють процесу запам'ятовування й відтворення інформації. Викладання подається в НЕТ нормованими блоками, що парцелюють матеріал за абзацами й розділами, межі яких чітко визначені.

Функціонування ТЛ у навчальних текстах зумовлено їхнім організаційним і текстотвірним потенціалом. Структурування НЕТ детермінується когезійною системою відповідних термінологічних одиниць та ілюстративних матеріалів і в комплексі сприяє когерентності, реалізації авторських цілей. Різні типи повторів термінів синтезують матеріал як на глобальному, так і на локальному рівнях, разом із загальнонауковою лексикою виконуючи завдання об'ємно-прагматичного поділу, короткого викладу інформації на початку кожного розділу. Пор: *In this chapter you'll learn:*

- *the definition of economics*
- *the three questions of economics*
- *the central fact of economics*
- *the four economic resources.*

Глобальні когезійні зв'язки співвідносять таку інформацію з назвами заголовків розділу, що орієнтує читача проспективно: *The three questions of economics / The central fact of economics / The four economics resources* [295, с. 4-9].

Дидактична прагматика НЕТ зумовлює й когезійний зв'язок повторів ТО на початку розділів: *Later chapters will show instances of price being set by supply and demand* [295, с. 34]. Принципи системності та послідовності зумовлюють і тектоніку функціонування термінів як у середині абзаца, так і між абзацами.

стандартному абзаці перше речення вводить тему, а тому воно є позиційно-тематичним. Наступні речення містять пояснення, аналіз, ілюстрації, приклади. Останнє речення, як правило, підводить підсумки, задає зв'язок із подальшими теоретично значущими блоками інформації. З'ясуємо когезійну дію ТЛ у структурі абзаца, параграфа й розділу навчальної монографії [285, с. 39]:

ELASTICITY of DEMAND and SUPPLY

1. Price elasticity of demand

The concept of elasticity

So far we have discussed the direction of changes in demand and supply when prices change. When price goes up, the quantity demanded will fall, and the quantity suppliers will be willing to produce will go up. But we have not yet considered the extent of these changes. For example, if prices up by 10%, would the quantity demanded fall by 5%, 20%, 10% or what? And would the quantities that suppliers would want to produce go up by 10%, 15% or what? The extent of these changes is measured by the price elasticity of demand and the elasticity of supply.

Виділені варіативні повтори когезійно поєднують заголовки розділу, параграфа, підпункту, реалізуючи зв'язки в системі понять. Повтори першого речення demand and supply, prices change когезійно співвідносять інформацію заголовків розділу, параграфа й підпункту, вводять тему абзаца. Далі вони переходять до дискусії риторичними запитаннями. Останнє речення абзацу знову викладене й подає TC the price elasticity of demand and the elasticity of supply, елементи якого стають домінуючими в наступному абзаці.

The price elasticity of demand

Price elasticity of demand is a measure of the extent of change in market demand for a good in response in its price <...>.

Зв'язок за допомогою повторів ТЛ має місце між абзацами й на наступній сторінці: price elasticity of demand / Elastic and inelastic demand / Price elasticity and the slope of the demand curve [285, с. 40]. Теоретичний та кількісний аналіз матеріалу дозволяє констатувати дидактичну роль повторів ТЛ у когезійних

іях навчальних текстів, метою яких є актуалізація термінологічного
ня, реалізація тематично-інформативного потенціалу НЕТ.

користання термінів у НЕТ є важливим моментом методики навчання
ісання фахових текстів. Ця проблема неодноразово була об'єктом
ня учасників постійно діючого науково-методичного семінару
ький нац. ун-т ім. І. Франка) й знайшла своє висвітлення в низці
ивних монографій [41; 59], де, зокрема, зазначається, що успішність
го спілкування залежить не тільки від фахової, але й від
кативної компетенції. Остання реалізується у здатності користуватися
ми засобами з метою досягнення мовленнєвих цілей та реалізації
вних завдань в межах відповідного фахового дискурсу. До важливих
спів організації останнього, зокрема, належать: засвоєння ключових
економічної галузі знання, усвідомлення ієрархічно-таксономічних
ень між ними, логічність і дедуктивна послідовність (від загального до
тного) подачі навчального матеріалу, оволодіння когезійними
зостями мовних одиниць, у т.ч. й термінів.

межах концептуальних засад діяльності зазначеного семінару та з метою
ення рівня фахової й комунікативної компетенції нами був проведений
ичний термінологічний експеримент соціолінгвістичного спрямування
тудентів IV курсу Інституту обліку і аудиту ТАНГ: групі з 16 осіб було
оновано написати реферат на тему "Accounting" (облік). Коротко подамо
ати спостережень за способами репрезентування економічної інформації
ювих роботах студентів.

домо, що перше речення і перший абзац є сильною позицією, де
итно чи імпліцитно втілюються мета і тема, а тому вони виконують
у роль в аранжуванні всього тексту. У 15 письмових роботах термін
ing, що позначає вихідне концептуальне поняття, вжито в ініціальній
першого речення: у 13 роботах наведено його дефініцію, у двох інших
ено важливість ролі обліку в економіці за допомогою словосполучення
nt role. ✓

алі контактний зв'язок між іншими реченням здійснюється повними рами терміна accounting (8 робіт) або прономінальним засобом it (7 робіт), титі в ініціальной позиції другого речення, і в такий спосіб підкреслюють ко-інформаційну значущість ключового терміна. У 5 роботах має місце ізація значення терміна accounting за допомогою перифрази the language iveness у другому реченні, що дещо знижує інформативний потенціал ції в першому реченні.

трьох роботах когнітивний та інформативний потенціал терміна accoun- лізується не тільки за допомогою експліцитних та імпліцитних повторів, гіперо-гіпонімічних зв'язків (assets, liabilities, owner's equity), що ентують нову інформацію і є важливими складовими поняття обліку.

зв'язок між реченнями першого абзаца здійснюється за допомогою очих когезійних повторів TO accounting, що реалізують тематичну ю. У першому реченні другого абзаца має місце експліцитний повтор a accounting у синтаксично ініціальной позиції (13 робіт) і його інверсивне ня (2 роботи). Разом із тим, у першому реченні другого абзаца вводяться и, виражені співгіпонімами assets, liabilities, owner's equity (12 робіт).

лі розвиток тексту в більшості робіт здійснюється аналогічно: кожен із наступних абзаців репрезентує підтему, що виражається одним із трьох онімів. За допомогою радіального типу зв'язку про- і ретроспективного ру між абзацами встановлюються системно-ієрархічні зв'язки гіпонімів, що чує системність, логічність, послідовність у викладі наукової інформації, чуючи адекватне моделювання відповідного фрагмента економічних знань.

зв'язок у межах абзаца реалізується в основному повними повторами в, а також перифразами, що допомагають кращому розумінню складних (наприклад, *Liabilities are often called payables (amount debts to be paid in*

Останній абзац 15 текстів представляє інформацію про взаємозв'язок гів обліку, яка подається ретроспективно анафоричними повторами очого терміна accounting, а також повторами TO assets, liabilities, owner's . Важлива роль загальнонаукових слів у визначенні фахових категорій

оміки забезпечує розуміння концептуального апарату (three elements of accounting) та його наукового інструментарію.

Всі тексти різняться між собою авторським підходом, проте когерентно складені тексти було укладено в 15 із 16 письмових робіт, що засвідчує високий рівень фахової та іноземномовної компетенції студентів IV курсу.

Проте в одній роботі когерентність укладеного тексту було суттєво порушено. Так, викладаючи свої думки стосовно обліку в професії бухгалтера, студентка будує перший абзац за допомогою двох гіпотактичних конструкцій. Через це зв'язок між реченнями першого абзаца виявляється деструктивним, бо не містить когезійних засобів, а перше речення другого абзаца є у неї нелогічним, бо термін accounting подано без визначення його ^{інформаційних} ~~концептуальних~~ ^{власностей} і зв'язків з іншими термінами. Тільки у прикінцевому абзаці наведено дефініцію ключового поняття тексту. Непослідовність, нечіткість, нелогічність у поданні інформації про відповідне економічне явище, відсутність реплікації зв'язків з іншими поняттями, використання елементів розмовного стилю призвело до некогерентності укладеного тексту в цілому.

Результати експерименту показали, що основу творення когерентного фахового дискурсу становить усвідомлення головних інформаційних характеристик поняття, його місця і зв'язків між іншими поняттями концептосфери, а також знання синтаксичної, семантичної, функціональної основи когезійних властивостей мовних одиниць, когезійних стратегій, уміння застосування в мовленні. Адже некогерентний текст – це нездатність мовця репрезентувати об'єкти позамовної дійсності та їх взаємозв'язки мовними засобами в цілому й когезійними зокрема. У такому випадку завдання викладача – допомогти студентові зрозуміти концептуальні зв'язки між ключовими поняттями, навчити логічно й послідовно подавати інформацію про об'єкт знань, використовувати мовні засоби, характерні для певного жанру.

Дидактична реалізація наведених вище міркувань у процесі викладання іноземних мов пов'язана передусім з роботою над фаховими текстами. Важливо усвідомити, зазначає К. Кусько, що в сучасному інформаційному суспільстві

нюється прагматична орієнтація фахових текстів: “текст за фахом не виконувати роль дидактичної служниці; це також не додаток до мовства чи наукове поле різного роду граматичних структур. Текст за це передусім джерело становлення та вдосконалення професійної, у т.ч. професійної майстерності, це також дидактичний матеріал для розвитку мовальних здібностей” [87, с. 194-195].

Практика над оригінальними текстами уможлиблює поступове входження у мовлення професійної лексики й термінології, полегшує прагмакогнітивні процеси, дає поштовх до лексикографічної практики.

2. Використання термінів у довідкових економічних словниках

У сучасному суспільстві особливу значущість мають різного роду логічні словники. Це зумовлено суспільною потребою в пізнанні нового, в отриманні знань і нової інформації. Наукова термінологія є породженням розвитку різних наук. Відбувається стандартизація термінів у словниках, зокрема для подальшого розвитку різних галузей знання. Завданням сучасної термінографії як науки про теорію й практику укладання фахових логічних словників є систематизація, впорядкування та уніфікація термінів. Проблема термінографії приділяється значна увага в сучасній мовознавстві, про що свідчать численні міжнародні наукові конференції. Зокрема помітними є термінографічні дослідження В. Дубічинського [43], І. Миколича [65], В. Перебийніс [119], І. Полянської [123] та ін.

У цьому розділі зупинимося на концептуальних засадах і основних питаннях укладання термінологічних словників. Відомо, що останні виконують такі функції: інформаційну, комунікативну, нормативну [187]. Основними критеріями укладання словників є зручність (алфавітний порядок), системність (логічне подання слова), науковість (прагнення усвідомити систему зв'язків). При цьому серед цих критеріїв домінуючим є перший, тобто принцип групування слів за суто зовнішньою ознакою – графічно зумовленою формою слів.

Термінологічним словникам останнього десятиріччя притаманна видова різноманітність за широтою охоплення термінологічної лексики. Виділяються універсальні словники (охоплюють всі провідні напрями); багатогалузеві (охоплюють терміносистеми суміжних дисциплін і галузей – напр., економіки і права); вузькогалузеві (охоплюють термінології певних дисциплін – напр., бухгалтерського обліку та аудиту, окремих видань, антологій, теорій тощо).

У навчанні мови будь-якого фаху важливо дотримуватися суворої стандартизації, уніфікації й мінімізації термінологічної лексики. В термінології певної галузі стандартизації підлягають поняття, відношення між поняттями, системні характеристики, дефініції (структура написання, вимоги, значення) та взаємозв'язок між термінами (знаками) й поняттями [53; 123; 191; 236].

Критеріями включення терміна до словника є частотність його вживання в цільовому тексті посібника, цінність для певної галузі знань, доцільність в певних контекстах [123]. Зміст словника зумовлюється особливостями цільової аудиторії, тому об'єм інформації задається споживачем, а функції словника – його прагматичною спрямованістю. Предмет опису визначає спосіб і характер представлення інформації. Використання термінів у довідковій літературі (довідниках, словниках, тезаурусах, глосаріях) зумовлено принципами впорядкування, типом і способом побудови словникової статті, типом і способом побудови дефініцій.

Спостереження за впорядкуванням терміноодиниць словника дає можливість умовного його розчленування на два взаємопов'язані рівні – рівень словника в цілому і рівень словникової статті (макро- й мікрорівень). Структурованість словника зумовлюється експлікацією певних зв'язків у поданні цільових понять. На рівні словника терміни можуть об'єднуватися як за зовнішньою ознакою (графічна спільність і послідовність всередині алфавітного списку), так і на основі внутрішніх зв'язків (відношення похідності при спільному корені в термінологічних гніздах, парадигматична співвідносність, тематична спорідненість). На мікрорівні, тобто на рівні словникової статті, експлікуються ієрархічні, таксономічні, синтагматичні та варіативні відношення терміна.

Заслуговує на увагу й відомий “Англо-русский экономический словарь” під А.В. Анікіна, який подає 70 000 термінів. У ньому на рівні словникової статті термін, його словотвірні моделі, а також ТС, які експлікують його семантичну та синтагматичну співвідносність, подаються в алфавітному порядку. Наприклад, для експлікації системних зв’язків терміна economics у словнику наведено 45 ТС [258, с. 252-253].

Спроба московських термінологів під керівництвом Л. Лозовського відображає стан сучасної термінології у сфері економіки в російсько-англійському економічному словнику, який включає 20 тис. термінів [265]. Словник адресований широкому колу користувачів – учням, студентам, економістам, перекладачам. Проте через обмеженість об’єму словник не містить багатьох спеціальних термінів, що використовуються в економічній практиці.

Когезія на рівні словника реалізується графічною спільністю алфавітного ряду, словникова стаття включає термін, його словотвірні моделі, їх термінологічні словосполучення, поєднані стрижневим словом. Пор.:

Экономик *la ж (хозяйство, хозяйствование) есоному, (экономическая теория, научная дисциплина) economics*

- **дефицитная** *shortage economy, economy of scarcity*

- **командно-административная** *controlled (directed) economy, centrally planned economy <...> [265, с. 264].*

Значна роль у тлумаченні понять у системі інтра- та інтерринкових відносин належить “Українсько-російсько-англійсько-німецькому тлумачному та перекладно-словнику термінів ринкової економіки”, укладачами якого є А. Д’яков, З. Кудель-В. Куліш, О. Покровська за редакцією проф. Т. Кияка [268, с. 141-142] (див. фрагмент у табл. 3.4), який пропонує понад 2000 термінів ринкової економіки.

Структура словникової статті в цьому виданні включає такі елементи: український термін, його етимологія, дефініція, іншомовні еквіваленти. Значну роль у розумінні, тлумаченні та поданні термінів тут відіграють когезійні зв’язки, що виявляються на макро- й мікрорівнях. Простежимо когезійну дію терміна “економіка” у словниковій статті цієї лексикографічної праці (табл. 3.4). Можна констатувати значний когнітивний, інформативний та когезійний потен-

домінуючого терміна “економіка” у структурі словникової статті, що формується за допомогою використання перифраз, загальнонаукових слів і варіантів повторів для тлумачення змісту та відображення системних зв’язків.

Таблиця 3.4.

<i>Економіка</i>	<i>1. Народне господарство, що включає галузі матеріального виробництва і невиробничої сфери. 2. Наукова дисципліна, що займається вивченням секторів та галузей господарства країни або її регіонів, а також деяких умов елементів виробництва есопону,</i>	<i>r экономика e economics d Wirtschaftslehre</i>
<i>Економіка атомистична</i>	<i>Економіка, що характеризується високим ступенем конкуренції з боку значної кількості невеликих незалежних виробників у всіх галузях</i>	<i>r экономика atomistische e atomistische d atomistische okonomie</i>
<i>Економіка дефіцитна</i>	<i>Економіка, ланки якої (підприємства, підприємці) відчують гостру нестачу ресурсів, а споживачі (населення) – товарів та послуг</i>	<i>r дефицитная deficit economy, shortage economy d Defizitwirtschaft f</i>
<i>Економіка математична</i>	<i>Напрямок теоретичної економіки, який використовує математичні методи моделювання для виявлення закономірностей та ефектів у економічних системах.</i>	<i>r математическая экономика e mathematical d mathematische Okonomie f</i>

Помітним явищем у сучасній термінографії є “Українсько-англійський словник: економіка, фінанси, банки, інвестиції, кредити” [267], який містить понад 12 500 термінів суміжних з економікою галузей знання – зокрема таких як право, зовнішня торгівля, митна практика, страхова справа, ціноутворення, технологія, інформатика, електрозв’язок і діяльність міжнародних фінансових організацій. Він не містить словникових статей, а терміни подаються в алфавітному порядку. Зв’язок здійснюється за графічною спільністю та послідовністю всередині алфавітного ряду. Пор. [267, с. 135]:

*економетрика**econometrics**економіка надлишку**surplus society; excess economy**економіка перехідного періоду the economics of transition.*

На нашу думку, словники, будучи призначеними різним адресатам (науковцям, економістам, фахівцям суміжних з економікою галузей, викладачам та

ам), потребують більш системного відображення й трактування термінів ма, наведення його основних словотвірних моделей шляхом афіксації, мочної деривації (конверсії) та синтаксичної деривації (номінативної ії, предикативних атрибутивних, генетичних конструкцій).

часна методика викладання іноземних мов особливу увагу приділяє вно-дискурсивній інтерпретації фахового тексту та його лексичного й логічного ладу. Термінотворення постає як когнітивний процес, пов'язаний кою інформації, прагненням до її впорядкування в ментальному лексиконі, ності в пошуку потрібних даних. Традиційний підхід до термінологічного ка з позиції лексики не зовсім відповідає комунікативним і навіть вним вимогам викладання іноземних мов. На нашу думку фахові словники бути переорієнтованими на інформативні потреби людини.

искурсивний аналіз у процесі дослідження економічної терміносистеми цтовх до укладення фреймового типу фахового словника. Спостереження или, що для здійснення мовних операцій та вирішення комунікативних ь мовленнєва особистість використовує ресурси особливого словника – ка дискурсу, що формується одиницями синтаксичної номінації, а у у наукового дискурсу – термінологічної номінації [18; 255]. Динамізація ологічної номінації за рахунок енергії синтаксичної одиниці, її когезій- потенціалу в тексті, де вона формується та функціонує, дозволяє пере- тити традиційний зв'язок між денотатом і знаком, системні відношення овою й мовленням, словником і текстом, планом змісту й планом ення, семіосферою мовного простору й окремою фаховою сферою.

нгло-український економічний словник може складатися із трьох розділів eonomics, Macroeconomics, Business (див. додаток А). Кожний розділ ає економічні фрейми, термінали яких заповнені термінами в алфавітному су. Поділ словника на фрейми дозволяє зосередити в окремому розділі и, що належать саме до тієї конкретної галузі економічних знань, до якої ий момент звертається адресат, а також показує місце терміна в системі

ть економічної науки, що сприяє формуванню у користувачів системного економічного мислення.

Такий словник є прийнятним для використання в поетапному семестровому навчальному курсу "Economics". З метою поглибленого вивчення цього курсу викладач може оперативнo доповнювати термінали фреймів новими економічними термінами.

3.3. Соціодискурсивні та ідіостильові аспекти терміновикористання

3.3.1. Соціокультурні засади терміновикористання. Спостереження за когезією економічного дискурсу виявили значний вплив соціокультурних чинників на використання фахової, у т.ч. й економічної термінології. Термінологія – це породження людської думки, національної за кордонами, міжнародної за поширенням, це синтез мови й культури, що презентує певна лінгвокультурна спільнота перед усім світом. У термінології відображена історія й культура народу [87, с. 194].

Термінологічні одиниці конденсують у собі увесь соціодискурсивний контекст, що включає культуру, історію, психологію різних народів. Про це свідчить значний прошарок іншомовних елементів у термінологічній системі економіки, зокрема латинської (investment), грецької (microeconomics), італійської (tariff), німецької (Fracht), французької (balance), голандської (tax haven) та інших. Термінологічні складники інтернаціонального характеру асимілюються мовою-сприймачем, тому термінологію слід вважати національним явищем.

Дослідження в галузі лінгвокультурології як науки про взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в її функціонуванні виявляють значний вплив головних соціодискурсивних факторів (релігії, звичаїв, естетики, освіти, інституцій тощо) на різні сфери діяльності людини [20; 51; 57; 62; 77; 182; 190; 225; 256]. Зміни в термінологічних системах відбуваються разом зі зміною суспільної культури, тому мову не можна розглядати у відриві від соціуму.

Аналіз когезійних засобів економічного дискурсу дає можливість говорити про певний вплив культурно-мовних чинників на функціонування термінів у економічній сфері. Вони визначаються, зокрема, в конотативних зв'язках із термінами національного (multinational enterprise), регіонального (regional trade), гендерного (women labour market), вікового (youth employment), професійного (academic economist), етнічного (black conditions in economy) порядку.

В економічному дискурсі має місце взаємодія економічних термінів з термінами антропоцентричної, суспільствознавчої, країнознавчої, культуральної тематики, що розширює когнітивний простір усього дискурсу. Суспільно-політичні та етнокультурні процеси призводять до міграції термінів із різних галузей знань у сферу економіки. Інтегруючись, останні постають у вигляді дифузних термінів – як економіко-екологічний (environmental economies, ecological economies), економіко-географічний (economic evaluation of landscape change, geography of money), економіко-правовий (international economic legacy; ^{економіка} соціологія), економіко-історичний (ancient-, medieval economic analyses), аграрно-економічний (agro-economic perspectives) міждисциплінарні терміни.

Активне використання в тканині тексту міждисциплінарних термінів здійснюється в реалізації текстових категорій когезії та когерентності. У статті "Circumstances and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies" [306, с. 5-15] когезія термінологічного поля забезпечується рядами економічних ТС із когезійним компонентом economics (transition economics, market economies, planned economies, macroeconomic distortion), а також рядами культурального, краєзнавчого змісту з когезійним компонентом cross-country (cross-country studies, country-specific features, cross-country variations, cross-country equation). У результаті їхньої взаємодії створюються такі ТС, як cross-border trade, cross border variation in inflation, country clusters of market distortion. У такій дискурсивній організації лексичного матеріалу мають місце механізми когезійної дії різних типів термінів, спрямованих на інтеграцію знань, трансфер інформації, якісну репрезентацію певних суспільно-економічних явищ.

Сучасна соціодискурсивна ситуація ставить проблему інформаційної вокультури, яка дозволяє абстрагуватися від цивілізаційних, національних і мовних розбіжностей. У мовах світу з'являються нові лінгвокультурні терміни – “глобалізація”, “інтеграція”, “інтернаціоналізація” [182, с. 251-254], знаходять втілення і в економічному дискурсі. У журналі “The Economic Journal” за 2000-2003 р. зафіксовано такі ТС: international money, monetary integration; global finance, global capital flows; global market, global production; global labour flexibility; international competitiveness тощо.

Спостереження над матеріалом дають підстави говорити про такі продуктивні типи вербалізації соціокультурних орієнтирів у економічному дискурсі: ТО, у складі яких є лексеми із складниками “країна”, “інтеграція”, “інтернаціоналізація”, “глобалізація”, “інформація”, “єдність”, “вік”, “етнос”, “стать” тощо (global bank, international business, multinational monopoly; economical integration, generational accounting, trading unity, informational advantages, creditor-country); ТО, що є результатом словотвірних процесів (префіксація inter-, over-, uni-, trans-, cross, multi-; суфіксація -ize, -ation, -igion, -ition; словоскладання transaction, product uniformity, inflation, cross-elasticity, euro-area inflation); ТО, у складі яких є ареальна лексика на позначення континентів, країн, регіонів світу (Chilean tariffs, Asian economics).

Ефективне використання термінологічних одиниць у різножанрових економічних текстах передбачає звернення до питань екології й культури терміно-використання [50; 67], що виявляється в ряді вимог на дотримання термінологічних стандартів, норм і правил. Засвоєння й розуміння наукових термінів починається з початкового сприйняття термінів, тому вони повинні вводитися в текст так, щоб були зрозумілі їх взаємозв'язки у структурі й системі термінів відповідної галузі задля формування цілісного уявлення про предмет.

Уведення терміна в текст повинно забезпечувати однозначність його розуміння, запам'ятовування й відтворення. З метою однозначного розуміння й передачі інформації важливо подавати дефініції, визначати чи уточнювати не тільки вузькофахові, але й базові терміни, а також терміни, у складі яких є міжгалузеві та інтернаціональні елементи для кожного конкретного тексту.

Такі уточнення важливі й тоді, коли терміни використовуються в нетрадиційному значенні для відкритих наукою нових сторін відповідного поняття. Значення термінів наводяться з авторитетних лексикографічних джерел. При цьому важливо зберігати однозначність їх використання впродовж усього тексту. З метою уникнення неоднозначності не варто зловживати скороченнями, сленговими чи граматичними синонімами, іншомовними варіантами, профанізмами, жаргонізмами, нетермінологічною лексикою, що може спричинити невідповідність між планом вираження та планом змісту терміна.

3.3.2. Когезія тексту та авторська індивідуальність. Спостереження за когезією різножанрових економічних текстів, а також аналіз експериментальних даних показали, що зв'язок у тексті не може бути адекватно описаним без урахування мовленнєвої особистості (автора) та його індивідуальних (культурних, соціальних, професійних) рис.

Гуманізація науки, відмова від спроб сконструювати абстрактні схеми й універсальні концепції змусили дослідників навчитися визнавати неповторність та індивідуальну цінність кожної людини. У контексті соціальних змін посилюється інтерес до проблем самовираження особистості. Певний інтерес у цьому аспекті становить питання вираження авторської індивідуальності та її ролі у когезії фахового тексту. В межах когезійної тактики сукупності засобів зв'язку, що використовуються в конкретному тексті, особливої релевантності набувають ідіостильові аспекти вираження композиційного змісту повідомлюваного.

Шляхи і способи втілення авторської індивідуальності неодноразово були об'єктом аналізу в спеціальній лінгвістичній літературі – зокрема, вираження авторчої індивідуальності в художніх текстах (В. Кухаренко [91]), засоби вираження авторської модальності (О. Бекетова [10], Л. Пишна [120]), авторська особистість у різних типах наукових текстів (Т. Радзівська [130]), авторський стиль в аранжуванні наукового тексту (І. Колегаєва [72]), авторська специфіка реалізації певних концептів та ідіолексикон (М. Полужин [121]) тощо.

Роль мовленнєвої особистості в науковій творчості зводиться до найбільш
ого відбору й пояснення фактів об'єктивної дійсності. І. Колегаєва вказує
заособистісний характер наукової комунікації, що виявляється в майже
ому підпорядкуванні ідіостильового компонента функціонально-стильо-
жанровому, видавничому та іншим “колективним нормам” [72, с. 37].
к, незважаючи на те, що у сфері наукової комунікації існують певні
отипи та нормативні прийоми, використання яких забезпечує певний
ь коректності та послідовності у викладі, в кожному конкретному випадку,
ає Т. Радзієвська, суб'єкт стикається із необхідністю самовираження й
нен вирішувати його індивідуально, виходячи не тільки з готових зразків, а
своєї дослідницької мети [130, с. 20]. Вимоги чіткості, логічності,
значності, що лежать у самому устрої та завданнях наукової комунікації,
коть від мовної та фахової компетенції автора, його цілей, а також уявленн
рівень фонових знань адресата.

Відношення, яке пов'язує текст і автора, не є однаковим у наукових текстах
их типів. Т. Радзієвська розподіляє прагматичні ролі автора як творця і
ідника інформації у двох епістемічних царинах – тексту-повідомлення та
гу-фіксації. У першому типі визначено прагматичну роль автора як
ідника інформації, що позбавлена ознак авторської індивідуальності, та має
їний, анонімний характер, будується згідно за узуальними нормами
кретний узус значною мірою визначає характер викладу, стильові норми
би репрезентації та єднання інформації в таких текстах. Дослідниця
ачає в текстах-фіксаціях прагматичну роль автора як творця й відправника
рматії, що не зводиться до установки на дотримання чи порушення
льних нормативів. Завдання автора в таких текстах – якнайкраще
образити зміст, створити повноцінну в комунікативному відношенні текстову
струкцію, що відповідає конкретному завданню автора. Чим більше текст
нижається до тексту-фіксації, тим більше очевидних виявів авторсько
вдуальності, вважає дослідниця [130, с. 24-25].

аші спостереження за різножанровими науковими економічними текстами
 ивили розгляд кожного з них як такого, що має риси і текстів-повідом-
 текстів-фіксацій. Відповідно до цього автор виступає в ролі провідника
 мації та її творця, причому ці риси виявляються різними чинниками.

науковому тексті особливо сприймається особа автора як антропоцентру,
 ту сходяться наміри автора, його соціальний і віковий статус, естетичні та
 зі погляди, що можуть впливати на вибір комунікативної стратегії, логіку
 ічного розгорнення тексту тощо. Індивідуально-авторський спосіб
 ня інформації значним чином зумовлює вибір елементів когезійної
 и в конкретному тексті. Вираження авторської індивідуальності певною
 виявляється у виборі об'єктів і предметів дослідження, використанні
 в та засобів аналізу.

важаємо за доцільне навести приклад авторського викладу наукової
 мації в економічній статті “The Mystery of The Vanishing Benefits: An
 action to Impact Evaluation” [306, с. 115-140]. Для подання наукової
 мічної інформації про способи та методи економічної оцінки соціальних
 ім для бідних у країнах, що розвиваються, автор обирає форму фантастич-
 оповідання, в якому змальовує уявну країну Лабас, де реалізується така
 іма. Вигадані герої (місіс Аналітик, місіс Статистика, місіс Економіка,
 Соціологія та ін.) проводять аналіз і оцінку програми. Діалогічне
 ння, пряма мова, сюжетно-фабульні вузли, знайомство з героями,
 фічні дані, зав'язка, розв'язка, епілог та інші чужостильові для наукового
 елементи використовуються автором для образної репрезентації об'єкта.
 овтори власних назв Ms. Analyst, Ms. Sociologist, Ms. Economist, Prof.
 are стають домінуючими когезійними засобами тексту. Разом із тим має
 паралельне використання домінуючих когезійних терміноструктур, що
 мають концептуальні, інформативні та тематичні засади тексту. *Ms. Analyst*
ow subtract fom PROSCOL's cash payment to participants the amount of
e income, and so work out the net income transfer. Subtracting this net
r from total income, she can work out where the PROSCOL participants come

in the distribution of **pre-intervention income**. They are not quite as poor as she first thought. Having calculated **the net income gain** to all participants, Ms. Analyst can now calculate the poverty rate [306, с. 131].

Індивідуально-авторський спосіб подання інформації в аналізованому тексті зведений з тактикою біфуркації. Він ніби роздвоює комунікативний блок, що ділиться двома паралельними домінуючими когезійними мережами: перша – встановлює зв'язок антропонімів Ms. Analyst, особових займенників she, друга – встановлює когезію в термінологічному полі тексту рядами TC the amount of forgone income, total income, pre-intervention income, the net income gain. Глобальний зв'язок на синтаксичному рівні здійснюється повторами антропонімів у заголовках позиційних частин, а не економічними термінами, використання яких спричинено дисциплінарною парадигмою фахового тексту. Пор.:

A visit to Ms. Tangential Economist

Professor Chisquare helps interpret Ms. Analysts results

Ms. Analyst learns about better methods of forming a comparison group

Ms. Analyst regrets that a baseline survey was not done.

У прикінцевій частині тексту автор визначає у своєрідній формі notebook (лічбена книжка місця Аналітик) основні методи, способи, подає рекомендації щодо оцінки економічної ефективності соціальних програм, що вдало унаочнює і досить ефективно спрощує складну термінологічну базу економічної сфери. В окремих випадках є підстави твердити, що індивідуально-авторське використання окремих мовних явищ у науковому дискурсі робить суттєвий внесок в цементування тканини тексту.

Проте такий стиль наукового дискурсу не є типовим. Крім того, елементи змовного стилю не завжди сприяють адекватному розумінню, логічному зв'язку фрагментів наукового тексту. На відміну від наукових статей, де в більшості випадків дотримано узуальні норми, текстам монографій властивий ширший діапазон у виборі мовних засобів. Використання авторами композиційно-стильових форм, не характерних для наукового тексту (діалогічного мовлення, прямої мови, анекдотів, історичних фактів, бібліографічних даних тощо)

ериває лінійне розгортання повідомлення, порушує когезію терміно-ічного поля тексту.

Наприклад, у монографії Slavin S. L. "Introduction to Economics" [295] для існування понять centrally-planning economics, market economics автор використовує декілька анекдотів, які характеризують таку рису планової економіки в колишньому СРСР, як нестача товарів і послуг, а для експлікації відмінностей між поняттями "капіталізм", "соціалізм", "комунізм" автор вводить слова, які він "почув у Варшаві" ("Under capitalism, the man exploits man. Under socialism it's just the opposite"), а також вислів П. Прудона: "Property is the exploitation of the weak by the strong", що є епіграфом до частини розділу. Подібна біфуркація комунікативного блоку на основний і допоміжний, на думку Колегаєвої, хоч і спрямоване на переривання лінійного розгортання повідомлення й, відповідно, порушення когезії, усе ж "має інтегруючий ефект, сприяє семантичній єдності його частин, збільшуючи його когерентність" [72, с. 80].

Вибір елементів когезійної тактики тексту певною мірою спричиняється цільовою аудиторією. Авторські комунікативні стратегії зазначеної монографії спрямовані на встановлення контакту з читачем, на необтяжений складними економічними поняттями виклад наукової інформації, на уникнення одноманітності. Автор використовує найчастіше не наукові дефініції, а приклади з повсякденного життя, засоби аналогізації та тропеїзації (метафори, метонімії). Нетривіальність та оригінальність викладу сприяє унаочненню складних економічних понять.

Механізм метафоризації в науковому тексті має моделюючу здатність. У процесі використання термінів він може виконувати різні функції – пізнавальну (при формуванні нових концепцій і понять), пояснювальну, а також об'єктивізацію знання. Так, для пояснення поняття personnel economics автор використовує когезійні засоби – метафори, цитати, прислів'я, перифрази, що послідовно пов'язують інформаційні блоки. Пор.: *Personnel economics is an attempt to look inside the black box. It is an imperialistic attempt by economists to do what Alfred Marshall said that "economists do not do". Marshall's famous statements that it is*

the economists business to tell the brewer how to brew beer hasn't been adhered when it comes to personnel economics. Personnel economics are attempting to do precisely that: namely, to use the tools of economics to understand and to guide practitioners and consultants [296, F558].

Помітним проявом авторського стилю, що пронизує весь науковий текст, зв'язуючи його фрагменти в єдине ціле, є способи надлінійної парцеляції, ієрархізації, маркування фрагментів. Це виявляється у використанні автором специфічного набору маркерів цифрової чи буквеної індексації, різних кольорів, шрифту, нотаток на полях. Елементи когезійної тактики монографії “Economics” [296] виявляються у формальній організації розділів: на першій сторінці кожного розділу автор використовує графічний і табличний способи подання інформації, яку далі репрезентує в тексті розділу.

Ідіостиль спричиняє й ієрархізацію елементів тексту, визначає шляхи і способи поєднання його структур у єдине ціле, організує матеріал задля створення повноцінної комунікативно-інформаційної текстової конструкції, що відбуває факт реалізованого вибору тих, а не інших мовних засобів, тобто засобів, які відповідають конкретним авторським настановам. І все ж мовленнєва особистість у науковому тексті не може ставати вседомінуючою, оскільки в такому разі науковий текст втрачає ознаки жанру [130, с. 23].

Недотримання узуальних норм при побудові наукового тексту може призвести до певних труднощів у його сприйнятті. Отже, в науковому стилі прояв індивідуального є можливим, але не невід'ємною властивістю жанру. Проте, залишаючись “чужостильовими”, елементи індивідуального, що використовуються в наукових текстах, можуть мати значним когезійний потенціал. Особливо це виявляється на поверхневому рівні тексту – в заголовках, підзаголовках, у специфічному використанні лексико-граматичних повторів тощо.

Використання в заголовку не властивих для наукового тексту мовних форм встановлення контакту з читачем, що реалізується при введенні і питальних речень, трансформації асертивних речень у інтерогативні тощо, для привернення уваги читача до проблеми різниці у платні менеджерів вищого

Спостереження свідчать, що когезійний ефект індивідуально-авторських стилістичних засобів у економічних текстах є якісно неоднорідним і неоднозначним. Стилістичні засоби є індикаторами наукових, естетичних, етичних поглядів автора, впливають на свідомість, інтелект, погляди адресата. Елементи когезійної стратегії, що обслуговують кожну конкретну ситуацію в науково-практичній і професійній діяльності, спрямовані на єднання фрагментів і цементування змісту тексту в одне комунікативне ціле в рамках діалектики стереотипного та творчого.

Висновки до третього розділу

1. Функціонування термінів у різножанрових економічних текстах регулюється комунікативними умовами й специфікою суб'єктно-адресатних відношень, функціями термінів, способами трансферу інформації, соціально-прагматичною спрямованістю відповідних типів текстів. Такі чинники визначають когезійні стратегії як комплекс засобів реалізації прагматичного потенціалу термінів, що використовуються в економічній сфері спілкування з метою забезпечення мети і активів комунікації.

2. Дискурсивний простір економічної сфери діяльності та спілкування творять чотири різнонавантажені царини – науково-економічна, науково-популярна економічна, навчально-економічна і довідково-економічна.

3. Прагматичні засади функціонування термінів у наукових економічних текстах зумовлюються когнітивними факторами (формування, накопичення, збереження та трансфер інформації), комунікативними потребами споживачів економічної інформації, а також дотриманням конститутивних норм відповідного дискурсу, що напряму пов'язано з реалізацією основних властивостей терміна – системністю, дефінітивністю, інформативністю, моносемічністю.

4. Плідними засобами когезійних стратегій наукових економічних текстів є галузеві економічні терміни, економетричні терміни, міжгалузеві терміни, терміни інших галузей, повні лексичні (6,2%) та варіативні (6,1%) повтори як засоби реалізації та передачі нової інформації. Заповнення синтаксично сильних позицій

чатку й кінця (6,2%), використання паралельних синтаксичних структур (2,5%),
 ерсії, радіальних, послідовних і паралельних когезійних структур забезпечує
 відповідний прагматичний ефект функціонування ТЛ у наукових текстах.

5. Використання термінів у науково-популярних текстах спрямоване на
 лізацію інформативної, освітньої, емоційно-експресивної функцій мови, а також
 встановлення й підтримку контакту із читачем. Для когезійних стратегій
 науково-популярних текстів характерною є нерівномірність і неоднорідність
 трибуції термінів у структурі тексту, поступовість їх введення, використання
 них лексико-синтаксичних повторів терміна (7,3%), а також засобів аналогізації
 тропеїзації. Останні сприяють з'ясуванню суті та змісту поняття, дублетів,
 термінологічних еквівалентів. Характеризуючись авторськими способами
 передачі інформації, вони спрямовані на підтримку уваги адресата. Послідовність
 введення терміна співвідноситься із системністю, з поступовим розкриттям його
 значення в системі понять. Критерії відбору й умови функціонування термінів у
 науково-популярних текстах зумовлені прагматичним призначенням тексту та
 рівнем економічної компетенції адресата.

6. Продуктивними засобами когезійних стратегій навчальних текстів є повні
 (4,5%) та варіативні (4,5%) повтори термінів, повтори головних інформаційних харак-
 теристик дефініцій, описові пояснення наукових понять, заповнення синтаксично
 значущих позицій домінуючими когезійними термінами, композиційна парцеляція,
 візуальні засоби ілюстрації, що, будучи зверненими на читача, забезпечують ціліс-
 ність і системність фахових знань, запам'ятовування й відтворення навчального
 матеріалу.

7. У довідкових економічних текстах терміни групують як за суто зовнішньою
 ознакою (графічною спільністю та послідовністю всередині алфавітного ряду), так і
 за їх внутрішніми зв'язками (парадигматична і синтагматична співвіднесеність).
 Недовольняючи в цілому критеріям фаховості, системності та зручності, вони не
 відповідають сучасному стану інформативних потреб аудиторії, що навчається,
 оскільки подають фахово-економічний матеріал без урахування його системних

тивостей і взаємозв'язків. Сучасні потреби інформаційного суспільства вимагають нових підходів до репрезентації наукової інформації.

8. Англо-український економічний словник складається із трьох розділів - microeconomics, macroeconomics, business. Кожний розділ містить економічні терміни, термінали яких заповнені термінами в алфавітному порядку. Систематичний характер зв'язків між вербалізованим вираженням економічних фреймів у структурі словника забезпечує цілісність у поданні економічних знань.

9. На формування когезійних тактик як сукупності засобів зв'язку в окремому тексті, що пов'язані з використанням економічних термінів, значний вплив мають стилістичні фактори, що задаються роллю й особистістю автора. Елементи когезійної тактики можуть бути індикаторами його наукових, естетичних чи філософських поглядів, що може здійснювати неповторний вплив на свідомість, цінності й поведінку адресата. Ідіостильова специфіка терміновикористання виявляється у такому вживанні окремих мовленнєвих явищ, які не властиві загальному тексту, зокрема, засобів тропеїзації, діалогічного мовлення, прямої мови, цитат, історичних фактів, бібліографічних даних тощо, а також надлінійної референційності, ієрархізації, маркування текстових сегментів.

10. Сучасний економічний дискурс передбачає врахування соціокультурних контекстів, а також ставить питання щодо культури й екології терміновикористання, виявляється, зокрема, у низці вимог на дотримання термінологічних стандартів, конвенцій, норм і правил.

Основні положення цього розділу висвітлено у фахових публікаціях автора [138; 139].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження виконане в межах когнітивно-дискурсивного іму сучасної лінгвістики, в якому здійснюється комплексний аналіз ійно-когерентного потенціалу термінологічної лексики сфери економіки з уванням її структурно-граматичного, когнітивно-семантичного і нікативно-функціонального аспектів. Зважаючи на стрімкий прогрес ово-пізнавальної діяльності людства, що призводить до бурхливого итку галузевих термінологій, когнітивно-дискурсивний метод виявляється ми корисним для вивчення термінологічної лексики як англійської, так і тьох інших природних мов.

Бурхливий епістемічний прогрес останніх десятиріч призводить не тільки збільшення суми знань, що накопичуються окремими науками, але й до кісних та якісних видозмін у структурі пізнавальних засобів. Когнітивно-курсивний (когнітивно-комунікативний) підхід зумовлює, з одного боку, тиційне розуміння феномену термінології, а з іншого, – він пропонує деякою ою вдосконалені методи її дослідження. Це стосується насамперед когнітив-лінгвістики, яка концентрує свою увагу навколо проблем сприйняття та ислення довкілля, що сприяє розкриттю шляхів і способів пізнавальної льності людини за участю мови та її термінологічної субсистеми.

Як елемент мовної системи термін стає об'єктом конкретно-наукового та хдисциплінарного досліджень, оскільки для його вивчення використовуються ицепції, принципи та досягнення не тільки різних галузей знання, але й різних гузей лінгвістики, у т.ч. й текстознавства.

Когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики передбачає розгляд ксту невіддільно від дискурсу, що інтегрує текст зі всіма його фахово ецифічними, соціокультурними, ідіостильовими та іншими характеристиками, також із особистістю автора. Такий підхід дає підстави для нових підходів до мачення категоріальних ознак тексту в цілому та його когерентності кремена, що забезпечується когезійними засобами.

Когезія як традиційно текстова категорія набуває в тексті дискурсивних якостей. Вона забезпечує передачу та обмін інформації шляхом взаємодії взаємопов'язаних і зумовлених засобів у комплексі їх змістових, структурних, функціональних, когнітивних і комунікативних параметрів. Когерентність тексту забезпечується когезією, лінгводискурсивною компетенцією комунікантів (індивідуальною, колективною, етнокультурною), ієрархічною єдністю семіосфери його тексту. Знання про концептуальні властивості мовних форм, когезійні властивості мовної одиниці в дискурсі, когезійні засоби текстотворення та стратегії становить когнітивний аспект когезії.

Значний когнітивний потенціал когезійних засобів зумовлений їх спеціальним статусом фахового тексту, способом і місцем його локалізації в дискурсивному просторі, концептуальними характеристиками мовних форм як мовних орієнтирів для реципієнта стосовно певної наукової картини світу, необхідних для формування чи зміни ментальних репрезентацій на різних рівнях кодування.

Когезійні властивості термінологічної одиниці реалізуються в дискурсивному тексті в комплексі її системно-парадигматичних, структурно-функціональних і комунікативно-функціональних характеристик. Структурою для репрезентації цих знань є фрейм, термінали якого подають актуалізатори когезійних властивостей мовної одиниці у лексико-семантичному, функціональному та функціональному аспектах і водночас відображають когезійні властивості та стратегії аранжування цілісності тексту.

Когезійні стратегії, базуючись на певній сукупності актуалізаторів когезійного потенціалу мови та її терміносистеми у фахових текстах різноманітної типології, забезпечують реалізацію мовленнєвих інтенцій. Способи когезійного зв'язку, що діють в рамках окремої текстової структури задля реалізації авторської прагматики, є когезійною тактикою.

Когезія забезпечує передачу та обмін інформації в текстах фахової комунікації на основі цілеспрямованої взаємодії термінологічної, загальнонаукової та загальноповсякденної лексики. Термін як одиниця метамови певної

кової сфери є основним концептуальним, номінативним, інформативним, граматичним і когезійним засобом аранжування текстів фахової комунікації. Когезійна функція терміна полягає ще й в тому, що при побудові цілісного економічного тексту вона залучає не лише термінологічну, а й загальнонаукову та загальнонавчальну лексику.

Когезійні засоби є складними когерентно релевантними структурами, що формуються на перетині системно-парадигматичних, структурно-семантичних, комунікативно-функціональних властивостей мовних одиниць у фаховому тексті. Когезія фахового тексту реалізується комплексом домінуючих і культивованих термінологічних засобів.

Термінологічні когезійні засоби – це одиниці фахового тексту, що мають характеристики терміна чи його проформи, основне призначення яких полягає в передачі інформації фахового змісту. Плідними когезійними засобами є термінологічні словосполучення, в лексико-граматичній структурі яких один чи більше компонентів виявляють суттєві когезійні властивості. Когезію термінологічного поля фахового тексту забезпечує термінологічна мережа, основою якої утворюють ряди домінуючих термінологічних засобів, тоді як культивовані термінологічні засоби забезпечують когезію в окремому фрагменті тексту.

Адекватне розуміння наукового тексту можливе лише тоді, коли моделювання текстових і комунікативних ситуацій в ньому здійснюється вторим шляхом комплексного використання термінологічної, загальнонаукової та загальнонавчальної лексики, оскільки саме так створюється необхідна референційна, інформаційна та інтерпретаційна база локальної та глобальної когерентності тексту / дискурсу.

Економічний дискурс є віддзеркаленням лінгвосоціокультурної взаємодії суб'єктів економічної діяльності. Його системна організація спирається на корпус загальнонаукової та термінологічної лексики, яка й визначає його тип і умовляє його локальну та глобальну когезію. Засобами моделювання загальнонаукової лексики, що репрезентують ідею наукового підходу до аналізу

мічних явищ, формують певну понятійну структуру мовного й
 овного досвіду, є такі тематичні групи, як review of economic problem;
 ical framework (empirical, econometric, statistical analysis); conclusions.

пособом репрезентації економічних знань є концептосфера економіки, яка
 ється з трьох концептуальних (під)систем – microeconomics,
 economics, business, кожна з яких містить комплекс структурованих знань
 ттєві економічні явища, аранжовані у фреймовий спосіб. Концептуальна
 ца інформація підсистеми “microeconomics” організується фреймами
 d and supply, utility and costs, distribution, competition, підсистеми
 economics” – фреймами income, fiscal policy, monetary policy,
 loyment and inflation, а фрейми forms of business organization, management,
 tting складають концептуальну підсистему “business”.

рахування системо- й текстозумовлених характеристик термінів у еконо-
 му дискурсі дає підстави для визначення таких їх типів: на позначення
 их понять концептосфери економіки, на позначення спеціальних фахових
 в економіки, економетричні терміни, наукові терміни (слова, що
когезуються в когезійних зв’язках із термінами і передають інформацію
 ого змісту), а також міжгалузеві та терміни інших галузей знання.

нформацію про когезійні властивості термінологічної лексики можна
 тавити когезійним фреймом, термінали якого являють собою комплекс
 ізаторів когезійних потенцій термінів у лексико-семантичному,
 ксичному та функціональному аспектах.

родуктивними актуалізаторами когезійного потенціалу термінологічної
 ки в економічному дискурсі на семантичному рівні є: повні лексичні
 ри, повтори головних інформативних характеристик definiцій,
 ьнонаукові слова, гіпоніми, антоніми. Вибір актуалізаторів когезійного
 ціалу термінологічної лексики на семантичному рівні зумовлюється:
 днесеністю референційних, інформаційних, інтерпретаційних аспектів
 термінів у висловлюваннях; концептуальною структурою терміно-
 ття, критеріями термінологічності, потребою актуалізувати термінологічне

чення, мовленнєвими проявами варіантності терміна, актуалізацією головної морфативних характеристик терміна, семантичними зв'язками між термінами новою яких є логічні відношення.

Існують такі структурні типи термінологічних когезійних засобів: субституційні (зумовлені термінологічною, мовленнєвою субституцією), еліптичні (зумовлені пропуском компонентів), модифікативні (зумовлені модифікаторами позначення), транспозиційні (зумовлені транспозицією морфологічних засобів зв'язку), компресивні (зумовлені семантичною компресією інформації), комунікативно-актуалізаційні (зумовлені актуалізацією семантичних складників, нової інформації, комунікативних фрагментів висловлення).

Актуалізаторами когезійних потенцій термінів на синтаксичному рівні є синтаксичний паралелізм, певні типи речень, сильні позиції повторів, інверсія, структурні типи і напрям зв'язків, композиційні форми. Мовленнєва актуалізація когезійних потенцій термінів зумовлюється їх номінативною, оцінювальною, тематичною та інформативною функціями в тексті.

Економічний дискурс конститується на підставі явної чи прихованої інтерактивної взаємодії автора та його адресата, переслідує тактичні та стратегічні цілі та має своїм наслідком формування різних текстових жанрів, з яких виявляє специфічні, тільки йому притаманні прагмасемантичні особливості реалізації когезійного потенціалу термінологічної лексики.

Прагмасемантична специфіка функціонування термінологічної лексики певною мірою зумовлена жанровими особливостями текстів, комунікативними настановами, способами трансферу нової інформації, соціодискурсивною спрямованістю та авторськими інтенціями. Когезійні стратегії творення економічних текстів різних жанрів спираються на системно заданий комплекс своїх актуалізаторів. Використання останніх у текстах різних жанрів можливе лише в певних констеляціях залежно від жанрово релевантних умов.

Продуктивними засобами когезійних стратегій наукових економічних текстів, головною прагманастовою яких є трансфер нової інформації, виступають терміни на позначення спеціальних економічних понять, економетричні, науков

спрямований на єднання фрагментів і цементування змісту в одне когнітивно-дискурсивне ціле, та залежить від мовної, мовленнєвої та фахової компетенції його автора. Значний вплив на оптимізацію терміновикористання у фахових економічних текстах мають і соціодискурсивні чинники як такі, що оперативно реагують на культуру й екологію мовлення, перманентно фіксуючи динаміку епістемічних змін у масштабах соціума й цивілізації, а тому й інтегруючи надбання різних галузей знання.

Пропонована праця відкриває нові перспективні напрями досліджень. Залишаються не вирішеними ще досить проблем когнітивно-дискурсивного порядку як у сфері когезії тексту, так і термінології. У першому випадку перспективним було б вивчення когезійних відношень на рівні словосполучення й членів речення, що мають певну значущість для холістики тексту. Певну наукову цінність матиме й вивчення феномена 'текст' не лише в царині економіки, але й інших типах дискурсу. У другому випадку йдеться про наукові розвідки в галузі терміновикористання в інших природних мовах, для яких англійська стає важливим джерелом формування багатьох терміносистем, а отже й джерелом поглиблення міждержавної інформативної комунікації, запорукою взаєморозуміння і тим самим двигуном суспільного прогресу. Має робота й перспективи прикладного характеру – зокрема, вона намічає шляхи створення нового типу одно- й багатомовних термінологічних словників за фреймовим принципом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Авербух К.Я.* Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты // Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 38-45.
2. *Андренко Л.М.* Терминологическое значение общеупотребительных слов: (англ. яз.): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т. – М., 1980. – 27 с.
3. *Арнольд И.В.* Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
4. *Арутюнова Н.Д.* Дискурс / Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.
5. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов. – 2-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1969. – 607 с.
6. *Баранник Д.Х.* Семантична структура термінологічного сполучення // Тези міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії” – К.: КМУЦА, 2000. – С. 31-33.
7. *Бахтин М.М.* Проблема речевых жанров // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – С. 245-280.
8. *Бацевич Ф.С.* Нариси з комунікативної лінгвістики. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім.І. Франка, 2003. – 281 с.
9. *Бацевич Ф.С.* Текст, дискурс, речевой жанр: соотношение понятий // Вісник Харк. ун-ту. Сер. ром.-герм. філол. – Харків: Константа, 2001. – № 520. – С.3-6.
10. *Бекетова О.В.* Фігури повтору як лінгвостилістичні засоби аргументації // Взаємодія одиниць різних рівнів германських та романських мов: Вісник КДЛУ. – 1997. – Вип. 3. – С. 3-7.
11. *Белова А.Д.* Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Логос, 2003. – 304 с.
12. *Белова А.Д.* Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – 2002. – № 32-33. – С. 11-14.

13. *Беньяминова В.Н.* Жанры английской научной речи: композиционно-речевые формы. – К.: АН УССР, Наукова думка, 1988. – 122 с.
14. *Бехта І.А.* Текст в парадигматичній системі наукових лінгвістичних концепцій кінця ХХ - початку ХХІ століття: актуальні та віртуальні стратегії розвитку // Дискурс іноземномовної комунікації. – Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 164-192.
15. *Бехта Т.* Принцип дії фреймів – основа сучасного моделювання когнітивної інтерпретації дискурсу // Мовні та концептуальні картини світу. – К.: Видавн. Дім Дм. Бураго, 2004. – Вип. 11, т. 1. – С. 41-43.
16. *Болдырев Н.Н.* Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: Изд-во Тамбовск. ун-та, 2000. – 123 с.
17. *Бурбело В.Б.* Типологія дискурсів у просторі мовленнєвої діяльності // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Іноземна філологія. – 2000. – Вип. 28. – С. 6-9.
18. *Буров А.А.* Новая реальность словаря в контексте номинационно- синтаксического семиозиса // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Мн.: МГЛУ, 2002. – Ч. 1. – С. 14-16.
19. *Васильев Л.В.* Дейктическое пространство языка // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Мн.: МГЛУ, 2002. – Ч. 1. – С. 16-18.
20. *Вежбицка А.* Язык. Культура. Познание: Пер. с англ. – М.: Русские словари, 1997. – 416 с.
21. *Вісник: Проблеми української термінології.* – Львів: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2002. – № 453. – 554 с.
22. *Вовк Л.* Термін та термінологічна лексика в німецьких текстах з біржової і банківської діяльності // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ, 1998. – С. 129-135.
23. *Воробйова О.П.* Про потрійний підхід до тексту і його категорій // Іноземна філологія. – Львів, 1993. – № 106. – С.46-53.
24. *Воробйова О.П.* Текстовые категории и фактор адресата. – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.

25. *Гак В.Г.* О семантической организации текста // Матер. науч. конф. "Лингвистика текста". – М: МГПИИЯ, 1974. – С. 62-63.
26. *Гак В.Г.,* *Лейчик В.М.* Субституция терминов в синтагматическом аспекте // Терминология и культура речи. – М.: Наука, 1981. – С. 47-57.
27. *Гальперин И.Р.* Грамматические категории текста (опыт обобщения) // Известия АН СССР. Сер. лит. и языка. – 1977. – Т. 136. – № 6. – С. 522-532.
28. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 137 с.
29. *Глушко М.М.* Теория и практика английской научной речи. – М.: МГУ, 1987. – 239 с.
30. *Головин Б.Н.,* *Кобрин Р.Ю.* Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
31. *Гольдберг В.Б.* Гиперо-гипонимическая связь и ее когнитивные маркеры // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Мн.: МГЛУ, 2002. – Ч. 1. – С. 18-19.
32. *Гуйванюк Н.В.* Корелерентність синтаксичних одиниць // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 88-96.
33. *Гумовська І.М.* Семантико-стилістичні аспекти функціонування юридичної термінології в економічному тексті // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ. – 1998. – С. 136-142.
34. *Гутиряк О.І.* Англійська термінологія маркетингу: структура і семантичні характеристики: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КУ. – К., 1999. – 18 с.
35. *Даниленко В.П.* Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 248 с.
36. *Дацюк Л.С.* Системообразующие и системо-приобретенные свойства термина (на материале английских терминов в области физики полупроводников): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 1002.04 / ЛГУ. – Львов, 1989. – 16 с.
37. *Дейк Т.А. ван* Язык. Познание. Коммуникация / Сост. В.В. Петров, В.И. Герасимов. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.

38. *Дейк Т. А. ван, Кинч В.* Стратегии понимания связного текста // НЗЛ. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С. 153-211.
39. *Демьянков В.З.* Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // *Вопр. языкознания.* – 1994. – № 4. – С. 17.
40. *Денисенко С.Н.* Функціоналізм – одна із найважливіших парадигмальних рис лінгвістики кінця ХХ – початку ХХІ ст. // *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. роман.-герман. філол.* – ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – № 471. – С. 68-77.
41. *Дискурс іноземномовної комунікації.* – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 495 с.
42. *Доронина И.Н.* Текстоброзрающая роль локальных статических наречий в современном немецком языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Гос. пед. ин-т. – К., 1989. – 18 с.
43. *Дубічинський В.В.* Новий тип термінологічного мінімуму // *Тези міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії”* – К.: КМУЦА, 2000. – С. 107.
44. *Дуда О. І.* Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Львів, 2000. – 259 с.
45. *Д’яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б.* Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Вид. дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.
46. *Жаботинская С.А.* Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей // *Вісник Черкаськ. ун-ту. Філол. науки.* – Черкаси: ЧДУ, 1997. – Вип. 3. – С. 3-11.
47. *Жаботинская С.А.* Частеречная семантика: категориальные архетипы // *Вісник Черкаськ. ун-ту. Сер. філол. науки.* – 1998. – Вип. 7. – С. 3-13.
48. *Журавлева Т.А.* Особенности терминологической номинации. – Донецк: Добасс, 1998. – 253 с.
49. *Завгородняя М.Б.* Векторное развитие информативности англоязычного научного текста. – Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Гос. ун-т. – Одеса, 1991. – 17 с.
50. *Зацний Ю.А., Балюта Е.Г.* Екологічні проблеми сьогодення й інноваційні процеси // *Вісник СумДУ. Сер. Філол. науки.* – 2003. – № 4 (50). – С. 79-80.

51. *Зацний Ю.А., Зацна В.Ю., Пахомова Т.О.* Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – 273 с.
52. *Змиевская Н.А.* Лингвостилистические особенности дистантного повтора и его роль в организации текста (на материале англ. и амер. прозы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / МГПИИЯ им. Тореца. – М., 1978. – 22 с.
53. *Іваницький Р.В.* Лексикографічні аспекти нормалізації термінів (на матеріалі німецьких, англійських, українських та російських термінологічних одиниць): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Чернівці, 1995. – 184 с.
54. *Івацшин О.М.* Синтетичні та асиндетичні терміни-словосполучення // Тези міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії” – К.: КМУЦА, 2000. – С. 81-82.
55. *Іванов Л.Ю.* Теоретический аспект исследования дискурса и текста в применении к области специальных коммуникаций // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків : Константа, 2001. – № 520. – С. 57-61.
56. *Іванова У.А.* Коммуникативный статус текста в дискурсе – художественном, виртуальном, сакральном // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2001. – № 520. – С. 22-24.
57. *Ільченко О.М.* Етикетна функція засобів передачі лінеарності у англomовному науковому дискурсі // Наукова спадщина професора Ю.О. Жлуктенка та сучасне мовознавство. – К.: Логос, 2000. – С. 108-111.
58. *Ільченко О.М.* Про жанрову варіативність англomовної наукової статті // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос, 1999. – С. 125-131.
59. *Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти.* – Львів: Світ, 1989. – 292 с.
60. *Іщенко В.Л.* Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти): Автореф. дис. ... канд. наук: 10.02.04 / ОНУ. – Одеса, 2002. – 18 с.
61. *Каменская О.Л.* Текст и коммуникация. – М.: Высшая школа, 1990. – 151 с.
62. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.

63. *Караулов Ю.Н., Петров В.В.* От грамматики текста к когнитивной теории дискурса // Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С. 5-11.
64. *Карабан В.И.* Перцептивные импликации грамматики текста // Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия. – К.: Вища школа, 1979. – С. 75-89.
65. *Карбивничий И.А.* Функции словарей и принцип коммуникативности при составлении ученого отраслевого словаря // Міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії” – К.: КМУЦА, 2000. – С. 96-97.
66. *Квитко И.С.* Термин в научном документе. – Львів: Вища школа, 1976. – 128 с.
67. *Квитко И.С., Лейчик В.М., Кабанцев Г.Г.* Терминоведческие проблемы редактирования. – Л.: Вища школа, 1986. – 151 с.
68. *Кияк Т.Р.* Лингвистические аспекты терминоведения: Учебное пособие. – К.: УМК ВО, 1989. – 104 с.
69. *Клименко А.П.* Textoобразующая направленность ассоциирования // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Ч.1. – Минск.: МГЛУ, 2002. – С. 33-34.
70. *Кобозева И.М.* Лингвистическая семантика. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
71. *Коваль А.П.* Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К.: В-во Київського ун-ту, 1970. – 308 с.
72. *Колегаева И.* Текст как единица научной и художественной коммуникации. – Одесса: ОГУ им. И.И. Мечникова, 1991. – 121 с.
73. *Колшанский Г.В.* Объективная картина мира в познании и языке. – М.: Наука, 1990. – 108 с.
74. *Котюрова М.Н.* Лингвистическое выражение связности речи в научном стиле: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Пермь, 1974. – 16 с.
75. *Кочерган М.П.* Загальне мовознавство. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 288 с.
76. *Кравченко А.В.* Язык и восприятие. Когнитивные аспекты языковой категоризации. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 1996. – 159 с.

77. *Красных В.В.* Основы психолингвистики и теория коммуникации. – М.: Гнозис, 2001. – 270 с.
78. *Кручинина Л.И.* Синтаксические средства текстообразования английской научной прозы // Лингвистические средства текстообразования. – М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1985. – С. 84-86.
79. *Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрат Ю.Г., Лузина Л.Г.* Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
80. *Кубрякова Е.С.* Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
81. *Кубрякова Е.С.* Проблемы представлений знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний. – М.: ИНИОН РАН, 1992. – С. 4-39.
82. *Куделько З.Б.* Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ЛНУ ім. Ів. Франка – Львів, 2003. – 20 с.
83. *Кулик Л.В.* Состав и функции общенаучной лексики: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / МГУ. – М., 1987. – 20 с.
84. *Кусько К.Я.* Дискурс, дискурсная лингвистика, дискурсоведение: тенденции развития // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Ч. 1. – Минск.: МГЛУ, 2002. – С. 37-38.
85. *Кусько К.Я.* Проблеми лінгвістики тексту: детермінація понять. Мовні засоби когезії // Іноземномовний текст за фахом : лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ, 1998. – С. 5-14.
86. *Кусько К.Я.* Фреймові стратегії у різножанровому іноземномовному дискурсі // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос, 2001. – С. 210-214.
87. *Кусько К.Я.* Лінгводидактика та лексикографія іноземномовного науково-технічного тексту // Іноземна філологія, 1994. – № 107. – С. 191-219.
88. *Кусько К.Я.* Лінгвістика тексту та її когнітивний потенціал // Іноземна філологія, 1999. – № 111. – С. 98-102.

89. *Кусько К.Я.* Лінгвістика тексту як наука і викладання іноземних мов // Тези доповідей міжнар. наук.-методич. конф. “Проблеми лінгвістики тексту та лінгвометодики”. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1992. – С. 3-4.
90. *Кусько К.Я.* Когнітивно-дискурсні концепти та стратегії іноземномовної дидактики // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 11. – Книга 1. – К.: Видавн. Дім Дм. Бураго, 2004. – С. 246-250.
91. *Кухаренко В.А.* Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 182 с.
92. *Лайонз Дж.* Лингвистическая семантика: Введение / Пер. с англ. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 400 с.
93. *Левицкий А.Э.* Особенности проявления взаимосвязи языка и речи с позиций коммуникативно-когнитивного подхода // Междунар. науч. конф. «Форма, значение и функции единиц языка и речи». – Ч. 1. – Минск: МГЛУ, 2002. – С. 111-112.
94. *Левицький А.Е.* Функціональний підхід до аналізу системи номінативних одиниць сучасної англійської мови // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2000 – № 471. – С. 137-144.
95. *Лозинська О.* Лейтмотив у мові літературного та наукового тексту // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ, 1998. – С. 82-90.
96. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
97. *Лотман Ю.М.* Семиосфера. – СПб.: Искусство-СПБ, 2001. – 704 с.
98. *Лотка О.М.* Англomовна термінологія фінансово-економічних взаємин: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2002. – 20 с.
99. *Литвиненко Н.* Роль фахової комунікації // Проблеми української термінології. – Львів: Вид-во “Львівська політехніка”, 2002. – № 453. – с. 554.
100. *Лотте Д.С.* Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Из-во Академии наук СССР, 1961. – 158 с.
101. *Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В.* Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. – К.: ВІПОЛ, 2000. – 304 с.
102. *Макаров М.Л.* Основы теории дискурса. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.

103. *Малыхина С.В.* Дискурсивные особенности гуманитарного научного текста // Вісник Харківськ. нац. ун-ту. – Харків: Константа, 2001. – № 520. – С. 61-63.
104. *Мамедов А.Я.* Роль артиклей как связующих элементов текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ин-т иностранных языков. – М., 1990. – 20 с.
105. *Маркелова С.П.* Інтерпретація п'єс театру абсурду в термінах гіперсинтаксису // Іноземна філологія, 1993. – № 6. – С. 91-97.
106. *Мецлер А.А.* Прагматика коммуникативных единиц. – Кишинев: Штиица, 1990. – 104 с.
107. *Минкин Л.М.* Языковой и речевой аспекты теории прагматики // Вісник Київського ун-ту. Сер. Філол. – Т. 2, № 1. – К.: ВЦ КДЛУ, 1999. – С. 6-12.
108. *Минский М.* Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – 151с.
109. *Мисик Л.* Англійська правнича термінологія та укладення фахових словників // Іноземномовний текст за фахом. – Львів: Світ, 1988. – С. 212-220.
110. *Москальская О.И.* Грамматика текста. – М.: Наука, 1981. – 183 с.
111. *Науменко Л.* Типологія сучасного ділового англомовного дискурсу // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Германська філологія. – Вип. 188-189. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 284-293.
112. *Никитин М.В.* Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). – М.: Высшая школа, 1983. – 128 с.
113. *Никитин М.В.* Основание когнитивной семантики. – СПб: Из-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 277 с.
114. *Николаева Т.М.* Текст / Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 507.
115. *Овчаренко В.М.* Структура і семантика науково-технічного терміна. – Харків: Вид-во Харківського ун-ту, 1968. – 72 с.
116. *Откупщикова М.И.* Синтаксис связного текста. – Л.: Наука, 1982. – 103 с.
117. *Падучева Е.В.* Анафорические связи и глубинная структура текста // Проблемы грамматического моделирования. – М.: Наука, 1973. – С. 96-107.
118. *Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П.* Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

119. *Перебийніс В.І.* Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови // Вісник Київськ. ун-ту. Сер. Філологія. – Т 2. – № 1. – 1999. – С. 12-15.
120. *Пишина Л.М.* Повтори як засіб вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту: Автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. держ. лінгв. ун-т. – К., 1996. – 21 с.
121. *Полюжин М.М.* Функціональний та когнітивний аспекти англійського словотворення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 236 с.
122. *Полюжин М.М., Венжинович Н.Ф.* Концепт як базова когнітивна сутність // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос, 2001. – № 5. – С. 182-184.
123. *Полянская И.В., Шевченко В.Ф.* К проблеме создания комплексного учебного словаря экономических терминов в системе включенного обучения РКИ и УКИ // Тези міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії”. – К.: КМУЦА, 2000. – С. 95-96.
124. *Почетцов Г.* Теория коммуникации. – М.: Реал-бук, К.: Ваклер, 2001. – 656 с.
125. *Приходько А.Н.* Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84-88.
126. *Приходько А.Н.* Высказывание в модально-эпистемическом аспекте // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 42. – С. 21-27.
127. *Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия* // Под ред. Ю.А. Жлуктенко и А.А. Леонтьева. – К.: Вища школа, 1979. – 247 с.
128. *Пфютце М.* Грамматика и лингвистика текста // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 218-228.
129. *Раду А.І.* Вербальна та візуальна презентація культурологічних концептів у дискурсі корпоративної реклами // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2001. – № 5. – С. 191-193.
130. *Радзієвська Т.В.* Текст як засіб комунікації. – К., 1993. – 194 с.
131. *Разинкина Н.М.* Стилистика английской научной речи. – М.: Наука, 1972. – 167 с.
132. *Рекало В.В.* Зв'язність і членування тексту: Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04 / Харк. держ. ун-т. – Харків, 1996. – 20 с.

133. *Реформатский А.А.* Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурой лингвистики. – М.: Наука, 1968. – С 103-107.
134. *Рибачок С.* Засоби когезії англійського економічного тексту // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ, 1998. – С. 120-129.
135. *Рибачок С.* Когезія і когерентність в англійському науковому тексті // Іноземна філологія, 1999. – № 111. – С. 156-162.
136. *Рибачок С.* Когезія та її когнітивний потенціал // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос, 2000. – С. 307-312.
137. *Рибачок С.* Культурологічні аспекти терміновикористання // Мова і культура. – К.: Вид. Дім Д. Бураго, 2002. – Вип. 5. – Т. 2, Ч. 2. – С. 97-100.
138. *Рибачок С.* Синтаксична когезія і авторська індивідуальність // Мова і культура. – К.: Вид. Дім Д. Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. 3, Ч. 1. – С. 167-172.
139. *Рибачок С.* Когезія і дискурс // Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) – Львів: Вид-во Львівськ. нац. ун-ту ім. І.Франка, 2002. – С. 193-200.
140. *Рибачок С.* Поняття когезії та когерентності в сучасній текстолінгвістиці // Тези міжнар. наук.-прак. конф. “Іноземні мови сьогодні і завтра” – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – С. 29-31.
141. *Рибачок С.* Термінологічні словосполучення як засіб когезії англійського економічного тексту // Тези доп. міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії”. – К.: КМУЦА, 2000. – С. 82-83.
142. *Рибачок С.* Проблеми когезії тексту в сучасній текстолінгвістиці // Матеріали наук.-метод. конф. “Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах”. – Тернопіль: ТАНГ, 1999. – С. 29-31.
143. *Рубашова Л.М.* Категорія відношення: логіко-філософські та лінгвістичні аспекти // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Логос, 1998. – С. 89-95.
144. *Руслякова З.В.* Корневой повтор в синтаксических конструкциях современного английского языка: Автореф. дис. ... канд. филол.наук: 10.02.04. – М., 1989. – 20 с.
145. *Самойлов А.Н.* Автоматизированное рабочее место лингвиста-лексикографа // Тези міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми термінології та термінографії” – К.: КМУЦА, 2000. – С. 125-126.

146. *Серажим К.С.* Дискурс як соціальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. – К.: ВЦ “Київський університет”, 2002. – 392 с.
147. *Сафаров Ш.С.* Семантика производных единиц и их функционирование в тексте // *Функция и семантика лингвистических единиц.* – Ташкент: Изд-во. Ташк. гос. пед. ин-та им. Низами, 1983. – С. 11-21.
148. *Севбо И.П.* Структура связного текста и автоматизация реферирования. – М.: Наука, 1969. – 135 с.
149. *Селиванова Е.А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
150. *Селиванова Е.А.* Текст и коммуникативный процесс // *Мова і культура.* – К.: Видавничий Дім Д. Бураго, 2002. – Вип. 5. – Т. II., Ч. II. – С. 120-126.
151. *Серль Дж.Р.* Что такое речевой акт? // *Новое в зарубежной лингвистике.* – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 151-168.
152. *Соссюр Ф. де* Курс загальної лінгвістики / Пер. з франц. – К.: Основа, 1998. – 324с.
153. *Скоп'юк Т.Г.* Термін у семантичній структурі англомовного наукового тексту: Автореф. дис. ... канд. наук: 10.02.04 / Київ. ун-т ім. Шевченка. – К., 1997. – 20 с.
154. *Скороходько Э. Ф.* Семантические сети и автоматическая обработка текста. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.
155. *Скороходько Е.Ф.* Фреймоподібні структури у термінотворенні // *Тези наук. конф “Сучасні проблеми термінології та термінографії”.* – К.: КМУЦА, 2000. – С. 13-14.
156. *Скороходько Е.Ф.* Терміни, що виражають нові знання, у структурі англомовних наукових текстів // *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна.* – Харків: Константа, 2000. – № 471. – С. 235-241.
157. *Скороходько Е.Ф.* Термін як репрезентант комунікативної стратегії побудови наукового тексту // *Мовні та концептуальні картини світу.* – К.: Прайм-М, 2002. – № 6. – С. 204-208.
158. *Скуратовська Т.А.* Синтаксичний повтор як засіб аргументації в юридичному дискурсі // *Мовні і концептуальні картини світу.* – К.: Логос, 2000. – С. 328-338. ✓

159. *Соколова І.В.* Прагматико-комунікативні характеристики категорії повторів в текстах-анонсах: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2002. – 19 с.
160. *Солганик Г.Л.* Синтаксическая стилистика. – М.: Высшая школа, 1973. – 214с.
161. *Степанов Ю.С.* Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца 20 века. – М.: Рос. гуманитар. ун-т, 1995. – С. 35-73.
162. *Стилистика* английского языка / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева и др.. – К.: Вища школа, 1991. – 272 с.
163. *Суперанская А.В.* Общая терминология. Вопросы теории. – М.: Наука, 1989.–200с.
164. *Тригубова Л.А.* Роль повторной номинации в функциональной перспективе текста (на материале испанского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Минск, 1980. – 20 с.
165. *Тураева З.Я.* Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
166. *Уфимцева А.А.* Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. – М.: Наука, 1966. – 240 с.
167. *Филлипс М., Йоргенсен М.* Дискурс анализ (теория и метод). – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2004. – 336 с.
168. *Филлмор Ч.Дж.* Основные проблемы лексической семантики // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Радуга, 1983. – Вып. XII. – С. 74-122.
169. *Филлмор Ч.* Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. XXIII. – С. 52-92.
170. *Фролова С.В.* Функциональный и семантический аспекты изучения лексики // Межвуз. сб. науч. тр. – Куйбышев: Гос. пед. ин-т им. В. Куйбышева, 1985. – С. 158.
171. *Харитончик З.А.* Способы концептуальной организации знаний // Язык и структуры представления знаний. – М.: ИНИОН РАН, 1992 а. – С. 98-123.
172. *Харченко О.В.* Особливості розвитку сучасної журналістської термінології англійської мови (1960-1990): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 19 с.

173. *Циткина Ф.А.* Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). – Львов: Вища школа, 1988. – 157 с.
174. *Черемисина М.И.* Анафорические связи в тексте // Матер. науч. конф. “Лингвистика текста”. – Ч. 1. – М.: МГПИИЯ, 1974. – С. 142-145.
175. *Чернявская И.Е.* Дискурс как объект лингвистических исследований // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. – Спб.: Изд-во СПбетерб. гос. ун-та экономики и финансов. – 2001. – С. 11-22.
176. *Шавель А.А.* Типы семантической организации лексических полей в современном английском языке: Автореф. дис... канд.филол.наук: 10.02.04. – Минск, 1998. –18с.
177. *Шандар Е.И.* Textoобразующая роль абзаца в индивидуально-авторских стилях художественной прозы: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Минск. гос. лингв. ун-т. – Минск, 1989. – 20 с.
178. *Шахнарович А.М., Голод В.И.* Когнитивные и коммуникативные аспекты языковой деятельности // Вопр. языкознания. – 1986. – № 2. – С. 52-56.
179. *Швачко С.А.* Адъективные аспекты порядковых денумеративов // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – № 471. – Харків: Константа, 2000. – С. 292-299.
180. *Швед В.Н.* Словообразование и текстообразование // Вопр. языкознания. – 1985. – № 4. – С. 115-121.
181. *Шевченко И.С., Морозова Е.И.* Дискурс как мыслекоммуникативное образование // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2003. – № 586. – С. 33-38.
182. *Шеклеин В.М.* Информационная лингвокультура в современной линвокультурной ситуации // Мова і культура. – К.: Вид. Дім Дм. Бураго, 2002. – Вип. 5. – Т. 2, Ч. 2. – С. 251-256.
183. *Шмелев Д.Н.* Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 280с.
184. *Шубова Н.А.* Лексика общенаучного текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / МГУ. – М., 1972. – 20 с.
185. *Шуневич Б.І.* До проблеми функціонування терміносистем і статистичного методу їх дослідження // Лексикографічні та методичні концепції викладання іноземних мов у вищому технічному навчальному закладі. – Львів: Вид-во “Львівська політехніка”. – 1996. – С. 84-88.

200. *Cook G.* Discourse and Literature: the Interplay of Form and Mind. – 2nd impr. – Oxford: OUP, 1995. – 283 p.
201. *Cook G.* Discourse. – Oxford: OUP, 1990. – 163 p.
202. *Cook G.* Texts, Extracts, and Stylistic Texture // Literature and Language Learning. – 2nd impr. – Oxford: OUP, 1987. – P. 150-166. *Cramsh C.* Language and Culture. – Oxford: OUP, 1998. – 134 p.
203. *Cornish F.* The roles of (written) text and anaphor-type distribution in the construction of discourse // Text. – Berlin: W. de Gruyter GMBH & Co., 2003. – Vol. 23-1. – P. 1-26.
204. *Cruse D.A.* Prototype Theory and Lexical Semantics // Meaning and Prototypes Studies in Linguistic Categorization / Ed. By Savas and Tsohatzidis. – London, New York: Routledge, 1990. – P. 382-376.
205. *Danes F.* Functional sentence perspective and the organization of the text // Papers on Functional Sentence Perspective. – Praha: Academia, 1974. – P.106-128.
206. *Davis A.* Lexical Semantics and Linking in the Hierarchical Lexicon // Ph. D. Thesis. – Stanford: Stanford University Press, 1996. – 305 p.
207. *Dik S.C.* The Theory of Functional Grammar. Complex and Derived Constructions. – Berlin, N. Y.: W. de Gruyter, 1997. – 477 p.
208. *Dijk T.A. van* Text and Context Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. – L.: Longman, 1977. – 261 p.
209. *Dijk T. van* Studies in the Pragmatics of Discourse. – The Hague etc.: Mouton, 1981. – 331 p.
210. *Ellis D.G.* Fixing Communicative Meaning: A Coherentist Theory // Communicative Research. – 1995. – Vol. 22, N 5. – P. 515-544.
211. *Fauconnier G.* Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Languages. – Cambridge (Mass): MIT Press, 1985. – 185 p.
212. *Felber H.* Trends in Terminology. – Wien: Inforterm, 1984. – 17 p. (TermNet 5-84).
213. *Flood W.E.* Scientific Words. Their Structure and Meaning. – L.: Longmans, 1960. – 204 p.
214. *Givón T. A.* Functional-Typological Introduction. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin's, 1990. – Vol. 2. – 258 p.

215. *Grice H.P.* Logic and Conversation // Syntax, and Semantics and Speech Acts. – N.Y., 1975. – Vol. 13. – P. 41-58.
216. *Grosser C.* Linguistic Diversity and Multilingualism in Europe / Eurocom Mehrsprachiges Europa durch Intercomprehension in Sprachfamilien. Tagungsband des Internationalen Fachkongresses im Europäischen. – Hagen, 2002. – P. 21-26.
217. *Hailey A.* Wheels / Reader's Digest Condensed Book. – Canada: Little Brown & Co., 1971. – P. 7-169.
218. *Halliday M.A.K., Hasan R.* Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. – Oxford: University Press, 1990. – 122 p.
219. *Halliday M.A.K., Hasan R.* Cohesion in English. – L.: Longman, 1976. – 374 p.
220. *Halliday M.A.K., Hasan R.* Language, context, and text: aspects of language in a special-semiotic perspective. – 2nd imp. – Oxford: OUP, 1990. – 125 p.
221. *Harris J.* Introducing Writing. – London: Penguin Books Ltd., 1993. – 138 p.
222. *Hatakeyama K., J.S.Petofi, E. Sozer* Text, connexity, cohesion, coherence // Text Connexity, Text Coherence. Aspects, Methods, Results. – Hamburg: W. de Gruyter, 1983. – P. 36-105.
223. *Hatch E.* Discourse and Language Education. – 2nd print. – Cambridge: CUP, 1994. – 333 p.
224. *Hoffmann L.* Zur Grammatik von Text und Diskurs // Zifonun G. u.a. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bdn). – Berlin, N. Y.: de Gruyter, 1997. – Bd. 1. – S. 98-594.
225. *Johnstone B.* Discourse Analysis. – USA: Blackwell Publishers Inc., 2002. – 269p.
226. *Kats J.J., Fodor T.A.* The Structure of a Semantic Theory // Language. – 1963. – Vol. 39. – P. 479-518.
227. *Kintsch W., van Dijk T.A.* Towards a model of text comprehension & production // Psychological Review. – No. 85. – USA, 1978. – P. 363-394.
228. *Langacker R.W.* Discourse in Cognitive Grammar // Cognitive Linguistics. – 2001. – Vol. 12. – No. 2. – P. 143-188.
229. *Langacker R.W.* Constituency, Dependency and Conceptual Grouping // Cognitive Linguistics. – 1997. – N 8-1. – P. 1-33.

230. *Langacker R.W.* Some Fundamental Linguistic Concepts. – N. Y., Chicago, San Francisco, Atlanta: Harcourt, Brace and World, Inc. – 1968. – 260 p.
231. *Lyons J.* Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – V. 1. – P. 1-71.
232. *McCarthy M.* Discourse Analysis for Language Teachers. – Cambridge: CUP, 1991. – 205 p.
233. *McCarthy M.* Vocabulary. – Oxford: OUP, 1990. – 173 p.
234. *Meilner F.* Le transfert dans la didactique du plurilinguisme / Eurocom Mehrsprachiges Europa durch Intercomprehension in Sprachfamilien. – Hagen, 2002. – P.51-64.
235. *Mey J. L.* Pragmatics. An Introduction. – Oxford: Blackwell, 1993. – 421 p.
236. *Nedobity W.* Terminology and its application to classification, indexing and abstracting // Infoterm 5-83. – München, 1983. – P. 39-78.
237. *Nunan D.* Introducing Discourse Analysis. – London: Penguin Books, 1993. – 134 p.
238. *Phillips M.* Aspects of text structure: an investigation of the lexical organisation of text. – Amsterdam, N.Y.: Elsevier Science Pub. Co, 1985. – 217 p.
239. *Pinchuck I.* Scientific and Technical Translation. – L.: Longmans, 1977. – 272 p.
240. *Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartik J.* A University Grammar of English. – Moskow: Vyssaja skola, 1982. – 391 p.
241. *Reinhart T.* Conditions for Text Coherence // Poetics Today. Narratology. – 1980. – Vol. 1, No 1. – P. 161-180.
242. *Roch E.* Principles of Categorization // Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982. – 315 p.
243. *Rybachok S.* The Notion of Cohesion and Coherence // Proc. 5th National. TESOL – UKRAINE Conference Language Teaching: Classroom, Lab and Beyond. – Lviv. – 2000. – P. 145-146.
244. *Rybachok S.* Terms and Text Structures / Proc. 7th National Ukraine Conference. Exploring EFL Challenges with TESOL Community. – Khmelnytsky. – 2002. – P.179.
245. *Sanders T., Spooren W., Noordman L.* Towards a taxonomy of coherence relations // Discourse processes. – No 15. – 1992. – P. 1-35.
246. *Schiffrin D.* Approaches to Discourse. – Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers Ltd, 1997. – 470 p.

261. Доллан Дж.Э., Домненко Б. Economics. Англо-русский словарь-справочник. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 112 с.
262. Краткий англо-русский толковый словарь экономических и финансовых терминов / Сост. Е.М.Четыркин. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 112 с.
263. Лингвистический энциклопедический словарь // Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Советская Энциклопедия, 1990. – 608 с.
264. Русско-английский внешнеторговый и внешнеэкономический словарь / Сост. И.Ф. Жданова, И.Н. Браслова, Н.П. Васильева. – М.: Русский язык, 1991. – 1019 с.
265. Русско-английский экономический словарь / Под ред. Л.Ш. Лозовского. – М.: Менеджер, 2000. – 345 с.
266. Словарь лингвистических терминов /Сост. О.С. Ахманова. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – 608 с.
267. Українсько-англійський словник: Економіка * Фінанси *Банки *Інвестиції *Кредити / Уклад.: С.Я. Єрмоленко, В.І. Єрмоленко. –К.: Школа, 2003. – 568 с.
268. Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Уклад.: А.С. Д'яков, З.Б. Куделько, В.І. Куліш, О.А. Покровська / Під ред. Т.Р. Кияка. – К.: Обереги, 2001. – 621 с.
269. *An Encyclopaedia of Language* / Ed. N. Collinge. – London: Routledge, 1990. – 1019 p.
270. *Collins Cobuild English Language Dictionary* / William Collins Sons & England: Collins LTD, 1993. – 1703 p.
271. *Cambridge International Dictionary of English*. – Cambridge University Press, 1995. – 1772 p.
272. *Dictionary of Accounting* / P.H. Collin. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 234 p.
273. *Dictionary of Banking & Finance* / P.H. Collin. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 270 p.
274. *Dictionary of Marketing*. - 2nd ed. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 234p.
275. *Longman Dictionary of Contemporary English*. – L.: Longman, 1993. – 1227 p.
276. *Merriam Webster's Collegiate Dictionary*. – 10th ed. – Springfield, Massachusetts U.S.A.: Merriam-Webster, Inc., 1993. – 1559 p.

261. Доллан Дж.Э., Домненко Б. Economics. Англо-русский словарь-справочник. – М., 1994. –
262. *Краткий* англо-русский толковый словарь экономических и финансовых терминов / Сост. Е.М.Четыркин. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 112 с.
263. *Лингвистический* энциклопедический словарь // Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М: Сов. Энциклопедия, 1990.
264. *Русско-английский* внешнеторговый и внешнеэкономический словарь / Сост. И.Ф. Жданова, И.Н. Браслова, Н.П. Васильева. – М.: Русский язык, 1991. – 1019 с.
265. *Русско-английский* экономический словарь / Под ред. Л.Ш. Лозовского. – М.: Менеджер, 2000. – 345 с.
266. *Словарь* лингвистических терминов /Сост. О.С. Ахманова. – М.: Сов. Энциклопедия, 1966. – 608 с.
267. *Українсько-англійський* словник: Економіка * Фінанси *Банки *Інвестиції *Кредити / Уклад.: С.Я. Єрмоленко, В.І. Єрмоленко. –К.: Школа, 2003. – 568 с.
268. *Українсько-російсько-англійсько-німецький* тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Уклад.: А.С. Д'яков, З.Б. Куделько, В.І. Куліш, О.А. Покровська / Під ред. Т.Р. Кияка. – К.: Обереги, 2001. – 621 с.
269. *An Encyclopaedia of Language* / Ed. N. Collinge. – London: Routledge, 1990. – 1011 p.
270. *Collins Cobuild English Language Dictionary* / William Collins Sons & England: Co LTD, 1993. – 1703 p.
271. *Cambridge International Dictionary of English*. – Cambridge University Press, 1995. – 1772 p.
272. *Dictionary of Accounting* / P.H. Collin. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 234 p.
273. *Dictionary of Banking & Finance* / P.H. Collin. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 270 p.
274. *Dictionary of Marketing*. - 2nd ed. – L.: Peter Collin Publishing, 1997. – 234p.
275. *Longman Dictionary of Contemporary English*. – L.: Longman, 1993. – 1227 p.
276. *Merriam Webster's Collegiate Dictionary*. – 10th ed. – Springfield, Massachusetts, U.S.A.: Merriam-Webster, Inc., 1993. – 1559 p.

277. *Pass C., Lowels B., Davies L. Collins Dictionary of Economics.* – 2nd Ed. – Glasgow: Harper Collins Publishers, 1993. – 569 p.
278. *Oxford Dictionary for the Business World.* – Oxford: University Press, 1993. – 996 p.
279. *Oxford Student's dictionary of Current English / a.s. Hornby.* – Oxford: University Press, 1984. – XII. –769 p.
280. *The Concise Dictionary of Current English.* 8th ed. – R.E. Allen Clarendon Press, 1991. – 1598 p.
281. *The Oxford Dictionary of Current English / Edited by Della Thompson.* 2nd ed. – Oxford: University Press, 1993. – 1794 p.

**ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО ТА
ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**

282. *Annual World Bank Conference on Development Economics 2001-2002* . – Oxford University Press, 2002. – 269 p.
283. *Bronfenbrenner M. Economics*. – Houghton Comp., 1990. – 219 p.
282. *Campell R. McConnell Economics*. – McGraw- Hill Inc, 1981. – 1120 p.
283. *Economics*. – London: BPP Publish. House, 1993. – 295 p.
284. *Forbes Global*. – February 19, Vol. 4, No. 4. – 2001.
285. *Forbes Global*. – February 18, Vol. 5, No.4. – 2002.
286. *Forbes Global*. – January 21, Vol. 5, No.4. – 2002.
287. *Gibbs M. The Management of Operations*. 2nd ed. –USA: John Wiley & Sons, 1980. – 679 p.
288. *Lipsey R.G., Purvis D.D., Steiner P.O. Economics*. – 7th ed. – Harper Collins Publ., 1991. – 1010 p.
289. *Nickolson W. Microeconomic Theory*. 6th ed. –USA: The Dryden Press, 1972. – 900 p.
290. *Parkin M. Economics*. – Addison-Wesley Publ. Co, 1990. – 1120 p.
291. *Rasmussen D., Hawoth T. Elements of Economics*. – SRA Inc, 1984. – 400 p.
292. *Samuelson P. A., Nordhaus W.D. Economics*. – 14th ed. – USA: Hill Inc, 1992. – 784 p.
293. *Slavin S.L. Introduction of Economics*. – USA: Irwin Inc., 1991. – 700 p.
294. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2000. – Vol., 110. – No 467.
295. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 484.
296. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 486.
297. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 487.

8. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 488.
9. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003 – Vol. 113. – No 489.
10. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 490.
11. *The Economic Journal*. – Oxford, UK & Boston, USA: Blackwell Publ. Ltd, 2003. – Vol. 113. – No 491.
12. *The Economist*. – The Netherland: The Economist Newspaper Limited. – April 15th. – 2000.
13. *The Economist*. – The Netherland: The Economist Newspaper Limited. – March 19th. – 2001.
14. *The World Bank Economic Review*. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – Vol.15. – No.1.
15. *The World Bank Economic Review*. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – Vol.16. – No.1.
16. *The World Bank Research Observer*. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – Vol.16. – No.1.
17. *The World Economy*. – Blackwell Publ. Ltd., 2003. – Vol. 26. – No.7.
18. *The World Economy*. – Blackwell Publ. Ltd., 2003. – Vol. 26. – No.9.
19. *The World Economy*. – Blackwell Publ. Ltd., 2003. – Vol. 26. – No.10.
20. *Wessels W.J. Economics*. – Barron's Inc., 1990. – 486 p.
21. www.wbro.oupjournals.org.
22. www.oup-usa.org.
23. <http://www.res.org.uk/ecojbknotes/default.asp>